

ZBORNÍK PRÍSPEVKOV
Z XVII. ROČNÍKA
VEDECKEJ ŠTUDENTSKEJ KONFERENCIE

TRNAVA 2025

TRNAVSKÁ UNIVERZITA V TRNAVE
PRÁVNICKÁ FAKULTA

VEDECKÁ ŠTUDENTSKÁ KONFERENCIA:

**ZBORNÍK PRÍSPEVKOV Z XVIII. ROČNÍKA
VEDECKEJ ŠTUDENTSKEJ KONFERENCIE
PRÁVNICKEJ FAKULTY
TRNAVSKEJ UNIVERZITY V TRNAVE**

TRNAVA 2025

Zborník príspevkov z XVIII. ročníka Vedeckej študentskej konferencie Právnickej fakulty Trnavskej univerzity v Trnave.

Publikácia je šírená pod licenciou Creative Commons 4.0, Attribution--NonCommercial-NoDerivatives. Dielo je možné opakovane používať za predpokladu uvedenia mena autorov a len na nekomerčné účely, pričom nie je možné z diela ani z jeho jednotlivých častí vyhotoviť odvodené dielo formou spracovania alebo iných zmien.

©

Mária Čechotová, Ema Ďuďáková, Eva Gergelová, Bernard Legnavský, Leah Masaryková, Alena Štefáneková, Alexandra Schmidtová, Terézia Vančová

Recenzenti:

JUDr. Jakub Neumann, PhD., JUDr. Ing. Dominika Moravcová, MBA, PhD., JUDr. Mag. iur. Viktória Bednár Marková, PhD., JUDr. Ingrid Lanczová, PhD., JUDr. Štefan Zeman, PhD., doc. JUDr. Peter Vyšný, PhD. et Ph.D., JUDr. Hana Sopko, LL.M., RSc., prof. JUDr. Monika Jurčová, PhD.

© JUDr. Ingrid Lanczová, PhD. (ed.)

Za odbornú a jazykovú stránku príspevkov zodpovedajú autori.

Vydavateľ:

Trnavská univerzita v Trnave, Právnická fakulta

ISBN (on-line): 978-80-568-0741-5

Predhovor

Dňa 29. apríla sa na Právnickej fakulte Trnavskej univerzity v Trnave konal už XVIII. ročník vedeckej študentskej konferencie. Študenti prezentovali svoje príspevky v dvoch sekciách, pričom predkladaná publikácia predstavuje zborník príspevkov zo všeobecnej sekcie „Právo“, so všetkými rozmanitosťami a zaujímavosťami, ktoré prinášajú jeho jednotlivé odbory. Príspevky študenti prezentovali pred komisiou zostavenou z učiteľov Právnickej fakulty, odborníkov z praxe a študentov – ich mladších aj starších spolužiakov. Učiteľmi recenzované príspevky študenti predstavili v pätnásťminútových vystúpeniach pred odborným publikom vo fakultnej knižnici, ktoré dopĺňali graficky a didakticky výborne spracované prezentácie.

Študenti si vybrali zaujímavé, prínosné a vysoko aktuálne témy z realitného práva, práva v oblasti cestovného ruchu, trestného práva, teórie práva, medzinárodného práva či domácich a svetových právnych dejín, ktoré odborne a vedecky spracovali a ponúkli obohacujúce závery. Pre učiteľov je radosťou a satisfakciou mať v študentoch takýchto pozorných poslucháčov, ktorí nielen pasívne prijímajú informácie, ale už počas štúdia dokážu spracovať dôležité odborné témy, vysvetliť ich poslucháčom a odpovedať na otázky v diskusii, ktorá nasledovala po predstavení všetkých príspevkov. Otázky v nej kládli ako učitelia, tak aj odborníci z právnej praxe. Podobne ako minulý rok, aj teraz bolo obzvlášť potešujúce, že na vedeckej študentskej konferencii sa rozhodli vystúpiť aj študenti prvého ročníka bakalárskeho štúdia, ktorí nemali o nič ľahšie postavenie ako študenti vyšších ročníkov, spomedzi ktorých sa niektorí medzičasom už stali absolventi našej fakulty.

Vyzdvihnúť treba nepochybne aj to, že takéto podujatie je pre študentov neľahkou výzvou, ktorú dobrovoľne prijímajú so zvedavosťou a cieľom dosiahnuť viac ako je normou, čo ich nepochybne predurčuje na výborné výsledky v ich odbornej kariére. Niektorí študenti sa témy navyše rozhodli spracovať v anglickom jazyku.

Všetkým účastníkom konferencie patrí poďakovanie, a to rovnako študentom, ktorí sa zúčastnili vedeckej študentskej konferencie, učiteľom, ktorí študentom ochotne poskytli konzultácie v procese vypracovávaní ich odborných textov, učiteľom a odborníkom z praxe, ktorí vytvorili odbornú komisiu na čele s jej predsedom, doc. Marekom Káčerom, tiež učiteľom, ktorí recenzovali predložené príspevky, ako aj študentom, ktorí prišli podporiť svojich spolužiakov a dozvedieť sa tak viac o odborných témach a všetkým ostatným, ktorí akokoľvek participovali na tomto obľúbenom odbornom podujatí, ktoré sa na fakulte konalo už po osemnásty raz.

V mene autorov, recenzentov a vydavateľa, želám príjemné čítanie písomných vyhotovení príspevkov účastníčok a účastníkov vedeckej študentskej konferencie 2025.

Ingrid Lanczová

Obsah

Mária Čechotová

Musia sudcovia tvoriť všeobecné a abstraktné normy? 4

Ema Ďud'áková

Medzinárodnoprávna úprava vybraných otázok rýchlej módy s akcentom na dohovory ILO 11

Eva Gergelová

Nový pohľad na uznanie vlády v medzinárodnom práve –
politický nástroj či zasahovanie do vnútorných záležitostí štátu? 21

Bernard Legnavský

Konštitutívne prvky právnej obyčaje –
ako sa pravidlá správania stali právom 31

Leah Masaryková

Mladistvý ako páchatel' trestnej činnosti 39

Alena Štefáneková

Meidži revolúcia 51

Alexandra Schmidtová

Porovnanie nájmu bytu podľa Občianskeho zákonníka,
Zákona o krátkodobom nájme bytu a využívanie digitálnej platformy 63

Terézia Vančová

Práva cestujúcich v cestovnom ruchu 77

MUST THE JUDGES CREATE GENERAL AND ABSTRACT NORMS?

Musia sudcovia tvoriť všeobecné a abstraktné normy?

Mária Čechotová

Abstrakt: Príspevok sa venuje otázke, či by sudcovia mali vytvárať všeobecné a abstraktné právne normy, alebo či by ich úloha mala spočívať výlučne v aplikácii platného práva. Text predstavuje rozdielne prístupy právneho normativizmu a realizmu k tejto problematike a poukazuje na to, ako zvolená sudcovská filozofia ovplyvňuje výklad a uplatňovanie práva v demokratickej spoločnosti.

Kľúčové slová: sudcovia; interpretácia práva; právny normativizmus; právny realizmus; rozdelenie moci; právna istota; právne normy; tvorba práva; zákonodarca.

Abstract: The paper addresses the question of whether judges should create general and abstract legal norms or whether their role ought to be limited to the application of already existing law. The text examines different approaches of legal normativism and realism to this issue. It discusses how a judge's chosen legal philosophy influences the interpretation and application of law in a democratic society.

Key Words: Judges; Legal Interpretation; Legal Normativism; Legal Realism; Separation of Powers; Legal Certainty; Legal Norms; Creation of Law; Legislator.

INTRODUCTION

The role of judges in the development of the legal framework has been a long-standing topic, not only in liberal democracies. Traditionally, society perceives judges as those who enforce the existing norms established by the legislator. Moreover, the power, which is often overlooked or barely seen, even though it is one of the most important areas of the judge's work when applying the text of the law, is their ability to interpret the law.

However, the trend we can observe nowadays is that in many cases, the judges go beyond the mere application of the legal norms, which can contribute to influencing the development of general and abstract norms. Not only that, in many countries, these actions done by the judges are tolerated and sometimes even supported by the public.

In countries such as Slovakia, we can see the rising will of the judges to be more directly involved in establishing the legal norms.¹ Therefore, this raises an important question: Must the judges create general and abstract norms, or shall their role be limited only to solely applying the established law to resolve the individual cases? To find an answer to this question, we will consider different aspects, such as legal normativism, legal realism, the myth of the fair judge or ideal judge, and the separation of powers.

One can argue that in a democratic society, the judge's philosophy and self-perception can play a crucial role in determining whether they will adopt a passive or an active attitude where there is a need to interpret the general and abstract norms.² If the judge leans more towards a normative perception, he tends to be more passive because, according to normativism, the role of the judges in the judicial proceedings is not to create the laws but rather to ensure

¹ 16th session of the Judicial Council in 2021, point 12. Resolution of the European Association of Judges – concerns legislative changes in Slovakia

² GABRIS, T.: The Faculty of Judgement and Right (ful) Decision-Making. *Pravny Obzor*, 2020, 103, p. 71.

the proper and uniform application of already existing legal norms.³ We will elaborate more on this legal theory in the next part of this paper.

1. LEGAL NORMATIVISM

Legal normativism in legal theory is primarily linked to the writings of Hans Kelsen.⁴ Kelsen claims that law is a structured system of norms that are ultimately grounded in a foundational *basic norm*, the so-called *Grundnorm*.⁵ He considers this norm to be the highest norm of the whole legal system. Furthermore, Kelsen argues that this general norm grants validity to all the other legal norms within the legal system.⁶ However, legal theorists often criticize the fact that within Kelsen's system, the validity of the basic norm is only assumed. It is deemed insufficient because it does not answer the question of why the norm is valid.⁷

Kelsen considers his theory as a middle way between the traditional natural law theory and traditional legal positivism, where the first mentioned is more a theory that is subject to certain moral constraints, and the second one is considered to be more a part of the world of the fact.⁸ Kelsen rejects both of these legal theories and claims that his *theory of pure law* is independent of morality and fact.⁹ This can then result in seeing the law in its pure nature as a set of binding rules determined by the established hierarchical structure. In other words, according to the supporters of legal positivism and normativism, the law is a product of the state's will, manifested in a strictly defined form.¹⁰ This perspective emphasizes that the law is not derived from morality or natural principles but from the state's authority, which creates the laws through a structured and formal process. Therefore, these legal norms are considered valid based on their creation by recognized legal institutions or legislators rather than any external or moral standard. Consequently, the explained approach ensures that the law remains distinct, predictable, and systematic, contributing to legal certainty.

In terms of the judiciary, normativism shifts the focus of the judges to legal consistency. They mostly tend to apply the norms based on their position within the hierarchical system, respecting that some norms have a higher position in this system, such as the constitution or international treaties.

Secondly, Kelsen's theory proposes that judges should focus solely on the legal norms, not on their ethical or moral implications, which contributes to a more objective approach to the legal interpretation. He argues that moral considerations are external to the legal system and should not affect the interpretation of the legal norms. Therefore, even if a legal norm might be considered morally wrong, it may still be legally binding because it results from the proper legal procedure.¹¹

Consequently, legal normativism prevents judges from incorporating their personal moral views into their decision-making. Kelsen's approach sees the judges as those who should interpret and apply the law based strictly on their formal characteristics and on their position

³ GUBAYDULLIN, A. R. - SHIGABUTDINOVA, A. L.: The role of normativism in the research of legal system. *QUID: Investigacion, ciencia y tecnologia*, 2017, 1, p. 1477.

⁴ HEIDEMANN, C.: *Hans Kelsen's Normativism*. Cambridge: Cambridge University Press (Elements in Philosophy of Law), 2022, p. 7.

⁵ *Ibid.*, p. 49.

⁶ *Ibid.*, p. 54.

⁷ FREW, K.: Hans Kelsen's theory and the key to his normativist dimension. *The Western Australian Jurist*, 2013, 4, p. 291.

⁸ *Ibid.*, p. 287.

⁹ *Ibid.*

¹⁰ GUBAYDULLIN, A. R. - SHIGABUTDINOVA, A. L.: The role of normativism in the research of legal system. *QUID: Investigacion, ciencia y tecnologia*, 2017, 1, p. 1477.

¹¹ VINX, L.: *Hans Kelsen's pure theory of law: legality and legitimacy*. Oxford: Oxford University Press, USA, 2017, p. 18.

within the hierarchical system.¹² This ensures that the decisions reflect legal coherence, not moral or personal convictions, which minimizes the subjectivity and emergence of an arbitrary decision.

Even though Kelsen acknowledges that the judges are given some judicial discretion, he firmly maintains that this discretion must be exercised only within the boundaries of the established legal norms and only if the law is unclear or silent.¹³ This discretion is, therefore, guided and limited by the written law and by the principles based on their position in the legal hierarchy.¹⁴ As an example, we can use the constitutional court's interpretation of a constitution, which is a common power given to the constitutional courts in the constitutional democracies. Even though they may determine whether a particular law breaches the Constitution, their decision must be grounded in the constitutional text or the legal precedents.

Therefore, Kelsen's approach admits the role of the judges as interpreters of preexisting laws; however, he strongly disagrees with their creation of new laws.¹⁵ This ensures that the courts address the gaps in the law, however, without exceeding their roles.

Furthermore, this perspective implies that the judge adopts a more passive role in creating the law, as he does not see himself as a creator of the new general and abstract norms. Typically, legislative bodies create these norms with general applicability.

However, if the general and abstract norms are unclear or vague, they need to be interpreted. In that case, the judge is allowed to exercise his judicial discretion, but only, as already mentioned, within the boundaries of already established legal norms. Therefore, this approach lets him apply the existing law, turning a general into an individual.

2. LEGAL REALISM

On the other hand, legal realism proposes a different perspective, opposite to legal normativism or legal positivism. Supporters of the realistic approach or theory admit that the law can meaningfully instruct people and influence their behavior and actions, however, only to a certain extent.¹⁶ Legal realists emphasize the practical application of the law in real-world scenarios rather than solely focusing on how it is written or structured. They argue that the law is not a rigid set of abstract norms that does not evolve - quite the opposite. That is why they claim that decision-making is not solely about applying abstract and general legal norms. The realists propose the perspective that the law is a social process that naturally develops over time, shaped by societal demands, the behavior of the judges, and the political realities.¹⁷

Furthermore, even though the realists acknowledge the existence of the general and abstract norms within the legal system, they argue that these norms are often applied inconsistently, causing legal uncertainty, as well as depending on the personal inclinations of the judges or on the political influence.¹⁸

¹² *Ibid.*

¹³ MAGNON, X.: Brève tentative d'éclairage de la question de la présence de normes générales et abstraites dans la motivation des décisions juridictionnelles en France : pour une distinction entre l'établissement de la signification générale de l'énoncé prescriptif applicable au litige et la concrétisation jurisprudentielle de cet énoncé normatif textuel. Mélanges MATHIEU, B.: *Pouvoir et contre-pouvoirs*, LGDJ-Lextenso, 2023, hal-04379185, p. 3.

¹⁴ PAULSON, S. L.: Kelsen on legal interpretation. *Legal Studies*, 1990, 10, 2, p. 138. Doi:10.1111/j.1748-121X.1990.tb00596.x.

¹⁵ KELSEN, H.: Pure Theory of Law and Analytical Jurisprudence. *Harvard Law Review*, 1941, 55, p. 15.

¹⁶ GREEN, M. S.: Legal realism as theory of law. *William & Mary Law Review*, 2004, 46, p. 1922.

¹⁷ LLEWELLYN, K. N.: The Bramble Bush, 1930. *citerad av Aronson, aa*, (s 103, 2008), p. 190.

¹⁸ LEITER, B.: Legal Realism and Legal Positivism Reconsidered. *The University of Chicago Law Review*, 2001, 68, 2, p. 174.

Moreover, if the law is unclear or there is a legal gap, realists believe that judges are allowed to fill up this space, playing a significant role in determining their application in practice. Consequently, realism perceives judges to have wider judicial discretion induced by the nature of the law that is often indeterminate and unable to provide clear answers for all legal questions and real-life situations. As a result, judges have extensive judicial discretion in the interpretation of the general and abstract norms. To fill this space, they must use, among others, their subjective interpretation.¹⁹

Furthermore, Jerome Frank, one of the most notable American legal philosophers and proponents of legal realism, emphasizes that the personal experiences and convictions of judges often influence judicial decisions. It demonstrates that, although law is an abstract system, different judges may interpret legal texts in varying ways.²⁰ Therefore, realists see judges in more of an active and creative role and believe that they should be able to create general and abstract norms. They claim that we can see the development of this type of norm, especially in the proceedings held at the appellate courts, which in many countries has a binding effect exclusively expressed in the legal act.

As an example, we can use a Slovak Civil Litigation Procedure,²¹ which, in Article 4, Section 2, gives the appellate courts a normative position by declaring that *the court shall hear and decide the legal matter according to the legal norm which it would have chosen if the court itself were the legislator*. However, in doing so, courts must respect the legal doctrine and the established decision-making practice of the highest judicial authorities. Consequently, the realists in Slovakia embraced this provision of the new Civil Litigation Procedure with enthusiasm, arguing that it is a highly positive and requested legal regulation that can significantly increase the level of legal certainty in civil litigation.²²

However, the lower instance courts can still decide the specific cases independently, and it is still possible for them to deviate from the opinion of the appellate court. Nonetheless, they are obliged to adequately justify this deviation, which later contributes to the improvement of judicial decision-making and the better justification of judicial decisions.

That is why it is possible to claim that in Slovakia, and also other countries, we can see a definite diversion from the concept of the judge as a *mouth of law* and an inclination towards his perception as an active figure in the normative field.

3. THE MYTH OF THE FAIR JUDGE VS THE IDEAL JUDGE

Society often tends to see judges as those who are completely impartial, objective, and devoid of their convictions, committed solely to applying the law impartially. We are inclined to presume that judges possess almost perfect knowledge of the law while remaining morally neutral and that they base their proceedings entirely on legal norms and principles to ensure justice. Therefore, one can claim that the concept of a *fair judge* aligns closely with legal normativism. However, on the other hand, one can argue that this concept ignores reality, which suggests that sometimes, even if not purposefully, the judge participates in the creative interpretation, contributing to the development of the general and abstract norms.

On the contrary, the ideal judge is often seen as the one who acknowledges the social context and the development of legal norms. Society perceives the ideal judge as a person of strong moral integrity who is willing to go beyond the strict legal text and adopt the laws

¹⁹ FRANK, J. – BIX, B. H.: *Law and the Modern Mind* (1st ed.). Routledge, 1930, p. 45. Doi: <https://doi.org/10.4324/9780203787533>.

²⁰ *Ibid.*, p. 47.

²¹ Act no. 160/2015 Coll., Slovak Civil Litigation Procedure.

²² GABRIS, T.: The Faculty of Judgement and Right (ful) Decision-Making. *Pravny Obzor*, 2020, 103, p. 99.

considering the social reality, evolution of the laws, and societal needs.²³ Therefore, this perception of the judge corresponds more with the theory of legal realism, which sees the role of a judge as the figure who is allowed to deviate from the statutory law to achieve justice in specific cases.

4. PRACTICAL ILLUSTRATION

The debate between legal normativism and legal realism is often highly abstract, but using concrete examples can make it easier to understand both approaches.

For a better illustration, we can refer to the case *R v R (1991)*²⁴, decided by the House of Lords in the UK, which dealt with marital rape. For many years, English common law stated that a husband could not be found guilty of raping his wife, based on the assumption that the wife consented to sexual intercourse upon the marriage.²⁵ A formalist approach would support the existing legal framework, as the law did not address marital rape or include provisions criminalizing it. In this case, *the fair judge* would argue that their role is limited to applying the law as written, leaving any necessary changes to be made by the legislator.

However, the House of Lords chose not to follow the formalist approach and instead adopted the realist perspective. In reviewing the case, Lord Emslie raised concerns about whether the existing English common law accurately reflected modern society.²⁶ The judges, while making a decision, took into account contemporary social values and evolving human rights standards, ruling that the historical marital exemption was no longer valid.²⁷ The court interpreted the law in the context of current societal changes, acknowledging that the wife is no longer viewed as subordinate to her husband, but rather that the marriage is a union of equals.

CONCLUSION

From my perspective, I believe that judges are not obliged or required to create general norms. I hold the opinion that to ensure legal certainty and maintain the separation of powers, judges should be less active in the legal interpretation. In my view, judges shall interpret general and abstract norms while respecting the written law and the principles based on their position in the legal hierarchy. Personally, I believe that the normative view brings more legal certainty into the legal proceedings also because of the respect to the role of the legislator, who, in my opinion, is the right one to establish even the morally wrong law because those norms followed the legal procedure and were established in the parliament which, in an ideal scenario, should reflect the will of people.

However, on the other hand, the development of the law is undeniable, and it progresses rapidly. One could argue that practice has largely overtaken theory – or rather, that the normative value of court decisions often emerges and will continue to emerge, despite the doubts of some contemporary theorists.

ZÁVER

Domnievam sa, že sudcovia nie sú povinní vytvárať všeobecné normy a ani sa to od nich nevyžaduje. Zastávam názor, že na zabezpečenie právnej istoty a zachovanie del’by moci by

²³ LAWRENCE, M.: *Judging the Judges: Some Remarks on the Way Judges Think and the Way Judges Act*. Cambridge: Cambridge University Press, 2012, p. 142.

²⁴ *R v R* [1991] 1 AC 599 (House of Lords).

²⁵ *Ibid.*

²⁶ GROSSI, R.: *Looking for love in the legal discourse of marriage*. Canberra: ANU Press, 2014, p. 49.

²⁷ *Ibid.*

sudcovský aktivizmus pri právnom výklade nemal byť priveľký. Podľa môjho názoru by sudcovia mali interpretovať všeobecné a abstraktné normy s ohľadom na písané právo a zásady v právnej hierarchii. Osobne sa domnievam, že normatívny pohľad prináša do súdneho konania viac právnej istoty aj z dôvodu rešpektovania úlohy zákonodarcu, ktorý je podľa mňa ten, kto môže ustanoviť aj morálne nesprávne zákony, pretože tieto normy boli výsledkom právom upraveného procesu a boli ustanovené v parlamente, čo by v ideálnom prípade malo odrážať vôľu ľudu.

Na druhej strane je však vývoj práva nepopierateľný a napreduje rýchlo. Dalo by sa tvrdiť, že prax do značnej miery predbehla teóriu – alebo skôr, že súdne rozhodnutia s normatívnou hodnotou sa často objavujú a budú sa naďalej objavovať napriek pochybnostiam niektorých súčasných teoretikov.

POUŽITÁ LITERATÚRA

Monografie, zborníky a odborné články

FRANK, J. - BIX, B. H.: *Law and the modern mind*. Abingdon: Routledge, 2017. Doi: <https://doi.org/10.4324/9780203787533>.

FREW, K.: Hans Kelsen's theory and the key to his normative dimension. *The Western Australian Jurist*, 2013, 4, pp. 285-293.

FRIEDMAN, L. M.: Judging the Judges: Some Remarks on the Way Judges Think and the Way Judges Do. In: DROBAK, J. N. (ed.): *Norms and the Law*. Cambridge: Cambridge University Press, 2006, pp. 139 – 160. DOI: <https://doi.org/10.1017/CBO9780511617720.008>

GÁBRIŠ, T. (ed.): *Sudcovské rozhodovanie. Záruky a prekážky spravodlivého procesu*. Bratislava: Wolters Kluwer, 2018.

GREEN, M. S.: Legal realism as theory of law. *William & Mary Law Review*, 2004, 46, pp. 1915 - 2000.

GROSSI, R.: *Looking for love in the legal discourse of marriage*. Canberra: ANU Press, 2014.

GUBAYDULLIN, A. R. - SHIGABUTDINOVA, A. L.: The role of normativism in the research of legal system. *QUID: Investigacion, ciencia y tecnologia*, 2017, 1, pp. 1475-1480.

HEIDEMANN, C.: *Hans Kelsen's Normativism*. Cambridge: Cambridge University Press, 2022.

KELSEN, H.: Pure Theory of Law and Analytical Jurisprudence. *Harvard Law Review*, 1941, 55, pp. 44-70.

LEITER, B.: Legal realism and legal positivism reconsidered. *Ethics*, 2001, 111, 2, pp. 278-301.

LLEWELLYN, K. N.: *The Bramble Bush*, 1930. Citerad av Aronson, aa, (s 103, 2008), pp.189-200.

PAULSON, S. L.: Kelsen on legal interpretation. *Legal Studies*, 1990, 10, 2, pp. 136-152.
Doi:10.1111/j.1748-121X.1990.tb00596.x

VINX, L.: *Hans Kelsen's pure theory of law: legality and legitimacy*. Oxford: Oxford University Press, USA, 2007.

Právne predpisy

Act no. 160/2015 Coll., Slovak Civil Litigation Procedure
R v R [1991] 1 AC 599 (House of Lords)

Odborné prednášky a prezentácie

MAGNON, X.: *What Is the Function of Judging: Thinking About the Production of Norms by Judges: Between the "Government by Judges" and the Judge as "Mouth of the Law"* (PowerPoint presentation). More information: https://www.fd.ulisboa.pt/wp-content/uploads/2024/11/Relatorio-de-Atividades-23_24_VF.pdf

MEDZINÁRODNOPRÁVNA ÚPRAVA VYBRANÝCH OTÁZOK RÝCHLEJ MÓDY S AKCENTOM NA DOHOVORY ILO

*International Legal Regulation of Selected Issues of Fast Fashion
with an Emphasis on ILO Conventions*

Ema Ďud'áková

Abstrakt: Z dôvodu roztrieštenej medzinárodnoprávnej úpravy problematiky priemyslu rýchlej módy je cieľom tohto článku zlúčiť relevantnú právnu úpravu v oblasti ľudských práv a prostredníctvom analýzy vybraných procesov v krajinách, ktoré sú známe masovou výrobou textilu identifikovať, či a do akej miery sú tieto praktiky v rozpore s medzinárodným právom.

Kľúčové slová: rýchla móda; ľudské práva; medzinárodné právo; pracovné podmienky; Medzinárodná organizácia práce; OSN.

Abstract: Due to the fragmented international regulation of the fast fashion industry, this article aims to bring together relevant laws regulating human rights and, through an analysis of selected processes in countries known for mass textile production, to identify whether and to what extent these practices violate international law.

Key Words: Fast Fashion; Human Rights; International Law; Working Conditions; International Labour Organization; UN.

ÚVOD

Rýchla móda označuje proces, v rámci ktorého obchodné reťazce podporujú masovú produkciu nekvalitného oblečenia vyrábaného v rozvojových krajinách za čo najkratší možný čas s cieľom maximalizovať svoj zisk a uspokojiť neustále rastúci dopyt po novom oblečení.¹ Samotná existencia tohto typu odvetvia sa začala dostávať do širokého povedomia predovšetkým po rýchlom vzostupe popularity značiek ako Shein a Temu, ktoré opakovane čelili kauzám s vysokými hladinami ťažkých kovov v oblečení.² Rýchlou módou však nie sú len značky, ktoré svojou kvalitou pripomínajú kúsky na jedno použitie. Takmer všetky obchodné reťazce nachádzajúce sa v našich nákupných centrách sú rýchlou módou a zodpovedajú rovnakým neekologickým a neetickým mechanizmom.

Problematika rýchlej módy je mimoriadne rozsiahla téma, a z tohto dôvodu sa článok zameriava len na vybrané problémy spojené s využívaním moslimských menšín na nútenú prácu, systematickú diskrimináciu žien, obmedzovanie slobody združovania a práva na kolektívne vyjednávanie. Cieľom tohto článku je zistiť, či medzinárodné právo osobitne upravuje procesy spojené s rýchlou módou, a ak áno, do akej miery je táto úprava dodržiavaná vo vybraných krajinách, kde sa oblečenie vyrába.

¹ BICK, R. et. al.: *The global environmental injustice of fast fashion* [online]. 2018, s. 1. Dostupné na: <https://link.springer.com/article/10.1186/s12940-018-0433-7> [cit. 28.9.2024].

² Napríklad: COBBING, M. - WOHLGEMUTH, V. - PANHUBER, L.: Taking the Shine off SHEIN: A business model based on hazardous chemicals and environmental destruction. *Greenpeace* [online]. 2024, s. 6. Dostupné na: https://www.greenpeace.de/publikationen/S04261_Konsumwende_StudieEN_Mehr_%20Shein_v9.pdf [cit. 28.9.2024].

1. MEDZINÁRODNOPRÁVNA ÚPRAVA

V tejto súvislosti zohráva kľúčovú úlohu Medzinárodná organizácia práce (ďalej len *ILO*), ktorá je špecializovanou agentúrou Organizácie Spojených národov so sídlom v Ženeve.³ *ILO* vytvára medzinárodné pracovné normy vo forme dohovorov a protokolov, ktoré sú právne záväzné medzinárodné zmluvy, alebo vo forme odporúčaní, ktoré slúžia len ako nezáväzné usmernenia. *ILO* od svojho založenia prijala spolu 191 dohovorov,⁴ pričom Správna rada *ILO* určila osem dohovorov, ktoré sa považujú za základné pre práva ľudí pri práci.⁵ V tomto článku budeme analyzovať len niektoré z nich, a to Dohovor o nútennej alebo povinnej práci č. 29, Dohovor o slobode združovania a ochrane práva organizovať sa č. 87, Dohovor o použití zásad práva organizovať sa a kolektívne vyjednávať č. 98 a Dohovor o zrušení nútennej práce č. 105.

Zároveň je dôležité zdôrazniť, že to, či štáty, ktorých sa problematika rýchlej módy týka, sú alebo nie sú zmluvnými stranami jednotlivých medzinárodných dohovorov, je irelevantné z hľadiska vyvodzovania zodpovednosti voči konkrétnym značkám. Hlavné zásady OSN v oblasti podnikania a ľudských práv kladú dôraz na to, že zodpovednosť podnikov za dodržiavanie ľudských práv „*existuje nezávisle od schopností a/alebo ochoty štátov plniť svoje vlastné záväzky*.”⁶ Argument, že značky nevedia ako a kým sa ich oblečenie vyrába, je vyvrátený v zmysle vyššie uvedených zásad, podľa ktorých značky rýchlej módy nesú nielen zodpovednosť za negatívne dôsledky ich vlastnej činnosti, ale aj za dôsledky svojich obchodných vzťahov s inými stranami.⁷ Hlavné zásady OSN pre oblasť podnikania a ľudských práv sa však radia do kategórie *soft law*, právne nezáväzných právnych dokumentov, ktoré síce nevytvárajú priamu právnu povinnosť podnikateľských subjektov, ale skôr morálny záväzok vyplývajúci z očakávaní spoločnosti voči etickému správaniu.⁸ Existuje mnoho značiek rýchlej módy, ktoré sa k nim dobrovoľne zaviazali,⁹ preto je rozumné očakávať, že sa týmito ustanoveniami budú aj riadiť.

Na vybrané problémy rýchlej módy je možné aplikovať aj iné medzinárodnoprávne dokumenty OSN, ako sú napríklad Dohovor o odstránení všetkých foriem diskriminácie žien alebo Medzinárodný pakt o hospodárskych, sociálnych a kultúrnych právach. Tento článok sa však primárne zameriava na dohovory *ILO* a *soft law*, pretože problematika rýchlej módy je úzko spätá práve s pracovnými podmienkami zamestnancov.

³ *ILO*: Advancing social justice. *ILO* [online]. Dostupné na: <https://www.ilo.org/about-ilo> [cit. 5.10.2024].

⁴ INTERNATIONAL LABOUR ORGANIZATION: *Conventions* [online]. Dostupné na: https://normlex.ilo.org/dyn/normlex/en/f?p=1000:12000:::P12000_INSTRUMENT_SORT:4 [cit. 5.10.2024].

⁵ INTERNATIONAL LABOUR OFFICE: *The International Labour Organization's Fundamental Conventions* [online]. 2002, s. 8. Dostupné na: https://webapps.ilo.org/public/libdoc/ilo/2002/102B09_648_engl.pdf [cit. 5.10.2024].

⁶ OFFICE OF THE UNITED NATIONS HIGH COMMISSIONER FOR HUMAN RIGHTS: *Guiding Principles on Business and Human Rights: Implementing the United Nations "Protect, Respect and Remedy" Framework*. [online]. 2011, s. 13. Dostupné na: https://www.ohchr.org/sites/default/files/documents/publications/guidingprinciplesbusinessshr_en.pdf [cit. 6.10.2024].

⁷ *Ibid.*, s. 15

⁸ MACCHI, CH. - BRIGHT, C.: *Hardening Soft Law: the Implementation of Human Rights Due Diligence Requirements in Domestic Legislation* [online]. 2019, s. 2. Dostupné na: https://papers.ssrn.com/sol3/papers.cfm?abstract_id=3524488 [cit. 9.10.2024].

⁹ Napríklad: H&M: H&M strengthen its commitment to human rights. *H&M* [online]. 2012. Dostupné na: <https://about.hm.com/content/hmabout/groupsite/en/news/general-news-2012/sustainability-update-human-rights-policy.html> [cit. 9.10.2024].

2. NOVODOBÉ OTROCTVO

Dohovor o nútennej alebo povinnej práci č. 29 (ďalej len „Dohovor č. 29“) z roku 1930 definuje nútenú alebo povinnú prácu v čl. 2 ods. 1 ako „každú prácu alebo službu, ktorá sa od ktorejkoľvek osoby vymáha pod hrozbou akéhokoľvek trestu a na ktorú sa nazývaná osoba neponúkla dobrovoľne.“¹⁰ Zatiaľ čo sa tento dohovor zameriava primárne na definovanie nútennej alebo povinnej práce, aby chránil pracovníkov pred vykorisťovaním, Dohovor o zrušení nútennej práce č. 105 z roku 1957 (ďalej len „Dohovor č. 105“) sa sústreďuje na nútenú alebo povinnú prácu, ktorej cieľom je zlikvidovať nevhodné politické názory, trestať účasť na štrajkoch, či využívať ju ako prostriedok rasovej, sociálnej, národnostnej alebo náboženskej diskriminácie.¹¹

Na severozápade Číny sa nachádza ujgurská autonómna oblasť Sin-t'iang, ktorá je jediným regiónom v Číne s väčšinovým moslimským obyvateľstvom. V roku 2014 spustila čínska vláda v tejto oblasti tzv. „údernú kampaň proti násilnému terorizmu,“ ktorej oficiálnym cieľom bolo síce bojovať proti terorizmu a extrémizmu, no v skutočnosti sa zameriava na kontrolu a potlačenie kultúry, náboženstva a identity Ujgurov, Kazachov, Kirgizov a iných malých moslimských komunít.¹² Utláčanie moslimských menšín v oblasti Sin-t'iang do dnešného dňa zahŕňalo napríklad hromadné sledovanie pomocou kamerových systémov na rozpoznávanie tváre, sledovacích aplikácií na telefónoch a sledovania pohybu osôb v reálnom čase pomocou GPS.¹³ V rámci týchto opatrení boli vytvárané aj centralizované pracovné tábory pre príslušníkov takýchto menšín. Centralizovaný, z čínštiny „jizhong“, má podľa Very, jednej z osôb zadržaných v takýchto táboroch, dvojité význam. Centralizovaný je pojem oficiálne prezentovaný čínskymi úradmi, môže však znamenať aj slovo „koncentračný“. Vera vo svojej svedci opísala, že sa po zadržení v skutočnosti nachádzala v koncentračnom tábore a bola tam len preto, že úrady nariadili zaistiť moslimské obyvateľstvo.¹⁴ Táto situácia má priamy súvis s rýchlou módou nakoľko hlavnou prácou moslimov je ťažká poľnohospodárska práca a zber bavlny. Z tohto regiónu pochádza až 84 % čínskej bavlny, ktorú potom využívajú veľké značky po celom svete, napríklad Adidas, Gap a Calvin Klein.¹⁵ Rovnako aj Shein a Temu boli obvinené z využívania nútennej práce z autonómnej oblasti Sin-t'iang.¹⁶

Okrem práce v poľnohospodárstve sa moslimské menšiny priamo podieľajú na výrobe oblečenia. Podľa správy OHCHR boli zadržaní nútení v zariadeniach pracovať,¹⁷ z čoho je možné konštatovať, že ich práca spadá pod definíciu nútennej alebo povinnej práce v čl. 2 ods. 1 Dohovoru č. 29. Ďalej správa konštatuje, že nútenie Ujgurov a iných moslimských menšín pracovať v rámci systémov, ktoré údajne slúžili na prevenciu extrémizmu, predstavuje formu

¹⁰ Dohovor č. 29, čl. 2.

¹¹ Dohovor č. 105, čl. 1.

¹² HUMAN RIGHTS WATCH: Break Their Lineage, Break Their Roots: China's Crimes Against Humanity Targeting Uyghurs and Other Turkic Muslims. *Human Rights Watch* [online]. 2021. Dostupné na: <https://www.hrw.org/report/2021/04/19/break-their-lineage-break-their-roots/chinas-crimes-against-humanity-targeting> [cit. 16.10.2024].

¹³ BYLER, D.: *In the Camps: China's High-Tech Penal Colony*. 1. vydanie. New York: Columbia University Press, 2021, s. 38.

¹⁴ *Ibid.*, s. 24.

¹⁵ COALITION TO END UYGHUR FORCED LABOUR: Press Release: 180+ Orgs Demand Apparel Brands End Complicity in Uyghur Forced Labour. *End Uyghur Forced Labour* [online]. 2020. Dostupné na: <https://enduyghurforcedlabour.org/news/402-2/> [cit. 16.10.2024].

¹⁶ O'DELL, H.: How Shein and Temu get around US labor laws that ban products made with forced labor. *Global Affairs* [online]. 2023. Dostupné na: <https://globalaffairs.org/bluemarble/how-shein-and-temu-get-around-us-labor-laws-ban-products-made-forced-labor> [cit. 16.10.2024].

¹⁷ OHCHR: *OHCHR Assessment of human rights concerns in the Xinjiang Uyghur Autonomous Region, People's Republic of China* [online]. 2022, s. 38. Dostupné na: <https://www.ohchr.org/sites/default/files/documents/countries/2022-08-31/22-08-31-final-assesment.pdf> [cit. 16.10.2024].

diskriminácie na základe náboženstva a etnického pôvodu, čím Čína porušuje svoje záväzky v čl. 1 písm. e) Dohovoru č. 105. OHCHR na základe zistených informácií konštatovala, že zaobchádzanie s moslimským obyvateľstvom v ujgurskej autonómnej oblasti Sin-t'iang neporušuje len záväzky, ku ktorým sa sama Čína zaviazala v medzinárodných dohovoroch,¹⁸ ale predstavuje aj závažné porušenie noriem *ius cogens*, teda takých, od ktorých sa nemožno za žiadnych okolností odchýliť. Tieto porušenia konkrétne predstavujú medzinárodné zločiny proti ľudskosti.¹⁹

Po medializovaní situácie Ujgurov mnohé značky rýchlej módy verejne deklarovali, že nebudú podporovať oblečenie vyrábané nútenou prácou a v neľudských podmienkach. Podľa hnutia Fashion Revolution, ktoré vydáva každoročne tzv. Index transparentnosti mapujúci koľko informácií jednotlivé značky oblečenia v rámci svojho dodávateľského reťazca zverejňujú sa zistilo, že v roku 2024 len 52 % značiek zverejnilo zoznamy svojich priamych dodávateľov.²⁰ Nedostatok transparentnosti znemožňuje týmto spoločnostiam efektívne deklarovať, že nepodporujú výrobu oblečenia v zlých pracovných podmienkach, keďže verejnosť nemá prehľad o tom, kde sa ich produkty skutočne vyrábajú.

3. OBMEDZENIE SLOBODY ZDRUŽOVANIA A PRÁVA NA KOLEKTÍVNE VYJEDNÁVANIE

Dohovor o slobode združovania a ochrane práva organizovať sa č. 87 (ďalej len „Dohovor č.87“) je dohovor, ktorým bolo v roku 1948 zakotvené právo vytvárať a byť členom organizácií podľa vlastnej vôle, a to bez toho, aby štát mohol do tohto práva akýmkoľvek spôsobom zasahovať.²¹ Na tento dohovor v roku 1949 nadviazal Dohovor o použití zásad práva organizovať sa a kolektívne vyjednávať č. 98 (ďalej len „Dohovor č. 98“), ktorý posilnil práva zamestnancov v organizáciách na kolektívne vyjednávanie a ochranu pred akýmkoľvek prejavmi diskriminácie, ktoré môžu smerovať k ohrozeniu odborovej slobody v ich zamestnaní.²² Združovanie v odborových organizáciách je obzvlášť dôležité pre zabezpečovanie lepších pracovných podmienok, čo v roku 2018 potvrdila aj štúdia na malých a stredných vietnamských továrňach. Na základe tejto štúdie bolo zistené, že pracovníci, ktorí boli členmi odborov mali približne o 9-22% vyššiu mzdu v porovnaní s tými, ktorí do odborov nepatrili.²³

Správa Business & Human Rights Resource Centre (ďalej len „Správa BHRRC“) z júna 2024 podrobne mapovala situáciu odborových organizácií v 6 ázijských krajinách,²⁴ kde okrem klasických nezávislých odborových zväzov, ktoré sú založené zamestnancami bez zásahov nadriadených v továrni, existujú aj rôzne iné zamestnanecké štruktúry.²⁵ Medzi najčastejšie alternatívy patria zamestnanecké výbory a tzv. „žlté odbory,“ ktoré však nemajú nezávislý status a častokrát sú vytvorené len ako protiopatrenie na snahy zamestnancov vybojovať si lepšie pracovné podmienky. Úlohou týchto štruktúr sa teda prakticky stalo odvádzanie

¹⁸ Čína je zmluvnou stranou Dohovoru č. 29 aj Dohovoru č. 105.

¹⁹ OHCHR: *OHCHR Assessment of human rights concerns in the Xinjiang Uyghur Autonomous Region, People's Republic of China* [online]. 2022, s. 44. Dostupné na: <https://www.ohchr.org/sites/default/files/documents/countries/2022-08-31/22-08-31-final-assesment.pdf> [cit. 16.10.2024].

²⁰ FASHION REVOLUTION: *Fashion Transparency Index 2024* [online]. 2024, s. 30. Dostupné na: https://issuu.com/fashionrevolution/docs/full_report_31_july?fr=xKAE9_zU1NQ [cit. 16.10.2024].

²¹ Dohovor č. 87, čl. 2 a 3.

²² Dohovor č. 98, čl. 1.

²³ TORM, N.: *Does union membership pay off? Evidence from Vietnamese SMEs* [online]. 2018, s. 23. Dostupné na: <https://www.econstor.eu/bitstream/10419/190120/1/wp2018-071.pdf> [cit. 16.10.2024].

²⁴ Srí Lanka, Bangladéš, Kambodža, India, Indonézia a Pakistan.

²⁵ BUSINESS & HUMAN RIGHTS RESOURCE CENTER: *Worker representation in Asia's garment sector & the role of fashion brands & employers* [online]. 2024, príloha 2, s. 32. Dostupné na: https://media.business-humanrights.org/media/documents/2024_FoA_report.pdf [cit. 20.10.2024].

pozornosti od reálnych problémov zamestnancov, ktoré sú neraz premietnuté aj do zosmiešňujúcich názvov daných odborov. Napríklad žltý odbor jednej z tovární v Kambodži s názvom „*Odbor instantných rezancov*“.²⁶ Príklady roztrieštenosti odborových organizácií sú podľa Správy BHRRC napríklad továreň Meng Da, dodávateľ pre značku Adidas, v ktorej sa nachádza 17 organizácií, z toho len 2 sa považujú za nezávislé. V jednej z dodávateľských tovární značiek H&M a Primarku, v továrni Hung Wah, sa nachádza 23 organizácií, z ktorých je 21 považovaných za žlté odbory napojené na manažment továrne.²⁷ V továrni JAW Garment v Kambodži sa dokonca vedenie snažilo podplatiť zástupcov nezávislých odborov trojnásobkom minimálnej mzdy, s cieľom oslabiť snahu o zlepšenie pracovných podmienok.²⁸ Podľa čl. 2 ods. 2 Dohovoru č. 98 sa za zasahovanie do organizácie pracovníkov považuje vytvorenie „organizácií pracovníkov ovládaných zamestnávateľmi alebo organizáciami zamestnávateľov, alebo na podporovanie organizácií pracovníkov finančnými, alebo inými prostriedkami s úmyslom podriať tieto organizácie kontrole zamestnávateľov alebo organizáciám zamestnávateľov“. Vytváranie rôznych závislých odborov v rámci tovární s cieľom zamedziť snahu na zlepšenie pracovných podmienok priamo porušuje záväzky štátov v čl. 2 tohto dohovoru.

Mimovládna organizácia, The Women's Centre, ktorej úlohou je podpora ženských pracovníčok v odevnom priemysle na Srí Lanke, poukázala v Správe BHRRC na prípad, kedy bola prepustená jedna z pracovníčok továrne, ktorá sa často zapájala do školení ich organizácie.²⁹ Čl. 2 Dohovoru č. 87 priznáva právo pracovníkom bez predchádzajúceho schválenia stať sa členom organizácií podľa vlastného výberu. Podľa čl. 1 ods. 2 písm. b) Dohovoru č. 98 majú pracovníci požívať primeranú ochranu pred prepúšťaním alebo poškodzovaním iným spôsobom kvôli členstvu v odboroch, alebo pre účasť na odborovej činnosti. Napriek tomu, že bola po intervencii organizácie znovu prijatá do práce, prípad vyvoláva otázky o tom, koľko pracovníčok mohlo byť týmto spôsobom prepustených a do akej veľkej miery je právo na slobodu združovania v týchto krajinách obmedzované.

Srí Lanka, Kambodža, Bangladéš, Indonézia a Pakistan sú zmluvnými stranami Dohovoru č. 87 a Dohovoru č. 98 a na základe zistených informácií medzinárodnej mimovládnej organizácie Business & Human Rights Resource Centre je možné konštatovať porušovanie záväzkov v oblasti slobody združovania a práva na kolektívne vyjednávanie. India nie je zmluvnou stranou ani jedného zo spomínaných dohovorov.

4. DISKRIMINÁCIA ŽIEN

K základným právnym nástrojom ILO v tejto oblasti patrí Dohovor o rovnakom odmeňovaní mužov a žien za prácu rovnakej hodnoty č. 100 z roku 1951 (ďalej len „*Dohovor č. 100*“) a Dohovor o diskriminácii pokiaľ ide o zamestnanie a povolanie č. 111 z roku 1958 (ďalej len „*Dohovor č. 111*“). Cieľom Dohovoru č. 100 je zabrániť odlišnému odmeňovaniu mužov a žien na rovnakých pozíciách, zatiaľ čo Dohovor č. 111 je rozšírený na všetky formy novej diskriminácie v pracovnom prostredí. Kontrola oboch dohovorov podlieha Vyšetrovacej komisii ILO.

V kontexte diskriminácie je nevyhnutné zaoberať sa predovšetkým platovými podmienkami, ktoré sú nedostatočné na dosiahnutie dôstojnej životnej úrovne. Kľúčové je pri tom rozlišovať medzi pojmom minimálna mzda a životné minimum. Minimálna mzda je minimálna výška, ktorú je zamestnávateľ povinný vyplácať zamestnancom za prácu vykonanú

²⁶ *Ibid.*, príloha 2, s. 33.

²⁷ *Ibid.*, s. 10.

²⁸ *Ibid.*, s. 12.

²⁹ *Ibid.*, s. 12.

v danom období.³⁰ Napríklad v Bangladéši bola nastavená minimálna mzda v roku 2024 na 12 500 bangladéšskych ták za mesiac,³¹ čo predstavuje približne len 96 eur. Životné minimum predstavuje mzdu, ktorá je dostatočne vysoká na to, aby si osoba vedela udržať dôstojnú životnú úroveň,³² a jej výška sa v Bangladéši odhaduje na 23 000 bangladéšskych ták (170 eur). Aj napriek tomu, že mzda na úrovni životného minima je v Medzinárodnom pakte o hospodárskych, sociálnych a kultúrnych právach zakotvená ako základné ľudské právo,³³ podľa správy Indexu transparentnosti z 2023 až 99% z 250 sledovaných svetových značiek nezverejňuje informácie o tom, či je ich pracovníkom v dodávateľských reťazcoch vyplácaná mzda na úrovni životného minima.³⁴

Síce sa táto situácia týka tak žien, ako aj mužov, problém nízkych miezd je z veľkej časti aj problém rodovej diskriminácie, nakoľko pomer zamestnaných žien v odevnom sektore dosahuje v určitých regiónoch až 80%³⁵ a ich zaradenie v hierarchii výrobného procesu sa cielene sústreďuje na najhoršie platené pozície. Približne 4 z 5 pracovníkov výrobných liniek v odevnom priemysle v Bangladéši sú ženy, zatiaľ čo na vedúcich pozíciách zastávajú len 1 z 20 miest.³⁶ Zároveň im nie je poskytnutý prístup k rovnakému množstvu alebo typu príležitostí na odbornú prípravu ako mužom a s tým spojená možnosť akéhokoľvek kariérneho rastu, čo predstavuje rozpor s čl. 2 Dohovoru č. 111, ktorý zaväzuje zmluvné štáty presadzovať rovnaký prístup k zamestnaneckým príležitostiam bez diskriminácie.³⁷

Diskriminácia žien je spojená aj s platovou nerovnosťou na rovnakých pozíciách. Až 14,5% rozdiel v odmeňovaní žien a mužov nebolo možné vysvetliť inými faktormi, ako je napríklad vzdelanie,³⁸ čo predstavuje priamy rozpor s čl. 2 Dohovoru č. 100, ktorý zakotvuje zásadu rovnakej odmeny pre mužov a ženy za prácu rovnakej hodnoty. Podľa ILO sa rozdiely v odmeňovaní v odevnom priemysle okrem Bangladéšu týkajú aj Kambodže, Indie, Indonézie, Laosu, Pakistanu, Filipín, Thajska a Vietnamu.³⁹

Mzdová diskriminácia však nie je jediný problém, ktorému pracovníčky v odevnom priemysle čelia. Podľa správ ILO z roku 2019 sa v krajinách ako Mjanmarsko a Vietnam

³⁰ ILO: How to define a minimum wage? *ILO* [online]. Dostupné na: <https://www.ilo.org/topics/wages/minimum-wages/how-define-minimum-wage> [cit. 25.10.2024].

³¹ FAIR LABOR: *Wage trends: Bangladesh In Fair Labor* [online]. 2024. Dostupné na: <https://www.fairlabor.org/resource/fair-labor-associations-bangladesh-wage-trends-report-and-recommendations/> [cit. 25.10.2024].

³² CLEAN CLOTHES CAMPAIGN: What is a living wage? *Fashion Checker* [online]. 2024. Dostupné na: https://fashionchecker.org/living_wage.html [cit. 25.10.2024].

³³ Medzinárodný pakt o hospodárskych, sociálnych a kultúrnych právach, čl. 7.

³⁴ FASHION REVOLUTION: *Fashion Transparency Index 2023* [online]. 2023, s. 14. Dostupné na: https://issuu.com/fashionrevolution/docs/fashion_transparency_index_2023_pages [cit. 25.10.2024].

³⁵ ILO: How to achieve gender equality in global garment supply chains. *ILO InfoStories* [online]. 2023. Dostupné na: https://webapps.ilo.org/infostories/en-GB/Stories/discrimination/garment_gender#intro_duction [cit. 25.10.2024].

³⁶ ILO: *Promising practices, experiences and lessons learned in eliminating gender inequality in the garment sector in Asia* [online]. 2022, s. 3. Dostupné na: https://www.ilo.org/sites/default/files/wcmsp5/groups/public/@asia/@robangkok/documents/publication/wcms_836396.pdf [cit. 17.4.2025].

³⁷ Dohovor č. 111, čl. 2: „Každý členský štát, pre ktorý je tento Dohovor v účinnosti, sa zaväzuje vyhlásiť a vykonávať vnútroštátnu politiku zameranú na presadzovanie rovnosti príležitostí a zaobchádzania v zamestnaní a povolani metódami primeranými vnútroštátnym podmienkam a zvyklostiam tak, aby sa odstránila akákoľvek diskriminácia v tomto smere.“

³⁸ ILO: *Promising practices, experiences and lessons learned in eliminating gender inequality in the garment sector in Asia* [online]. 2022, s. 3. Dostupné na: https://www.ilo.org/sites/default/files/wcmsp5/groups/public/@asia/@robangkok/documents/publication/wcms_836396.pdf [cit. 17.4.2025].

³⁹ ILO: *Gender pay gaps in the garment, textile and footwear sector in developing Asia* [online]. 2018, s. 5. Dostupné na: https://www.ilo.org/sites/default/files/wcmsp5/groups/public/%40ed_protect/%40protrav/%40travail/documents/publication/wcms_655334.pdf [cit. 17.4.2025].

objavili prípady, kde boli ženy nútené podstúpiť tehotenské testy ako jednu z podmienok na prijatie do zamestnania. Pracovníčky vo Vietname boli dokonca nútené podpísať špeciálne doložky o zákaze tehotenstva pre obnovenie pracovnej zmluvy,⁴⁰ v Bangladéši nadriadení nútili tehotné ženy opustiť svoje pracovné miesta.⁴¹ Tieto praktiky zabrahujú rovnosti príležitostí žien, čo predstavuje rozpor s čl. 2 Dohovoru č. 111. V kontexte práv žien počas tehotenstva v pracovnom prostredí existuje aj Dohovor č. 183 o ochrane materstva z roku 2000, no už spomenuté krajiny, ktorých sa problém diskriminácie tohto typu najviac týka, nie sú zmluvnými stranami dohovoru.

Bangladéš, Filipíny, India, Indonézia, Kambodža, Laos, Pakistan, Thajsko aj Vietnam sú zmluvnými stranami Dohovoru č. 100 a Dohovoru č. 111. Mjanmarsko nie je zmluvnou stranou ani jedného z nich.

ZÁVER

Na základe získaných informácií sme dospeli k záveru, že medzinárodné právo upravuje vybrané procesy spojené s rýchlou módou predovšetkým prostredníctvom noriem vytváraných Medzinárodnou organizáciou práce. Porušovanie pracovného práva je možné pozorovať v dvoch rovinách. Prvú rovinu predstavujú subjekty, ktoré zámerne vyrábajú oblečenie rýchlej módy v krajinách, ktoré umožňujú vyhybanie sa základným pracovným štandardom. Okrem toho tieto subjekty často nespĺňajú ani svoje vlastné záväzky, či *soft law* dokumenty, ku ktorým dobrovoľne pristúpili. Na druhej strane sú to samotné krajiny, ktoré svojou nedostatočnou legislatívou a slabou kontrolou dodržiavania záväzných medzinárodných noriem umožňujú a priamo podporujú model výroby oblečenia, ktorého dôsledkom je porušovanie základných ľudských práv a slobôd.

SUMMARY

Following the gathered information, we conclude that international law regulates selected fast fashion processes primarily through standards developed by the International Labour Organisation. Violations of labour law are at two levels. The first one is through the entities that deliberately produce fast fashion clothing in countries that allow the avoidance of core labour standards. In addition, these entities often fail to comply with their commitments or with the soft law documents to which they have voluntarily adhered. On the other hand, it is the countries themselves that, through their inadequate legislation and weak monitoring of compliance with binding international standards, enable and directly promote a pattern of clothing production that results in violations of fundamental human rights and freedoms.

POUŽITÁ LITERATÚRA

Knižné zdroje

BYLER, D.: *In the Camps: China's High-Tech Penal Colony*. 1. vydanie. New York: Columbia University Press, 2021, 159 s. ISBN 9781735913629.

⁴⁰ ILO: *Moving the Needle* [online]. 2021, s. 53. Dostupné na: https://www.ilo.org/sites/default/files/wcmsp5/groups/public/%40asia/%40ro-bangkok/documents/publication/wcms_789822.pdf [cit. 28.10.2024].

⁴¹ *Ibid.*

Elektronické zdroje

BICK, R. et. al.: *The global environmental injustice of fast fashion* [online]. 2018, s. 4. Dostupné na: <https://link.springer.com/article/10.1186/s12940-018-0433-7> [cit. 28.09.2024].

BUSINESS & HUMAN RIGHTS RESOURCE CENTER: Worker representation in Asia's garment sector & the role of fashion brands & employers [online]. 2024. Dostupné na: https://media.business-humanrights.org/media/documents/2024_FoA_report.pdf [cit. 20.10.2024].

CLEAN CLOTHES CAMPAIGN: What is a living wage? *Fashion Checker* [online]. 2024. Dostupné na: https://fashionchecker.org/living_wage.html [cit. 25.10.2024].

COALITION TO END UYGHUR FORCED LABOUR: Press Release: 180+ Orgs Demand Apparel Brands End Complicity in Uyghur Forced Labour. *End Uyghur Forced Labour* [online]. 2020. Dostupné na: <https://enduyghurforcedlabour.org/news/402-2/> [cit. 16.10.2024].

COBBING, M. - WOHLGEMUTH, V. - ANHUBER, L.: Taking the Shine off SHEIN: A business model based on hazardous chemicals and environmental destruction. *Greenpeace* [online]. 2024. Dostupné na: https://www.greenpeace.de/publikationen/S04261_Konsumwende_StudieEN_Mehr%20Schein_v9.pdf [cit. 28.9.2024].

FAIR LABOR: Wage trends: Bangladesh. *Fair Labor* [online]. 2024. Dostupné na: <https://www.fairlabor.org/resource/fair-labor-associations-bangladesh-wage-trends-report-and-recommendations/> [cit. 25.10.2024].

FASHION REVOLUTION: Fashion Transparency Index 2023 [online]. 2023. Dostupné na: https://issuu.com/fashionrevolution/docs/fashion_transparency_index_2023_pages [cit. 25.10.2024].

FASHION REVOLUTION: *Fashion Transparency Index 2024* [online]. 2024. Dostupné na: https://issuu.com/fashionrevolution/docs/full_report_31_july?fr=xKAE9_zU1NQ [cit. 16.10.2024].

H&M: H&M strengthen its commitment to human rights. *H&M* [online]. 2012. Dostupné na: <https://about.hm.com/content/hmabout/groupsite/en/news/general-news-2012/sustainability-update-human-rights-policy.html> [cit. 9.10.2024].

HUMAN RIGHTS WATCH: Break Their Lineage, Break Their Roots: China's Crimes Against Humanity Targeting Uyghurs and Other Turkic Muslims. *Human Rights Watch* [online]. 2021. Dostupné na: <https://www.hrw.org/report/2021/04/19/break-their-lineage-break-their-roots/chinas-crimes-against-humanity-targeting> [cit. 16.10.2024].

ILO: *Gender pay gaps in the garment, textile and footwear sector in developing Asia* [online]. 2018. Dostupné na: https://www.ilo.org/sites/default/files/wcmsp5/groups/public/%40ed_protect/%40protrav/%40travail/documents/publication/wcms_655334.pdf [cit. 17.4.2025].

ILO: *Weaving Gender: Challenges and opportunities for the Myanmar garment industry* [online]. 2019. Dostupné na: <https://researchrepository.ilo.org/esploro/outputs/book/Weaving-gender-challenges-and-opportunities-for/995219573902676> [cit. 26.10.2024].

ILO: *Moving the Needle* [online]. 2021. Dostupné na: https://www.ilo.org/sites/default/files/wcmsp5/groups/public/%40asia/%40ro-bangkok/documents/publication/wcms_789822.pdf [cit. 28.10.2024].

ILO: *Promising practices, experiences and lessons learned in eliminating gender inequality in the garment sector in Asia* [online]. 2022, s. 18. Dostupné na: https://www.ilo.org/sites/default/files/wcmsp5/groups/public/@asia/@robangkok/documents/publication/wcms_836396.pdf [cit. 17.4.2025].

ILO: How to achieve gender equality in global garment supply chains. *ILO InfoStories* [online]. 2023. Dostupné na: <https://webapps.ilo.org/infostories/en-GB/Stories/discrimination/garment-gender#introduction> [cit. 25.10.2024].

ILO: Advancing social justice. *ILO* [online]. Dostupné na: <https://www.ilo.org/about-ilo> [cit. 5.10.2024].

ILO: How to define a minimum wage? *ILO* [online]. Dostupné na internete: <https://www.ilo.org/topics/wages/minimum-wages/how-define-minimum-wage> [cit. 25.10.2024].

INTERNATIONAL LABOUR OFFICE: *The International Labour Organization's Fundamental Conventions* [online]. 2002. Dostupné na: https://webapps.ilo.org/public/libdoc/ilo/2002/102B09_648_eng1.pdf [cit. 5.10.2024].

INTERNATIONAL LABOUR ORGANIZATION: *Conventions* [online]. Dostupné na: https://normlex.ilo.org/dyn/normlex/en/f?p=1000:12000:::P12000_INSTRUMENT_SORT:4 [cit. 5.10.2024].

MACCHI, CH. - BRIGHT, C.: *Hardening Soft Law: the Implementation of Human Rights Due Diligence Requirements in Domestic Legislation* [online]. 2019. Dostupné na: https://papers.ssrn.com/sol3/papers.cfm?abstract_id=3524488 [cit. 9.10.2024].

O'DELL, H.: How Shein and Temu get around US labor laws that ban products made with forced labor. *Global Affairs* [online]. 2023. Dostupné na: <https://globalaffairs.org/bluemarble/how-shein-and-temu-get-around-us-labor-laws-ban-products-made-forced-labor> [cit. 16.10.2024].

OFFICE OF THE UNITED NATIONS HIGH COMMISSIONER FOR HUMAN RIGHTS: *Guiding Principles on Business and Human Rights: Implementing the United Nations "Protect, Respect and Remedy" Framework* [online]. 2011. Dostupné na: https://www.ohchr.org/sites/default/files/documents/publications/guidingprinciplesbusinessshr_en.pdf [cit. 6.10.2024].

OHCHR: *OHCHR Assessment of human rights concerns in the Xinjiang Uyghur Autonomous Region, People's Republic of China* [online] 2022. Dostupné na:

<https://www.ohchr.org/sites/default/files/documents/countries/2022-08-31/22-08-31-final-assesment.pdf> [cit. 5.10.2024].

TORM, N.: *Does union membership pay off? Evidence from Vietnamese SMEs* [online]. 2018. Dostupné na: https://www.econstor.eu/bitstream/10419/190120/1/wp2018_-071.pdf [cit. 16.10.2024].

Medzinárodné zmluvy a medzinárodnoprávne dokumenty

Dohovor o nútennej alebo povinnej práci č. 29

Dohovor o zrušení nútennej práce č. 105

Dohovor o slobode združovania a ochrane práva organizovať sa č. 87

Dohovor o použití zásad práva organizovať sa a kolektívne vyjednávať č. 98

Medzinárodný pakt o hospodárskych, sociálnych a kultúrnych právach

NOVÝ POHĽAD NA UZNANIE VLÁDY V MEDZINÁRODNOM PRÁVE – POLITICKÝ NÁSTROJ ČI ZASAHOVANIE DO VNÚTORNÝCH ZÁLEŽITOSTÍ ŠTÁTU?

*A New View on the Recognition of Governments in International Law –
A Political Instrument or Intervention into Domestic Affairs?*

Eva Gergelová

Abstrakt: Príspevok sa zaoberá vzťahom medzi inštitútom uznania vlády v medzinárodnom práve a neoprávneným zasahovaním do vnútorných záležitostí štátu. Cieľom predkladaného príspevku je nájsť odpoveď na otázku, či môže uznanie ako také predstavovať porušenie princípu nezasahovania zakotveného v Charte Organizácie spojených národov („OSN“). Príspevok približuje problematiku uznania na príkladoch zo sveta a poukazuje na to, že spojitosť medzi uznaním vlády za určitých podmienok a neoprávneným zasahovaním je možné nájsť, a to aj napriek nedostatku judikatúry v tomto smere.

Kľúčové slová: uznanie vlády; princíp nezasahovania; efektívna kontrola.

Abstract: The article presents the relationship between the institute of recognition of governments in international law and unlawful intervention in the domestic affairs of another state. The aim of the present article is to find an answer to the question of whether recognition as such can constitute a breach of the principle of non-intervention enshrined in the Charter of the United Nations. The article will demonstrate the issue of recognition on examples from around the world and point out that it is possible to find a connection between recognition in certain circumstances and unlawful intervention despite the lack of jurisprudence to this effect.

Key Words: Recognition of Governments; The Principle of Non-Intervention; Effective Control.

ÚVOD

Štáty ako primárne subjekty medzinárodného práva sú tradične reprezentované vládou. Na prvý pohľad jednoduché kritérium. Vo víre nepokojov, premien štátnych režimov, revolúcií a prevratov sa však čoraz častejšie vynára otázka, kto je vládou. Jednoduchou odpoveďou relativistov by bolo: ten, koho za vládu medzinárodná komunita uznáva. Ak však tento príliš zjednodušený postoj odmietneme¹ a vládny status chápeme ako fakt, nie umelý konštrukt, nevyhnutne musíme určiť kritériá, ktoré tento status definujú. Čo sa môže zdať ako právne teoretizovanie, je v skutočnosti kľúčovým faktorom pre správanie štátov vo vzťahu k vládam Venezuely, Sýrie či Afganistanu. Čo teda nastane, ak je vláda uznaná aj bez toho, aby spĺňala medzinárodnoprávne požiadavky?² Môže takéto uznanie samotné predstavovať porušenie medzinárodného práva?

1. KTO JE VLASTNE VLÁDOU? DEFINIČNÉ KRITÉRIÁ V MEDZINÁRODNOM PRÁVE

V prvom rade je potrebné objasniť, že v súčasnej právnej teórii prevláda takzvaná deklaratórna teória uznania. Rovnako, ako dva a dva nie sú štyri len pre to, že sa na tom

¹ Pozri napr. SHAW, M. N.: *International Law*. 8. ed. Cambridge: Cambridge University Press, 2017, s. 338.

² Danými požiadavkami sa zaoberá prvá kapitola predkladaného príspevku, pričom predovšetkým ide o efektívnu kontrolu štátneho územia.

profesori zhodujú, ani vláda nie je vládou preto, že ju za takú iné štáty uznali.³ Ako ustálil arbiter Taft v prípade Tinoco už v roku 1923,⁴ uznanie vlády môže jej reálny status dokazovať, pokiaľ sa odvíja od splnenia objektívnych požiadaviek pre vládne postavenie.⁵ Tu teda prichádzame k zásadnej otázke, čo týmito kritériami je. V spomínanom rozhodnutí v prípade Tinoco bola za hlavnú podmienku ustanovená takzvaná efektívna kontrola nad územím.⁶ Táto teória v medzinárodnom práve pretrváva⁷ a je tradičným, pragmatickým prístupom štátov k problematike uznania.⁸ Napriek tomu sa však vynárajú protichodné trendy, naznačujúce rôzne iné požiadavky na uznanie, nie nevyhnutne na samotný status vlády.

1.1. Demokratická legitimita, ústavnosť či rešpektovanie medzinárodných záväzkov

V prípadoch, kedy došlo k zmene vlády prevratom či revolúciou, je častou reakciou medzinárodného spoločenstva neuznanie takto vytvorenej vlády, či pretrvávajúce uznanie ústavným spôsobom určenej entity. Naopak, po intervencii cudzích štátov v týchto situáciách a následnom vytvorení dočasnej správy sú entity, ktorým je táto správa zverená uznávané aj napriek nedostatku reálnej kontroly územia. Deje sa to najmä s odkazom na „legitimitu“, „ústavnosť“, či rešpekt k medzinárodným záväzkom.⁹ Ani jedno z uvedených však nie je definičným znakom vlády tak, ako práve efektívna kontrola územia.¹⁰ Vo vedeckom diskurze sa s nimi stretávame len natoľko, nakoľko sú bežné pre prax uznania či neuznania určitej vlády inými štátmi. Uznanie vlády je však politickým vyjadrením, nie prameňom práva. Vychádzajúc z deklaratórnej teórie je zrejmé, že také vyjadrenie v zásade nemá na jej vládny status medzinárodnoprávne účinky. Čo však mať môže, sú účinky faktické. A to je práve témou, ktorou sa budem zaoberať v druhej časti príspevku.

2. UZNANIE AKO POLITICKÝ NÁSTROJ, ČI PRIAMO ZÁSAH DO VNÚTORNÝCH ZÁLEŽITOSTÍ ŠTÁTU

Ak teda určitá entita nespĺňa kritériá pre vládny status, predovšetkým nevládne, môžu ju iné štáty za vládu uznať? Táto otázka má oveľa ďalekosiahlejšie následky, než by sa mohlo zdať. Od vládneho statusu totiž závisí napríklad oprávnenie udeliť súhlas s prítomnosťou ozbrojených síl iných štátov.¹¹ Takto uznanie entity v domácej jurisdikcii uznávajúceho štátu

³ TALMON, S.: Recognition of Opposition Groups as the Legitimate Representative of a People. *Chinese Journal of International Law*, 2013, 12, 2, s. 232. Dostupné na: <https://academic.oup.com/chinesejil/article/12/2/219/315072>

⁴ TAFT, W. H.: Aguilar-Amory and Royal Bank of Canada claims (Great Britain v. Costa Rica). *Reports of International Arbitral Awards*, Vol. 1, rozhodnutie z 18.10.1923, s. 381.

⁵ SHAW, M. N.: *International Law*. 8. ed. Cambridge: Cambridge University Press, 2017, s. 338.

⁶ TAFT, W. H.: Aguilar-Amory and Royal Bank of Canada claims (Great Britain v. Costa Rica). *Reports of International Arbitral Awards*, Vol. 1, rozhodnutie z 18.10.1923, s. 381.

⁷ JENNINGS, R. – WATTS, A.: *Oppenheim's International Law*, 2008, 1, 9. ed, §§ 150-154; TALMON, S.: Recognition of Opposition Groups as the Legitimate Representative of a People. *Chinese Journal of International Law*, 2013, 12, 2, s. 232; Pozri aj: MEDZINÁRODNÝ TREŠTNÝ SÚD: *Determination of the Office of the Prosecutor in relation to Egypt*, tlačová správa z 8.5.2014, § 4.

⁸ Pozri PAVLOPOULOS, N.: *The International Legal Criteria for Governmental Status. The Identity of Governments in International Law*. Oxford: Oxford University Press, 2024, s. 107; SHAW, M. N.: *International Law*. 8. ed. Cambridge: Cambridge University Press, 2017, s. 337.

⁹ FROWEIN, J. A.: Recognition. *Max Planck Encyclopedia of Public International Law*, 2010, § 16. Dostupné na: <https://opil.ouplaw.com/display/10.1093/law:epil/9780199231690/law-9780199231690-e1086>

¹⁰ FROWEIN, J. A.: Recognition. *Max Planck Encyclopedia of Public International Law*, 2010, § 15. Dostupné na: <https://opil.ouplaw.com/display/10.1093/law:epil/9780199231690/law-9780199231690-e1086>

¹¹ NOWROT, K. – SCHBACKER, E. W.: The Use of Force to Restore Democracy: International Legal Implications of the ECOWAS Intervention in Sierra Leone. *American University International Law Review*, 1998,

patrí imunita pre jej predstaviteľov,¹² môže štát zastupovať pred domácimi súdmi, rozhodovať v jeho mene o imunitách štátneho majetku či disponovať s ním.¹³ Stačí sa pozrieť na prípad Kaddáfího v Líbyi, Madura vo Venezuele či situáciu v Sýrii. Napríklad pred britskými súdmi sa riešila otázka, komu vydať aktíva líbyjskej vlády v kritickom čase, kedy si celý západný svet želal Kaddáfího odstránenie a z celých síl podporoval zmenu režimu v krajine.¹⁴ Bolo by kontraproduktívne tieto prostriedky poskytnúť dosluhujúcemu diktátorovi, keď sa už črtá prevzatie vládnej moci novou vládou a jeho definitívne odstránenie. Neprekvapivo, zo strany Spojeného kráľovstva naozaj prišlo k formálnemu uznaniu novej vlády, a to v čase, kedy bola jej efektívna kontrola prinajmenšom sporná a neúplná, zatiaľ čo bol pri moci stále bývalý vodca. Súdy tak mohli bez výčitiek kontrolu nad danými aktívami Kaddáfímu odoprieť, fakticky oslabujúc jeho moc. Efektívna vláda sa tak nedostala k vlastným prostriedkom, ktoré boli poskytnuté rebelom, snažiacim sa o jej zvrhnutie.¹⁵

Na takéto a podobné prípady časť spektra právnej vedy reagovala negatívne,¹⁶ odsudzujúc takéto uznania ako neoprávnený zásah do vnútorných záležitostí štátu, porušujúci článok 7(2) Charty OSN, a tretí z princípov kodifikovaných v Deklarácii zásad medzinárodného práva týkajúcich sa priateľských vzťahov a spolupráce medzi štátmi v súlade s Chartou Organizácie spojených národov (*the principle of non-intervention*). Na druhej strane bol však takýto prístup časťou doktríny odmietnutý. Aj vo svetle praktických prípadov sa teda ďalej zaoberáme uznaním ako potenciálne neoprávneným zásahom, zvažujúc argumenty oboch strán.

2.1. Princíp nezasahovania

Princíp nezasahovania, zakotvený v Charte OSN, je bližšie elaborovaný v Deklarácii zásad medzinárodného práva týkajúcich sa priateľských vzťahov a spolupráce medzi štátmi v súlade s Chartou OSN. V tej sa uvádza, že zakázaným je donútenie ekonomické, politické či iné, smerujúce k subordinácii výkonu suverénnych práv, a tak k zabezpečeniu si akýchkoľvek výhod.¹⁷ Tento vágne formulovaný princíp bol ďalej rozpracovaný aj v judikatúre Medzinárodného súdneho dvora, ktorá môže byť považovaná za smerodajnú. Podľa rozhodnutia Medzinárodného súdneho dvora v prípade *Vojenské a polovojskové aktivity v a proti Nikarague* porušenie vyššie identifikovaného princípu nezasahovania vyžaduje prvok definovaný ako nátlak či donútenie (*coercion*).¹⁸ Takýto nátlak podľa tohto rozhodnutia musí smerovať na rozhodnutia, ktoré majú byť suverénnymi, napríklad týkajúce sa voľby

14, 2. s. 388. Dostupné na: <https://digitalcommons.wcl.american.edu/cgi/viewcontent.cgi?article=1316&context=auilr>

¹² SHAW, M. N.: *International Law*. 8. ed. Cambridge: Cambridge University Press, 2017, s. 337.

¹³ INTERNATIONAL LAW ASSOCIATION: *Recognition/Non-recognition in International Law*, report z konferencie v Johannesburgu z roku 2016, s. 12.

¹⁴ HENIG, S.: Political Scene: Who Owns Libya's War? *The New Yorker* [online]. 2011. Dostupné na: <https://www.newyorker.com/news/news-desk/political-scene-who-owns-libyas-war?> [cit. 17.4.2025];

ACKERMAN, S.: U.S., UK, France: Libya War Will End When Gadhafi Goes. *Wired* [online]. 2011. Dostupné na: <https://www.wired.com/2011/04/u-s-uk-france-libya-war-will-end-when-gadhafi-goes/?> [cit. 17.4.2025].

¹⁵ EDITORI ENCYKLOPÉDIE BRITANNICA: Libya Revolt of 2011. *Encyclopedia Britannica* [online]. 2025. Dostupné na: <https://www.britannica.com/event/Libya-Revolt-of-2011> [cit. 17.4.2025].

¹⁶ Pozri napr. PUMA, G.: The principle of non-intervention in the face of the Venezuelan crisis. *QIL, Zoom-in* 79, 2021.

¹⁷ Rezolúcia Valného zhromaždenia OSN č. 2625 (XXV) z 24.10.1970. *General Assembly – 25th Session: Resolutions Adopted on the Report of the Sixth Committee*, 1970, s. 123.

¹⁸ MEDZINÁRODNÝ SÚDNY DVOR: *Military and Paramilitary Activities in and against Nicaragua (Nicaragua v. United States of America)*, rozsudok z 27.6.1986, § 205; Rezolúcia Valného zhromaždenia OSN č. 2625 (XXV) z 24.10.1970. *General Assembly – 25th Session: Resolutions Adopted on the Report of the Sixth Committee*, 1970, s. 123.

politického, hospodárskeho, sociálneho a kultúrneho systému, ako aj výkonu zahraničnej politiky.¹⁹ Medzinárodný súdny dvor ďalej uvádza, že štáty nemajú právo „zasahovať, priamo či nepriamo, s použitím ozbrojenej sily či bez nej, podporujúc tak vnútornú opozíciu v inom štáte“. ²⁰ Takáto rozšírená koncepcia princípu nezasahovania bola potvrdená aj neskôr v prípade Konga proti Ugande.²¹

2.2. Problematické uznania vo svete

Problematické uznanie vlády v medzinárodnom práve a jej spojitosť s vyššie elaborovaným princípom je najlepšie možné vykresliť na prípadoch zo sveta. Situácie, kedy bolo uznanie ako také kontroverzné, bolo za posledných 30 rokov nespočetne. V aktuálnom príspevku však poukazujem len na niekoľko z nich, ktoré mali významné geopolitické implikácie, poukazujúc na fakt, že relevancia a vplyv prezentovanej témy ďaleko prekračujú hranice učebníc právnej teórie.

2.2.1. Situácia v Sierra Leone – keď má uznanie vojenské dôsledky

Azda najjasnejším prípadom, kedy je zvrchovaná rovnosť štátov či suverenita narušená, je vojenská intervencia. Výslovne zakázaná štvrtým odsekom článku 2 Charty OSN, hrozba či použitie sily je hrubým porušením medzinárodného práva. Výnimky sú v zásade tri. Prvé dve z nich, súhlas Bezpečnostnej rady OSN podľa kapitoly VII Charty OSN²² a ozbrojenú sebaobranu podľa článku 51,²³ možno v danom prípade vylúčiť. Treťou je súhlas územného suveréna samotného. Kľúčovou otázkou teda je, kto môže pre tieto účely štát reprezentovať. Vojenská intervencia v Sierra Leone, majoritou medzinárodnej komunity a právnej doktríny odsúdená ako protiprávna, bola sčasti ospravedlnená práve súhlasom samotnej vlády.²⁴ V tomto prípade ale išlo o vládu Ahmada Tejana Kabbaha, ktorá, napriek demokratickej legitimitě, nevykonávala vládne funkcie, keďže bola zvrhnutá a nahradila ju Revolučná rada ozbrojených síl (AFRC) pod vedením Johnneho Paula Koromu. V nadväznosti na požiadavku o vojenský zásah vojenské sily Hospodárskeho spoločenstva západoafrických štátov (ECOWAS) znovu dobyli Freetown a navrátili prezidenta Kabbaha späť do funkcie.²⁵ Napriek tomu, že pre danú intervenciu existovali viaceré, prevažne politické ospravedlnenia zo strany intervenujúcich štátov, súhlas dotknutej vlády ako jedno z nich v duchu medzinárodnoprávnej doktríny efektívnej kontroly a princípu nezasahovania neobstoí. Keďže vláda prezidenta Kabbaha mohla byť považovaná prinajväčšom za opozičnú skupinu, v duchu judikatúry Medzinárodného súdneho dvora nemohla schváliť vojenskú intervenciu zo strany tretieho štátu.²⁶ Ide teda o jasný príklad toho, kedy „uznanie“, či už aj implicitné, nesporne vedie

¹⁹ MEDZINÁRODNÝ SÚDNY DVOR: *Military and Paramilitary Activities in and against Nicaragua* (Nicaragua v. United States of America), rozsudok z 27. 6.1986, § 205.

²⁰ MEDZINÁRODNÝ SÚDNY DVOR: *Military and Paramilitary Activities in and against Nicaragua* (Nicaragua v. United States of America), rozsudok z 27.6.1986, § 206.

²¹ MEDZINÁRODNÝ SÚDNY DVOR: *Armed Activities on the Territory of the Congo (Democratic Republic of the Congo v. Uganda)*, rozsudok z 19.12.2005.

²² Charta OSN, čl. 42.

²³ Charta OSN, čl. 51.

²⁴ Tlačová konferencia stáleho zástupcu Sierra Leone z 27.5.1997, tlačový briefing. Dostupné na: <https://press.un.org/en/1997/19970527.sleone27.may.html>; Pozri aj: DUMBUYA, P. A.: ECOWAS Military Intervention in Sierra Leone: Anglophone-Francophone Bipolarity or Multipolarity? *Journal of Third World Studies*, 2008, 25, 2, s. 83.

²⁵ Sierra Leone – UNASMIL – background: United Nations mission in Sierra Leone. Dostupné na: <https://peacekeeping.un.org/mission/past/unamsil/background.html>

²⁶ MEDZINÁRODNÝ SÚDNY DVOR: *Military and Paramilitary Activities in and against Nicaragua* (Nicaragua v. United States of America), rozsudok z 27.6.1986, § 246.

k zásahu do suverenity štátu, priamo porušujú princíp nezasahovania, ako aj zákaz hrozby silou či jej použitia.²⁷

2.2.2. Prípád Kaddáfiho v Líbyi

Podobná situácia nastala v spomínanom prípade Líbye z roku 2011, keď vo víre občianskej vojny vláda Spojeného kráľovstva uznala Národnú prechodnú radu („NTC“) ako vládu Líbye, napriek pretrvávajúcej kontrole Muammara Kaddáfiho nad územím. V danom období líbyjskej vláde patrili finančné prostriedky držané britskou bankou. Vo svetle týchto okolností sa dá tvrdiť, že uznanie NTC 27. júla 2011²⁸ malo významné politické a ekonomické motivácie.²⁹ V duchu predchádzajúcej judikatúry³⁰ bolo zrejmé, že v prípade konfliktu ohľadom zástupcov oprávnených dávať inštrukcie na nakladanie s nimi budú súdy postupovať v duchu takzvanej *one-voice* doktríny. To znamená, že kontrolu nad prostriedkami prisúdia práve tej entite, ktorú ako vládu uzná vláda Spojeného kráľovstva. Tento prístup súdov bol potvrdený v prípade *British Arab Commercial Bank plc v The National Transitional Council*, kedy súd skutočne rozhodol, že o týchto aktívach má rozhodovať práve NTC,³¹ a to bez akéhokoľvek ohľadu na nedostatok jej efektívnej kontroly. Uznanie NTC vládou Spojeného kráľovstva tak v dôsledku znemožnilo rozhodovanie efektívne vládnucej entity a kontrola nad štátnymi prostriedkami prešla do rúk opozičnej skupiny.³² Situácia sa skončila zvrhnutím a popravou Muammara Kaddáfiho v októbri 2011, a to aj vďaka zahraničnej intervencii štátov Severoatlantickej aliance, najmä Francúzska a Spojeného kráľovstva.³³ Svoju úlohu v oslabení efektívnej vlády diktátora Muammara Kaddáfiho ale nepochybne zohralo aj predmetné formálne uznanie NTC.

2.2.3. Situácia vo Venezuele – nakladanie so štátnymi aktívami ako prerogatívum vlády?

Otázkou teda ostáva, či uznanie akýmkoľvek spôsobom podkopáva suverénne práva tretieho štátu a či obsahuje prvok donútenia či nátlaku (*coercion*). V spomínanom prípade Venezuely profesor Sarooshi, zastupujúc Radu Madura, zodpovedal obe otázky kladne. Podľa jeho názoru, uznanie vlády Juana Guaidá, v tomto prípade smerujúca k odovzdaniu kontroly nad aktívami národnej banky, napĺňalo znaky neoprávneného zasahovania do vnútorných záležitostí Venezuely. Ak sú predsa finančné prostriedky cudzieho štátu z rúk vlády odobraté a zverené opozičnej skupine, nepochybne ide o zásah do výkonu suverénnych práv, ktorý

²⁷ Charta OSN, čl. 2(4).

²⁸ WADE, J.: Britain recognises Libyan rebels as country's legitimate government. *The Journal* [online]. 2011. Dostupné na: <https://www.thejournal.ie/britain-recognises-libyan-rebels-as-countrys-legitimate-government-187607-Jul2011/>? [cit. 11.4.2025]; ENGLAND AND WALES HIGH COURT (COMMERCIAL COURT): *British Arab Commercial Bank Plc v The National Transitional Council of the State of Libya*, rozsudok z 26.8.2011, § 6.

²⁹ Pozri napr. TALMON, S.: Recognising States and Governments. *Audiovisual Library of International Law – Lecture Series*, 2023. Dostupné na: <https://legal.un.org/avl/ls/lauterpachtseminar.html#>

³⁰ ENGLAND AND WALES COURT OF APPEAL (CIVIL DIVISION): *Gur Corporation v Trust Bank of Africa Ltd*, rozsudok z 22.7.1987; ENGLAND AND WALES COURT OF APPEAL (CIVIL DIVISION): *Sultan of Pahang, R (on the application of) v Secretary of State for the Home Department*, rozsudok z 25.5.2011.

³¹ ENGLAND AND WALES HIGH COURT (COMMERCIAL COURT): *British Arab Commercial Bank Plc v The National Transitional Council of the State of Libya*, rozsudok z 26.8.2011, § 33. Dostupné na: <https://www.casemine.com/judgement/uk/5b46f1fe2c94e0775e7ef96a>

³² HOUSE OF COMMONS FOREIGN AFFAIRS COMMITTEE: Libya: Examination of intervention and collapse and the UK's future policy options. *Third Report of Session 2016–17*, 2016, s. 3 a nasl. Dostupné na: <https://publications.parliament.uk/pa/cm201617/cmselect/cmfa/119/119.pdf>

³³ HOUSE OF COMMONS FOREIGN AFFAIRS COMMITTEE: Libya: Examination of intervention and collapse and the UK's future policy options. *Third Report of Session 2016–17*, 2016, s. 3 a nasl.

možno kvalifikovať ako ekonomické donútenie. Táto argumentácia však bola Odvolacím súdom Spojeného kráľovstva odmietnutá.³⁴ Primárne sa súd odvolal na fakt, že žiadne medzinárodné či domáce authority ešte uznanie vlády ako porušenie daného princípu neuviedli.³⁵ Na podporu tohto postoja súd využil právnu vedu, konkrétne citoval 9. edíciu *Oppenheimovho medzinárodného práva*, ktorej autormi sú Sir Jennings a Watts. Uznanie ako také podľa tohto diela nie je „*násilné či diktátorské, v efekte odopierajúce štátu, proti ktorému je zásah smerovaný, kontrolu nad predmetnou záležitosťou*“.³⁶ V dôsledku teda nemôže byť považované za nedovolené zasahovanie do vnútorných záležitostí. Takáto argumentácia však v uvedenom prípade nie je úplne nespochybniteľná.

V prvom rade, súd toto absolútne odmietnutie dopĺňa o „podporný“ argument, naznačujúci, že uznanie nemôže byť neoprávneným zásahom najmä v prípade, ak len odráža výsledok testu efektívnej kontroly.³⁷ Tým, implicitne akceptujúc možnosť uznania ako porušenia princípu nezasahovania, ospravedlňuje tento akt zo strany Spojeného kráľovstva na základe objektívneho kritéria pre vládny status, ktoré malo byť naplnené. Z toho možno vyvodiť, že argument kvalifikujúci uznanie ako neoprávnené zasahovanie do vnútorných záležitostí nemožno kategoricky odmietnuť, a teda táto otázka je v medzinárodnom práve stále otvorená.

V druhom rade, súd sa pri posúdení uznania ako takého vyhýba posúdeniu jeho právnych následkov. Napriek jeho čisto deklaratórnej povahe v medzinárodnom práve, s takýmto uznaním sa podľa vnútroštátneho práva spájalo v konkrétnom prípade rozhodovanie o zlatých rezervách v hodnote takmer 2 miliárd a výnosov zo zmluvy o výmene zlata s Deutsche Bank v sume 120 miliónov dolárov.³⁸ Opozičný a západným svetom uznávaný ako legitímny prezident Juan Guaidó, napriek tomu, že nevykonával vládnu kontrolu ani nad územím ani nad organizačnou štruktúrou štátu,³⁹ tak získal prístup k štátnym prostriedkom. Na druhej strane, vláda Nicolasa Madura stratila možnosť disponovať so štátnymi aktívami vo hodnote 2 miliárd, a to aj napriek jej pretrvávajúcej efektívnej kontrole nad územím, reprezentáciou štátu v OSN⁴⁰ ako aj v bilaterálnych medzinárodných vzťahoch. Za týchto okolností je zrejmé, že uznanie malo za dôsledok zvrhnutie štátnej moci v cudzom štáte, aj keď len cez ekonomické prostriedky.

2.3. Uznanie vlády a zásah do vnútorných záležitostí štátu – náhoda či kauzálna súvislosť?

Napriek súdnemu odmietnutiu myšlienky, že uznanie vlády môže predstavovať zakázaný zásah do vnútorných záležitostí štátu je zrejmé, že takéto uznanie, ktoré by sa dalo v mnohých prípadoch označiť termínom *premature recognition*⁴¹, má dôsledky, ktoré ovplyvňujú nielen ekonomické fungovanie štátu, ale aj formu a predstaviteľov jeho vlády, ktorej voľba je nepochybne rozhodnutím, ktoré má byť prejavom suverénnej zvrchovanosti každého štátu. Ak má uznanie také ďalekosiahle dôsledky, ako je narušenie rozhodovacích

³⁴ ENGLAND AND WALES COURT OF APPEAL (CIVIL DIVISION): "*Maduro Board*" of the Central Bank of Venezuela v "*Guaido Board*" of the Central Bank of Venezuela, rozhodnutie z 5.10.2020, § 132.

³⁵ ENGLAND AND WALES COURT OF APPEAL (CIVIL DIVISION): "*Maduro Board*" of the Central Bank of Venezuela v "*Guaido Board*" of the Central Bank of Venezuela, rozhodnutie z 5.10.2020, § 135.

³⁶ JENNINGS, R. – WATTS, A.: *Oppenheim's International Law*, 2008, 1, 9. ed, § 129.

³⁷ ENGLAND AND WALES COURT OF APPEAL (CIVIL DIVISION): "*Maduro Board*" of the Central Bank of Venezuela v "*Guaido Board*" of the Central Bank of Venezuela, rozhodnutie z 5.10.2020, § 136.

³⁸ ENGLAND AND WALES COURT OF APPEAL (CIVIL DIVISION): "*Maduro Board*" of the Central Bank of Venezuela v "*Guaido Board*" of the Central Bank of Venezuela, rozhodnutie z 5.10.2020, § 1.

³⁹ PUMA, G.: The principle of non-intervention in the face of the Venezuelan crisis. *QIL, Zoom-in* 79, 2021, s. 23.

⁴⁰ Pozri napr. BEZPEČNOSTNÁ RADA OSN: *8506th meeting*. New York, 10.4.2019, S/PV.8506.

⁴¹ *Premature recognition* je termín označujúci uznanie za štát či vládu napriek tomu, že daná entita v čase uznania nenapĺňa relevantné kritériá. Pozri napr. SHAW, M. N.: *International Law*. 8. ed. Cambridge: Cambridge University Press, 2017, s. 341-343.

právomocí štátu, jednoznačne ide o obmedzenie jeho suverénnych práv – voľby vlastnej vlády a zároveň je splnená požiadavka donútenia (*coercion*), či už vojenského alebo ekonomického. Išlo by teda jednoznačne o porušenie princípu nezasahovania, tak ako je zadefinovaný v Charte OSN, Deklarácii zásad medzinárodného práva týkajúcich sa priateľských vzťahov a spolupráce medzi štátmi v súlade s Chartou OSN a rozvinutý judikatúrou. Takýto postup uznávania vlád, mnohokrát s cieľom dosiahnuť politické ciele, bol spochybňovaný napríklad zo strany profesora Stefana Talmona,⁴² alebo, v prípade Venezuely, výskumnou sekciou pre zahraničné vzťahy a medzinárodné právo nemeckého Bundestagu⁴³ či talianskou vládou.⁴⁴ Napriek tomu by sa dalo namietat', že daný zásah nastáva až ďalším správaním štátu,⁴⁵ ktoré však spravidla nasleduje po takomto uznaní, prípadne uznaním a ďalšími opatreniami kolektívne.⁴⁶ V každom prípade je teda súvislosť medzi uznaním napriek nedostatku efektívnej kontroly a neoprávneným zásahom do vnútorných záležitostí štátu jednoznačne viac než náhodná.

ZÁVER

Môže teda jednostranný politický akt, ktorým je uznanie vlády, predstavovať porušenie princípu nezasahovania? Ako je zrejmé z uvedených príkladov, také uznanie priamo alebo nepriamo vedie k faktickému zasahovaniu do voľby vlastnej vlády, čo je vo výlučnej kompetencii štátu samotného. Napriek čisto politickému charakteru uznania, dôsledkom nie je len politická podpora skupiny rebelov, ale aj podpora ekonomická, vojenská a právna, a to pre entitu bez vládneho statusu na úkor efektívnej vlády. Takáto podpora prispieva (ako v prípade Venezuely či Líbye) či priamo vedie (ako v prípade Sierra Leone) k zmene vlády štátu vonkajšou intervenciou. Z uvedeného možno vyvodiť záver, že uznanie môže, hoci len v dôsledkoch, predstavovať nedovolený zásah do vnútorných záležitostí štátu porušujúci Chartu OSN a medzinárodné obyčajové právo. Napriek tomu, že takýto verdikt ešte neprišiel od nijakej súdnej autority, vo svetle aktuálnych udalostí je zrejmé, že problematika uznávania vlád je stále živou témou, priam volajúcou po právne záväznom objasnení.

SUMMARY

Can the unilateral political act of recognition of a government constitute a breach of the principle of non-intervention? As evident from the given examples, recognition, whether directly or indirectly, leads to factual interference in the choice of government, which is exclusively within every state's domestic jurisdiction. Despite the purely political nature of recognition, the consequences include not only political but also economic, military, and legal support for an entity without governmental status to the detriment of the effective government. Such support contributes (like in the case of Libya or Venezuela) or directly leads (like in the case of Sierra Leone) to the change of government by foreign intervention. From the foregoing, it is possible to deduce that recognition can, at least in consequence, constitute an unlawful

⁴² TALMON, S.: *Recognition of Governments in International Law: With Particular Reference to Governments in Exile*. Oxford: Oxford University Press, 2001, s. 319.

⁴³ DEUTSCHER BUNDESTAG, RESEARCH SERVICE: *Legal questions concerning recognition of the interim president in Venezuela*, štúdia z 15.2.2019, s. 11.

⁴⁴ REDAKCIA ANSA: Di Stefano, Italia non riconosce Guaidò. ANSA, 2019. Dostupné na: https://www.ansa.it/sito/notizie/topnews/2019/01/31/di-stefano-italia-non-riconosce-guaido_51f5e361-bd94-4ff6-8efd-be34a71ecf89.html [cit. 11.4.2025]; REDAKCIA ANSA: Di Maio, in Venezuela nuove elezioni. ANSA, 2019. Dostupné na: https://www.ansa.it/sito/notizie/politica/2019/02/01/di-maio-in-venezuela-nuove-elezioni_5b78a86b-7201-45d5-87a8-43be2cea5202.html [cit. 11.4.2025].

⁴⁵ TALMON, S.: *Recognition of Governments in International Law: With Particular Reference to Governments in Exile*. Oxford: Clarendon Press, 2001, s. 382.

⁴⁶ PUMA, G.: The principle of non-intervention in the face of the Venezuelan crisis. *QIL, Zoom-in* 79, 2021, s. 26.

intervention into the domestic affairs of a third state. While no such decision has been made by any judicial authority, in light of current events, it is evident that the issue of recognition remains a live topic, calling for a legally binding clarification.

POUŽITÁ LITERATÚRA

Knižné publikácie

FROWEIN, J. A.: Recognition. *Max Planck Encyclopedia of Public International Law*, 2010. Dostupné na: <https://opil.ouplaw.com/display/10.1093/law:epil/9780199231690/law-9780199231690-e1086>

JENNINGS, R. – WATTS, A.: *Oppenheim`s International Law*, 2008, 1, 9. ed.

PAVLOPOULOS, N.: *The International Legal Criteria for Governmental Status. The Identity of Governments in International Law*. Oxford: Oxford University Press, 2024.

SHAW, M. N.: *International Law*. 8. ed. Cambridge: Cambridge University Press, 2017.

TALMON, S.: *Recognition of Governments in International Law: With Particular Reference to Governments in Exile*. Oxford: Oxford University Press, 2001.

Elektronické články

ACKERMAN, S.: U.S., UK, France: Libya War Will End When Gadhafi Goes. *Wired* [online]. 2011. Dostupné na: <https://www.wired.com/2011/04/u-s-uk-france-libya-war-will-end-when-gadhafi-goes/> [cit. 17.4.2025].

DUMBUYA, P. A.: ECOWAS Military Intervention in Sierra Leone: Anglophone-Francophone Bipolarity or Multipolarity? *Journal of Third World Studies*, 2008, 25, 2.

EDITORI ENCYKLOPÉDIE BRITANNICA: Libya Revolt of 2011. *Encyclopedia Britannica* [online]. 2025. Dostupné na: <https://www.britannica.com/event/Libya-Revolt-of-2011> [cit. 17.4.2025].

HENIG, S.: Political Scene: Who Owns Libya`s War? *The New Yorker* [online]. 2011. Dostupné na: <https://www.newyorker.com/news/news-desk/political-scene-who-owns-libyas-war?> [cit. 17.4.2025].

HOUSE OF COMMONS FOREIGN AFFAIRS COMMITTEE: Libya: Examination of intervention and collapse and the UK`s future policy options. *Third Report of Session 2016–17*, 2016. Dostupné na: <https://publications.parliament.uk/pa/cm201617/cmselect/cmfaaff/119/119.pdf>

NOWROT, K. – SCHBACKER, E. W.: The Use of Force to Restore Democracy: International Legal Implications of the ECOWAS Intervention in Sierra Leone. *American University International Law Review*, 1998, 14, 2. Dostupné na: <https://digitalcommons.wcl.american.edu/cgi/viewcontent.cgi?article=1316&context=auilr>

PUMA, G.: The principle of non-intervention in the face of the Venezuelan crisis. *QIL, Zoom-in* 79, 2021.

REDAKCIA ANSA: Di Stefano, Italia non riconosce Guaidò. ANSA, 2019. Dostupné na: https://www.ansa.it/sito/notizie/topnews/2019/01/31/di-stefano-italia-non-riconosce-guaido_51f5e361-bd94-4ff6-8efd-be34a71ecf89.html [cit. 11.4.2025].

REDAKCIA ANSA: Di Maio, in Venezuela nuove elezioni. ANSA, 2019. Dostupné na: https://www.ansa.it/sito/notizie/politica/2019/02/01/di-maio-in-venezuela-nuove-elezioni_5b78a86b-7201-45d5-87a8-43be2cea5202.html [cit. 11.4.2025].

TALMON, S.: Recognition of Opposition Groups as the Legitimate Representative of a People. *Chinese Journal of International Law*, 2013, 12, 2. Dostupné na: <https://academic.oup.com/chinesejil/article/12/2/219/315072>

WADE, J.: Britain recognises Libyan rebels as country's legitimate government. *The Journal* [online]. 2011. Dostupné na: <https://www.thejournal.ie/britain-recognises-libyan-rebels-as-countrys-legitimate-government-187607-Jul2011/?> [cit. 11.4.2025].

Judikatura

ENGLAND AND WALES COURT OF APPEAL (CIVIL DIVISION): *Gur Corporation v Trust Bank of Africa Ltd*, rozsudok z 22.7.1987

ENGLAND AND WALES COURT OF APPEAL (CIVIL DIVISION): "*Maduro Board*" of the *Central Bank of Venezuela v "Guaido Board" of the Central Bank of Venezuela*, rozhodnutie z 5.10.2020

ENGLAND AND WALES COURT OF APPEAL (CIVIL DIVISION): *Sultan of Pahang, R (on the application of) v Secretary of State for the Home Department*, rozsudok z 25.5.2011

ENGLAND AND WALES HIGH COURT (COMMERCIAL COURT): *British Arab Commercial Bank Plc v The National Transitional Council of the State of Libya*, rozsudok z 26.8.2011

MEDZINÁRODNÝ SÚDNY DVOR: *Military and Paramilitary Activities in and against Nicaragua (Nicaragua v. United States of America)*, rozsudok z 27.6.1986

MEDZINÁRODNÝ SÚDNY DVOR: *Armed Activities on the Territory of the Congo (Democratic Republic of the Congo v. Uganda)*, rozsudok z 19.12. 2005

TAFT, W. H.: Aguilar-Amory and Royal Bank of Canada claims (Great Britain v. Costa Rica). *Reports of International Arbitral Awards*, Vol. 1, rozhodnutie z 18.10.1923.

Iné

BEZPEČNOSTNÁ RADA OSN: 8506th meeting. New York, 10.4.2019, S/PV.8506

Charta Organizácie Spojených národov

DEUTSCHER BUNDESTAG, RESEARCH SERVICE: *Legal questions concerning recognition of the interim president in Venezuela*, štúdia z 15.2.2019

INTERNATIONAL LAW ASSOCIATION: *Recognition/Non-recognition in International Law*, report z konferencie v Johannesburgu z roku 2016

MEDZINÁRODNÝ TREŠTNÝ SÚD: *Determination of the Office of the Prosecutor in relation to Egypt*, tlačová správa z 8.5.2014

Rezolúcia Valného zhromaždenia OSN č. 2625 (XXV) z 24.10.1970. *General Assembly – 25th Session: Resolutions Adopted on the Report of the Sixth Committee*, 1970.

Sierra Leone – UNASMIL – background: *United Nations mission in Sierra Leone*. Dostupné na: <https://peacekeeping.un.org/mission/past/unamsil/background.html>

TALMON, S.: *Recognising States and Governments. Audiovisual Library of International Law – Lecture Series*, 2023. Dostupné na: <https://legal.un.org/avl/ls/lauterpachtseminar.html#>

Tlačová konferencia stáleho zástupcu Sierra Leone, tlačový briefing z 27.5.1997. Dostupné na: <https://press.un.org/en/1997/19970527.sleone27.may.html>

KONŠTITUTÍVNE PRVKY PRÁVNEJ OBYČAJE – AKO SA PRAVIDLÁ SPRÁVANIA STALI PRÁVOM

Constitutive Elements of Customary Law – How did Rules of Conduct Become Law

Bernard Legnavský

Abstrakt: Autor v príspevku analyzuje špecifický prameň práva, právnu obyčaj, ktorá mala v dejinách práva na území Slovenska výsostné postavenie. Zameriava sa na vymedzenie právnej obyčaje vo svetle Tripartita z kompetenčného, procedurálneho a výsledného hľadiska. V kompetenčnej rovine autor načrtáva sociatívny charakter právnej obyčaje ako prameňa práva, ktorý sa v spoločnosti organicky vytvára. Z procedurálneho hľadiska reflektuje a vysvetľuje proces vzniku právnej obyčaje cez prizmu jej konštitutívnych prvkov, pričom sa autor osobitne zaoberá každým konštitutívnym prvkom a venuje im náležitú interpretačnú pozornosť. Autor následne odpovedá na otázku výslednej podoby takto vzniknutého práva, takže uzatvára otázku *consuetudo* z výsledného hľadiska. Zohľadňujúc intencie príspevku, autor v závere ponúka zhrnutie problematiky abstrahovaním ťažiskových argumentov z jednotlivých častí príspevku.

Kľúčové slová: právna obyčaj; *consuetudo*; konštitutívny prvok; Tripartitum; uhorský.

Abstract: In this paper, the author analyses a specific source of law, customary law, which held a prominent position in the legal history of Slovakia. The focus is on defining customary law in the light of the Tripartitum from the perspectives of competence, procedure, and results. From the competence perspective, the author outlines the sociative nature of customary law as a source of law that naturally developed within society. Procedurally, the author reflects on and explains the process of forming customary law through the lens of its constitutive elements, giving particular attention to each aspect and providing a thorough and confident interpretative analysis. The author then addresses the question of the resultant form of the law thus created, concluding the issue of *consuetudo* from a results-oriented perspective. Considering the paper's intentions, the author offers a summary of the problem by abstracting the key arguments from the individual sections of the paper.

Key Words: Customary Law; *Consuetudo*; Constitutive Element; Tripartitum, Hungarian.

ÚVOD:

„Ubi homo, ibi societas; ubi societas, ibi ius.“

V duchu Cicerovho precízneho a veľmi nadčasového zhodnotenia pôvodu práva ako osobitného systému pravidiel správania možno konštatovať, že systémy pravidiel správania sa nás, ako príslušníkov ľudského druhu, sprevádzajú minimálne od obdobia začiatku zakladania prvých spoločenských jednotiek – rodín či kmeňov v dobe kamennej. Postupom času sa rodiny a kmene začali organizovať do vyšších spoločenstiev, čo si v konečnom dôsledku vyžiadalo korekciu paradigmy vnímania pravidiel správania sa, nakoľko tie dovtedy vznikali v spoločnosti organicky bez potreby ingerencie centrálnej normotvornej authority. Práve s príchodom centrálnej normotvornej authority v rôznych podobách, od staršinov po monarchov, mali ľudia v nemalej miere prísť o možnosť sociatívnej tvorby spomínaných pravidiel, s odôvodnením, ktoré spočívalo v zložitosti riadenia protoštátneho alebo štátneho útvaru, pokiaľ by jeho najvyšší predstaviteľ nemal disponovať spôsobilosťou vytvárať mocou vynútené pravidlá správania sa. Úpadok organicky sa vytvárajúcich systémov pravidiel tak v relatívne moderných právnych dejinách otvoril cestu tranzície k etatistickým modelom

regulácie spoločenského správania, pričom sa v týchto systémoch hlavným prameňom práva vo formálnom zmysle stal *lex* (zákon).¹

V tomto príspevku sa ale predsa budeme zaoberať príbehom premeny pravidiel správania sa na právo vo forme prameňa práva, ktorý bol na našom území úplne nahradený zákonom až v roku 1950, a to právnej obyčaje.² Právna obyčaj ako prameň práva vo formálnom zmysle mala na našom území osobitný význam po nesmierne dlhé obdobie, začínajúc ešte v období Veľkej Moravy a končiac v roku 1950. Zásadným míľnikom pre chápanie toho, čím právna obyčaj bola a ako vznikala, sa stalo kompilačné úsilie uhorského palatína Štefana Verbőciho³ vyjadrené v jeho diele *Tripartitum opus iuris consuetudinarii inclyti Regni Hungariae partiumque adnexarum* (ďalej len *Tripartitum*). *Tripartitum*, ako už bolo naznačené, možno charakterizovať ako zbierku uhorského obyčajového práva, ktorá úrovňou svojej systematizácie stála niekde na pomedzí kompilácie a kodifikácie, pretože sa na jednej strane nejednalo o precízne systematizované dielo, no na strane druhej o *Tripartite* tiež nemožno hovoriť ako o diele, v ktorom by úplne absentovalo logické štruktúrne usporiadanie. Členené bolo na úvod, ktorý predstavoval základné právno-teoretické východiská vtedajšej doby a tri časti, ktoré sa zaoberali partikulárnymi odvetviami uhorského práva.⁴ *Tripartitum* predstavovalo významný prameň právnej praxe v Uhorsku, pričom jeho normatívna autorita vyplývala predovšetkým z dlhodobého rešpektovania súdnou praxou. Napriek absencii formálneho schválenia a pečatnej verifikácie bolo *de facto* považované za záväzné, pričom jeho právna záväznosť nevyplývala z legislatívneho aktu, ale z kontinuity a záväznosti obyčajového práva, ktoré kodifikovalo. Následné zákonné normy sa na *Tripartitum* explicitne odvolávali, čím sa posilnila jeho aplikačná relevancia v súdnej praxi.⁵ Teda, *Tripartitum* nadobudlo záväznosť nie ako zákonník, ale prostredníctvom obyčajového práva, čím došlo k jeho premene z nepísanej na písanú formu. Tento proces podnietil ďalší vývoj kodifikovaného práva, pričom jeho systematizácia zdôraznila výhody spísaných právnych noriem a vytvorila základ pre ich postupné rozširovanie a zdokonaľovanie v nasledujúcich obdobiach.⁶

My sa v nasledujúcom výklade zameriame práve na **úvodnú** časť *Tripartita* a budeme sa snažiť verne popísať proces inepcie právnej obyčaje formou evolúcie sociálnych noriem a iných pravidiel správania sa do právne záväznej podoby *consuetudo* (právna obyčaj). Pri výklade sa budeme držať diferenciacie náležitostí právnej obyčaje ako prameňa práva na základe otázok, kto právo tvorí, v akej procedúre to robí a akú má vzniknuté právo výslednú

¹ „Právo sa tak stalo z „učenej“ idey realitou ovplyvňujúcou chod štátu a životy ľudí. Štát 17. a 18. storočia sa totiž snažil prevziať všetky dovtedajšie nástroje sociálnej kontroly, či už šlo o sociálne (alebo právne) normy obcí, cechov, miest, či iných komunít, a premeniť ich na „právo“ v duchu rímsko-kánonického práva vydávaného panovníkom. V našich uhorských reáliách k procesu „prevzatia práva štátom“ a snahe vytvoriť z práva produkt štátnej normotvorby (aj keď nie úplne úspešne) dochádza v období osvietenského absolutizmu.“ Citované podľa: GÁBRIŠ, T.: 2. prednáška – študijný materiál pre študenta. *Právo a štát. Pramene práva a ich historická genéza I. Študijný materiál*. Trnava: Trnavská univerzita v Trnave, Právnická fakulta, 2024. Dostupné študentom v kurze Dejiny práva na území Slovenska v Moodle.

² PRUSÁK, J.: *Teória práva*. 2. vyd. Učebné texty. Bratislava: Univerzita Komenského, 1999, s. 198. ISBN: 80-7160-113-6.

³ Štefan Verbőci (1458, Verbovec – 13. október 1541, Budín) bol uhorský šľachtic slovenského pôvodu, právnik a štátnik; študoval právo na univerzite v Krakove a pravdepodobne aj na Akademii Istropolitane v Bratislave. Pôsobil ako kráľovský archivár (1483–1485), notár kráľovskej kúrie a krajinský sudca; v rokoch 1525–1526 zastával úrad uhorského palatína ako predstaviteľ strednej šľachty, neskôr bol kancelárom Jána Zápoľského a po obsadení Budína Turkami získal úrad hlavného sudcu. K tomu pozri BAIN, R. N.: Verbőczy, István. In: CHISHOLM, H. (ed.): *Encyclopaedia Britannica*. 11. vyd. Cambridge: Cambridge University Press, 1911, zv. 27, s. 1016.

⁴ SIVÁK, F. - MALÝ, K.: *Dejiny štátu a práva v Československu: do roku 1918*. Praha: Panorama, 1988, s. 163.

⁵ CIRÁK, J. - FICOVÁ, S.: *Občianske právo: všeobecná časť*. Šamorín: Heuréka, 2008, s. 63. ISBN: 978-80-89122-51-6.

⁶ LUBY, Š.: *Dejiny súkromného práva na Slovensku*. 2. vyd. Bratislava: Iura Edition, 2002, s. 55. ISBN: 80-89047-48-3.

podobu. *Consuetudo* si tak v našom výklade postupne rozoberieme z kompetenčného, procedurálneho a rezultatívneho hľadiska.⁷

KTO TVORIL PRÁVNU OBYČAJ – KOMPETENČNÝ ROZMER

Consuetudo je naozaj atypickým činiteľom medzi ostatnými dobovými formálnymi prameňmi práva, medzi ktoré radíme napríklad *lex* alebo *privilegium*, nakoľko sa vyznačuje úplne odlišnou genézou vzniku. Na rozdiel od zákona či *privilegia* sa *consuetudo* v spoločenstve tvorilo organickou činnosťou ľudí na danom území, pričom právna obyčaj za účelom dosiahnutia platnosti v právnom slova zmysle nevyžadovala vydanie potvrdzujúceho právneho aktu zo strany panovníka, avšak je možné, že sa k takej verifikácii pristúpilo.⁸ Táto charakteristika spočíva v tom, že obyčajové právo vychádzalo z každodenného života a praxe spoločenstva a bolo silne zakotvené v jeho kultúrnych a sociálnych normách. *Consuetudo*, ako „žijúci“ prameň práva, nevyžadoval formálne schválenie panovníkom, pretože bol prirodzeným vyjadrením vôle komunity. S ohľadom na vývoj uhorského práva, v ktorom bolo možné pozorovať rastúci trend etatizácie tvorby práva, sa táto eventualita javila ako veľmi výhodná, a to najmä vo význame toľko potrebnej kodifikácie uhorského práva spojenej s odstránením teritoriálneho a personálneho právneho partikularizmu.

Kompetenčný rozmer *consuetudo* tak spočíval v postavení členov spoločenstva ako autorov a zároveň adresátov záväzných právnych pravidiel, čo naznačuje, že obyčajové právo nebolo jednostranne ustanovené štátnou mocou, ale skôr bolo výsledkom interakcie a spoločného uznania členmi spoločenstva. Z tohto možno vyvodit' autonómny charakter obyčajových právnych noriem, ktorý predstavoval istú formu právnej samosprávy a spontánne vznikajúcich pravidiel.⁹ Tento definičný znak predstavoval pre postavenie právnej obyčaje problém, pretože pre nastupujúce obdobie silného štátu stelesneného v rozvinutej podobe štátno-mocenského aparátu to znamenalo prekážku pri úplnej realizácii vôle štátnej moci. V kontexte neskoršieho vývoja a centralizácie moci sa autonómny charakter obyčajového práva začal stretávať s nárokmi štátnej authority, ktorá začala preferovať písané a kodifikované právne normy, čím sa započal proces oslabovania normatívnej authority právnej obyčaje v prospech etatizácie tvorby práva cez prizmu centrálnej normotvornej authority.

PROCEDURÁLNE HĽADISKO – AKO PRÁVNA OBYČAJ VZNIKALA

V tejto časti príspevku sa pokúsime priblížiť náležitosti vzniku právnej obyčaje, teda transformácie normy inej, neprávnej, na normu právnu v duchu vymedzenia konštitutívnych prvkov *consuetudo* v Tripartite. Na začiatok je teda žiadúce definičné znaky *consuetudo* náležite pomenovať. Sú to *ratio*, *praescriptio* a *frequentio actum*.¹⁰ Pokračujúc vo výklade si jednotlivé prvky rozoberieme precíznejšie.

⁷ PROCHÁZKA, R. - KÁČER, M.: *Teória práva*. 2. vydanie. Bratislava: C. H. Beck, 2019, s. 108. ISBN: 978-80-89603-73-2.

⁸ ŠTENPIEN, E.: *Tripartitum*. Žilina: Eurokodex, 2008, s. 61-62. ISBN: 9788089363247.

⁹ PROCHÁZKA, R. - KÁČER, M.: *Teória práva*. 2. vydanie. Bratislava: C. H. Beck, 2019, s. 108. ISBN: 978-80-89603-73-2.

¹⁰ ŠTENPIEN, E.: *Tripartitum*. Žilina: Eurokodex, 2008, s. 61. ISBN: 9788089363247.

RATIO – ZMYSLUPLNOSŤ/RACIONÁLNOŠŤ¹¹

Ratio právnej obyčaje možno vyjadriť ako aspiráciu danej obyčajovej normy presadzovať a zachovávať účel zákona. Účel zákona však v dobovom kontexte môže byť dvojaký, nakoľko venujeme pozornosť času, kedy sa rozlišovalo medzi cirkevnými/božskými a občianskymi zákonmi. „*Sledujúc toto rozdelenie potom možno účel zákona charakterizovať v rovine cirkevného práva ako šťastie duše a v rovine občianskeho práva zase ako verejné blaho. Alebo, zmysluplnosť consuetudo môžeme vyjadriť v rovine jej vzťahu k prirodzenému právu, právu národov (ius gentium) a súbornému právu. Pokiaľ obyčaj odporuje normám niektorého z týchto právnych odvetví, nemožno o takej obyčaji hovoriť ako o zmysluplnej*¹².“ Z vyššie uvedeného vyplýva, že obyčaj bola rozumnou len vtedy, ak tá v závislosti od charakteru zákona neodporovala jeho účelu a zároveň nebola v konflikte s normami *ius gentium*, prirodzeného práva a súborného práva.¹³

Naskytá sa nám priestor na polozenie otázky. Mohla zmysluplná obyčaj paralelne upravovať istú situáciu *contra legem*? **Áno**, výlučne však v takom prípade, kedy by sme dôkladne analyzovali účely zákona a *consuetudo* a dospeli by sme k záveru, že si uvedené ciele vzájomne neodporovali.

PRAESCRIPTIO – TRVÁCNOSŤ¹⁴

Pokračujúc vo výklade zameranom na priblíženie formácie právnej obyčaje sa presuňme k vyššie uvedenému znaku – *praescriptio*. Ten spočíval v schopnosti obyčajového pravidla pretrvať potrebný čas a obstať v **časovom teste**, ktorý bol vyjadrený premlčacou dobou, pričom pozitívny výsledok časového testu pravidlo správania dosiahlo, ak počas doby potrebnej na premlčanie obyčaje **zosilnelo**.¹⁵ Verbóci v Tripartite taktiež rozlišoval v miere náročnosti časového testu na základe povahy právneho odvetvia, ktorého sa pravidlo správania dotýkalo. Pri **obyčajovom** práve bola pre vznik *consuetudo* potrebná premlčacia doba v trvaní 10 rokov, pričom tá bola postačujúca aj v prípade, že toto pravidlo odporovalo **občianskemu** právu. Prechádzajúc však k časovému testu, ktorý sa uplatňoval pri vzťahu obyčaje a **cirkevného** práva bola situácia diametrálne odlišná, nakoľko obyčaj musela pretrvať 40 rokov. Cirkevné právo poznalo výnimku z pravidla, kedy bolo možné namiesto prísneho 40 ročného testu pri vzniku obyčaje uplatniť menej prísny, 10 ročný časový test, avšak výlučne v situácii, keď obyčaj vznikala z nedostatku zákona.¹⁶

Na záver výkladu o trvácnosti možno uviesť zaujímavosť vo vzťahu k **(ne)možnosti** vzniku novej právnej obyčaje vo veciach¹⁷, o ktorých bol na rozhodovanie zmocnený panovník.

¹¹ VERBÓCZY, I.: *Tripartitum opus iuris consuetudinarij inclyti regni Hungariae*. Viennae Austriae: Joannes Singrenius, 1517, čl. 10, §§ 3-4.

¹² ŠTENPIEN, E.: *Tripartitum*. Žilina: Eurokodex, 2008, s. 61. ISBN: 9788089363247.

¹³ *Ibid.*, s. 61-63.

¹⁴ VERBÓCZY, I.: *Tripartitum opus iuris consuetudinarij inclyti regni Hungariae*. Viennae Austriae: Joannes Singrenius, 1517, čl. 10, §§ 5-6.

¹⁵ ŠTENPIEN, E.: *Tripartitum*. Žilina: Eurokodex, 2008, s. 61. ISBN: 9788089363247.

¹⁶ *Ibid.*, s. 62.

¹⁷ Niektoré panovnícke prerogatívy boli svojou povahou vylúčené z normotvornej pôsobnosti právnej obyčaje, keďže ich výkon bol výlučne viazaný na autoritu panovníka a nebolo možné ich nadobudnúť či modifikovať obvyklou praxou. Išlo najmä o právo udeľovať privilégia, teda individuálne právne výsady priznávané šľachte, stavom alebo korporáciám, ktoré mohli vzniknúť iba formálnym aktom kráľovskej moci. Rovnako aj právo investitúry, teda menovania do vyšších cirkevných alebo svetských hodností, predstavovalo neprenositelnú súčasť panovníckeho imperia, a preto nemohlo byť nahradené ani usmernené obyčajovým právom. K tomu pozri: ZUPKA, D.: *Rex eris, si recte facias: si non facias, non eris*. Panovnícka moc a jej reprezentácia v stredovekej

Lehota potrebná na premlčanie v prípade obyčaje pojednávajúcej o predmetných veciach činila taký časový úsek, ktorého počiatok presahoval ľudskú pamäť.¹⁸ Na tomto mieste je taktiež žiadúce spomenúť problematiku **pravidiel prednosti** pri strete *consuetudo* a *lex*. Všeobecne platilo pravidlo *consuetudo posterior generalis derogat legi priori*. Teda, neskoršia všeobecná, nie však miestna obyčaj ruší skorší zákon ako celok. Miestna obyčaj ale tiež rušila zákon, no výlučne na tom území, na ktorom obyčaj vznikla. Uvedené kolízne pravidlo platilo tiež opačne, kedy *lex posterior generalis derogat consuetudini priori*. Ako sa potom vysporiadať so situáciou, kedy by určitú právnu otázku bolo možné vyriešiť použitím oboch prameňov práva, pričom sa takou otázkou ani jeden z prameňov práva doposiaľ nezaoberal? Odpoveď sa ponúka v nutnosti svedomito rozlišovať medzi obyčajovou alebo zákonnou povahou daného právneho problému, kedy podľa povahy veci zvolíme jeden alebo druhý prameň práva na jeho úspešné vyriešenie.¹⁹

FREQUENTIO ACTUM – OPAKOVANIE ÚKONOV²⁰

Vo väčšine prípadov nám pre vznik právnej obyčaje nestačil samotný fakt emergencie istého pravidla správania sa, pretože nevieme, ako vierohodne sa dané pravidlo správania používalo v relevantnom časovom úseku, čo sme koniec koncov, načrtli vyššie. No práve vierohodnosť, ktorú môžeme označiť za funkciu **vážnosti a času**, definitívne odpovedá na otázku, ako sa dané pravidlo, ktoré sa malo stať obyčajou, používalo. Vierohodnosť úkonov potom možno cez už načrtnutú prizmu **funkcie vážnosti a času** opísať ako opakovanie výlučne identických úkonov v rovnakých situáciách. Pri takomto vymedzení *frequentio actum* bolo pre inepciu právnej obyčaje potrebných presne toľko opakovaní konania, koľko potreboval ľud na ustálenie presvedčenia o právnej záväznosti predmetného konania – opakovanie konania tak samo o sebe dávalo možnosť vzniku *consuetudo*, zároveň však druhým dychom „vyzývalo“ ľud o jeho ingerenciu. Takže, ak by ľud nebol presvedčený o právnej záväznosti určitého konania, namiesto konkludentného súhlasu, ktorým vyjadruje potvrdenie predmetného konania, by jednoducho ľud konal v rovnakej situácii inak, čím by znemožnil vyformovanie sa určitej a jasnej právnej obyčaje. Opäť je ale na mieste upozorniť na možný vznik *consuetudo* aj z jednotlivého, samostatného konania, čo sa udialo vtedy, ak bolo možné príčinu uvedeného konania charakterizovať ako dostatočne **vážnu a dlhotrvajúcu** za súčasného obmedzenia platnosti obyčajovej normy práve a len na čas nevyhnutný na sanáciu spomenutej príčiny.²¹

V nadväznosti na vyššie uvedené sme *a contrario* dospeli k názoru, že ak existovalo *frequentio actum*, pričom pozitívne naplnenie tohto definičného znaku *consuetudo* viedlo v súbehu so splnením ostatných podmienok k **vzniku** právnej obyčaje, rovnako tak mohla už platná právna obyčaj **zaniknúť** prerušením jej opakovania novou, aktuálnejšou právnou obyčajou, prípadne iným právnym predpisom so silou zákona. Zaniknúť tiež mohla **v dôsledku pominutia príčiny**, pre ktorú vôbec obyčaj vznikla.²²

AKÁ BOLA VÝSLEDNÁ PODOBA TAKTO VZNIKNUTÉHO PRÁVA

Pri tejto otázke, ktorá je zároveň aj poslednou v našom príspevku, sa budeme zaoberať **rezultatívnym** hľadiskom právnej obyčaje ako prameňa práva vo formálnom zmysle. Položíme

strednej Európe (10.–13. storočie). *Forum Historiae*, 2014, 8, 2, s. 331–359; KAČÍREK, Ľ. – RAGAČ, R. – TIŠIAR, P.: *Múzeum a historické vedy*. Bratislava: Slovenská technická univerzita, 2016, s. 548–550.

¹⁸ ŠTENPIEN, E.: *Tripartitum*. Žilina: Eurokodex, 2008, s. 62–63. ISBN: 9788089363247.

¹⁹ *Ibid.*, s. 62–63.

²⁰ VERBÓCZY, I.: *Tripartitum opus iuris consuetudinarij inclyti regni Hungariae*. Viennae Austriae: Joannes Singrenius, 1517, čl. 10, § 7.

²¹ ŠTENPIEN, E.: *Tripartitum*. Žilina: Eurokodex, 2008, s. 62. ISBN: 9788089363247.

²² *Ibid.*, s. 61–63.

si teda otázku, ako také právo vyzeralo a akých interakcií s ďalšími prameňmi práva bolo účastné. Začnime priblížením nepísanej formy právnej obyčaje. Právnu obyčaj radíme medzi nepísané pramene práva práve z dôvodu, že pre jej vznik vôbec nebolo potrebné spísanie do zbierky obyčají, pretože sme už aj v predošlom výklade vymedzili konštitutívne prvky právnej obyčaje, medzi ktoré písomné zachytenie danej obyčaje **nepatrilo**.²³ Samozrejme sa však pod vplyvom prirodzeného vývoja práva a silnejúcej kodifikačnej iniciatívy napokon pristúpilo k písomnému zaznamenávaniu právnych obyčají, ktoré ale bolo skôr neúspešné ako úspešné, nakoľko išlo o neľahkú, väčšmi problematickú úlohu.²⁴

Ďalej možno právnu obyčaj charakterizovať ako mlčky, konkludentne vzniknuté právo, ktoré na rozdiel od zákona nevznikalo vždy vtedy, kedy centrálna normotvorná autorita (viď panovník) prejavil vôľu prijať určitú právnu normu, opak je v našom prípade pravdou a obyčaj si všeobecne pre jej vznik vyžadovala prejsť istým časovým testom, ktorý pri zákone nie je potrebný, nakoľko zákon je prejavom **vysloveného** práva a preto naň, na vec vyslovenú a jasnú, nie je nutné uplatniť časový test ako podmienku platnosti.²⁵

ZÁVER

Sledujúc interpretačný zámer nášho príspevku v jeho závere formulujeme definíciu právnej obyčaje na základe jej vymedzenia v Tripartite a predchádzajúceho výkladu. Zmysluplné pravidlá správania sa, organicky vznikajúce v spoločnosti, pokiaľ tie prešli časovým testom a počas jeho trvania si všeobecne zachovali náležitú vážnosť vyjadrenú vo vierohodnom opakovaní identických úkonov v rovnakých situáciách, považujeme v domácich právnych dejinách za právne obyčaje. Z toho vyplýva, že premena iných noriem na právne normy bola možná len vyššie popísaným spôsobom, pričom akýkoľvek iný mechanizmus tvorby právnej obyčaje bol v rozpore s jej podstatou.

„Panstvo“ právnej obyčaje, v podobe formálneho prameňa vnútroštátneho práva, sa na našom území definitívne skončilo v roku 1950 prijatím revolučného zákona č. 141/1950 Zb. - Občianskeho zákonníka²⁶. Ľudovodemokratický zákonodarca prijatie nového občianskeho zákonníka odôvodňoval naliehavou potrebou takej úpravy občianskoprávných vzťahov, ktorá sa jasne vymedzovala voči občiansko-buržoáznemu chápaniu práva a vytvárala pevný základ pre budovanie ľudovodemokratickej a ďalej socialistickej spoločnosti.²⁷ Sociatívny charakter *consuetudo* predstavoval prekážku realizácie uvedených cieľov, nakoľko tie si z hľadiska paradigmy vnímania práva vyžadovali značne etatistický prístup k procesu jeho tvorby, typický pre socialistickú právnu vedu.

Právna obyčaj je však aj dnes súčasťou mnohých svetových právnych systémov, napríklad **common law v Spojenom kráľovstve**²⁸ a rovnako tak ju stále zaradujeme medzi **formálne pramene medzinárodného práva verejného**²⁹ – právneho systému, ktorý svojou pôsobnosťou presahuje normatívny rámec jednotlivých štátov. Avšak, medzinárodnoprávne

²³ *Ibid.*, s. 62.

²⁴ VOJÁČEK, L. - SCHELLE, K.: *Slovenské právni dějiny*. Plzeň: Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk, 2014, s. 61-62. ISBN: 978-80-7380-494-7.

²⁵ ŠTENPIEN, E.: *Tripartitum*. Žilina: Eurokodex, 2008, s. 62. ISBN: 9788089363247.

²⁶ Zákon č. 141/1950 Zb. Dostupné na: https://www.psp.cz/eknih/1948ns/tisky/t0509_01.htm.

²⁷ Dôvodová správa k uvedenému zákonu. Dostupné na: https://www.psp.cz/eknih/1948ns/tisky/t0509_07.htm.

²⁸ "The common law comprises the body of those principles and rules of action ... which derive their authority solely from usages and customs of immemorial antiquity, or from the judgments and decrees of the courts recognizing, affirming, and enforcing such usages and customs; and, in this sense, particularly the ancient unwritten law of England." K tomu pozri: BLACK, H. C.: *Black's Law Dictionary*. 10th ed. St. Paul (Minnesota): Thomson Reuters, 2014, s. 334.

²⁹ Podľa čl. 38, ods. 1, písm. b) štatútu MSD súd pri rozhodovaní aplikuje „medzinárodnú obyčaj, ako dôkaz všeobecnej praxe uznanej za právo“. K tomu pozri štatút MSD. Dostupné na: <https://www.icj-cij.org/statute>

vymedzenie *consuetudo* sa líši od vymedzenia, ktoré nám ponúkol Štefan Verbőci. Inepciu právnej obyčaje medzinárodné právo verejné viaže na naplnenie práve a len dvoch **konštitutívnych prvkov – usus longaevus a opinio iuris sive neccesistatis**. Právna obyčaj teda vzniká tam, kde štáty v rovnakej veci konajú dlhodobo identickým spôsobom a zároveň sú presvedčené o právnej záväznosti svojho konania³⁰.

SUMMARY

Pursuing the interpretative aim of this paper, we conclude by formulating a definition of customary law based on its classification in Tripartitum and the preceding analysis. Meaningful rules of conduct that organically emerged within a society and successfully withstood the test of time, maintaining general recognition and authority expressed through the credible repetition of identical acts in equivalent situations, were considered customary law. It follows that the transformation of other norms into legal norms was possible only through the aforementioned process, and any alternative mechanism for the formation of customary law would have been inconsistent with its very nature. The reign of legal custom as a formal source of domestic law in our legal system came to a definitive end in 1950 with the adoption of the revolutionary Act No. 141/1950 Coll., the Civil Code. The people's democratic legislator justified the adoption of the new Civil Code by the urgent need for legal regulation of civil-law relations that would distance itself from the bourgeois-liberal conception of law and provide a firm foundation for building a people's democratic (and subsequently socialist) society. The associative and evolutionary nature of *consuetudo* posed an obstacle to achieving these aims, as the prevailing legal paradigm required a distinctly etatistic approach characteristic of socialist legal science. Nevertheless, legal custom remains an integral part of many legal systems worldwide and continues to be recognised as a formal source of public international law - a legal system that transcends the normative boundaries of individual states. However, the definition of *consuetudo* under international law differs significantly from the understanding provided by Štefan Verbőci. In public international law, the formation of custom is conditioned strictly on the fulfilment of two constitutive elements: *usus longaevus* and *opinio iuris sive necessitatis*. In other words, custom arises where states consistently behave in the same manner over a prolonged period and simultaneously believe that such behaviour is legally obligatory.

POUŽITÁ LITERATÚRA:

Knižné publikácie

BAIN, R. N.: Verbőczy, István. In: CHISHOLM, H. (ed.): *Encyclopaedia Britannica*. 11. vyd. Cambridge: Cambridge University Press, 1911, zv. 27, s. 1016.

BLACK, H. C.: *Black's Law Dictionary*. 10th ed. St. Paul (Minnesota): Thomson Reuters, 2014.

³⁰ Niektoré recentné publikácie vedy medzinárodného verejného práva hovoria v kontexte právnej obyčaje aj o možnosti vzniku **instantnej obyčaje** tam, kde kvalitatívny prvok *consuetudo* v podobe *opinio iuris sive neccesistatis* preváži *usus longaevus* (kvantitatívny prvok), a tak môže právna obyčaj vzniknúť bez potreby dlhodobej konštantnej praxe štátov. K tomu CHENG, B.: United Nations Resolutions on Outer Space: 'Instant' International Customary Law? *Studies in International Space Law* [online]. Oxford: Oxford University Press, 1997. Dostupné z: Oxford Law Pro. ISBN: 9780198257301.

CIRÁK, J. - FICOVÁ, S.: *Občianske právo: všeobecná časť*. Šamorín: Heuréka, 2008. ISBN: 978-80-89122-51-6.

KAČÍREK, Ľ. – RAGAČ, R. – TIŠIAR, P.: *Múzeum a historické vedy*. Bratislava: Slovenská technická univerzita, 2016. ISBN: 978-80-227-4622-5.

PROCHÁZKA, R. - KÁČER, M.: *Teória práva*. 2. vydanie. Bratislava: C. H. Beck, 2019. ISBN: 978-80-89603-73-2.

PRUSÁK, J.: *Teória práva*. 2. vyd. Bratislava: Univerzita Komenského, 1999. ISBN: 80-7160-113-6.

SIVÁK, F. - MALÝ, K.: *Dějiny státu a práva v Československu: do roku 1918*. Praha: Panorama, 1988.

ŠTENPIEN, E.: *Tripartitum*. Žilina: Eurokodex, 2008. ISBN: 9788089363247.

VOJÁČEK, L. - SCHELLE, K.: *Slovenské právní dějiny*. Plzeň: Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk, 2014. ISBN 978-80-7380-494-7.

ZUPKA, D.: Rex eris, si recte facias: si non facias, non eris. Panovnícka moc a jej reprezentácia v stredovekej strednej Európe (10.–13. storočie). *Forum Historiae*, 2014, 8, 2, s. 331–359. ISSN: 1337-6861.

Internetové články

CHENG, B.: United Nations Resolutions on Outer Space: ‘Instant’ International Customary Law? *Studies in International Space Law* [online]. Oxford: Oxford University Press, 1997. Dostupné z: Oxford Law Pro. ISBN 9780198257301.

Právne predpisy

Štatút Medzinárodného súdneho dvora. Dostupné na: <https://www.icj-cij.org/statute>.

VERBÓCZY, I.: *Tripartitum opus iuris consuetudinarij incltyi regni Hungariae*. Viennae Austriae: Joannes Singrenius, 1517.

Zákon č. 141/1950 Zb. Dostupné na: https://www.psp.cz/eknih/1948ns/tisky/t0509_01.htm.

Ostatné zdroje

GÁBRIŠ, T.: 2. prednáška – študijný materiál pre študenta. *Právo a štát. Pramene práva a ich historická genéza I. Študijný materiál*. Trnava: Trnavská univerzita v Trnave, Právnická fakulta, 2024. Dostupné študentom v kurze Dejiny práva na území Slovenska v Moodle.

MLADISTVÝ AKO PÁCHATEĽ TRESTNEJ ČINNOSTI

Juvenile as a Crime Offender

Leah Masaryková

Abstrakt: Cieľom je analyzovať delikventné správanie mladistvých a jeho dlhodobé príčiny v sociologických súvislostiach. Analýza je podporená štatistickými ukazovateľmi predmetnej kriminality na Slovensku, na ktorú nadväzujú návrhy *pro futuro*.

Kľúčové slová: mladistvý; trestná činnosť; kriminológia; kriminalita mladistvých; trestné činy páchané mladistvými; príčiny vzniku trestnej činnosti mladistvého; návrhy *pro futuro*.

Abstract: The article aims to analyze the delinquent behavior of juveniles and its long-term causes in a sociological context. Part of the research is the statistical analysis in Slovakia. The author concludes with *pro-futuro* proposals.

Key Words: Juvenile; Criminal Activity; Criminology; Juvenile Crime; Crimes Committed by Juveniles; Causes of Juvenile Criminal Activity; *Pro-futuro* Proposals.

ÚVOD

Páchanie trestnej činnosti je celospoločenský a vždy aktuálny problém, ktorý len tak ľahko nevymizne, preto považujeme za dôležité sa téme stále komplexne venovať a dávať ju do pozornosti. Deti sú naša budúcnosť a potrebujeme, aby sa spoločnosť vyvíjala zdravo a vytvárala priestor pre ich spoločensky prospešnú realizáciu. Nielen rodičia, ale aj spoločnosť ako taká dotvára osobnosť dieťaťa, a to by sme si mali všetci nepretržite uvedomovať. Nikdy nevieme, kedy si dieťa zoberie ako vzor naše správanie a bude nás chcieť napodobniť. Preto považujeme za dôležité poukázať na dôvody, prečo sa mladiství uchýlia k páchaniu trestnej činnosti a následne, vďaka pochopeniu príčin, vieme navrhnúť spôsoby ako redukovať tento negatívny jav.

1. ETIOLÓGIA KRIMINALITY MLÁDEŽE

Trestná činnosť je podmienená viacerými aspektami, ktoré do veľkej miery môžu ovplyvniť správanie mladistvého. Poznaním týchto príčin vieme lepšie bojovať s jedným z najzávažnejších javov spoločnosti. Tieto aspekty vieme kategorizovať ako biologické, psychické a sociálne faktory. Na niektoré z nich sa bližšie pozrieme v tejto kapitole.

1.1. Biologické faktory

Biologické vplyvy plnia dôležitú úlohu v živote každého človeka. Okrem snahy o pochopenie správania sa osôb, môžeme prihliadať aj na biologické aspekty ako gény, hormóny, fungovanie mozgu alebo historický vývoj človeka. Z tohto hľadiska je dobré pozrieť sa aj na genetiku daného páchatel'a. Bolo totiž zistené, že všetky ľudské črty sú do určitej miery dedičné a túto teóriu potvrdil britský psychiater Michael Rutter, ktorý skúmal detské črty a zistil, že črty

spojené s kriminalitou sú mierne až silno ovplyvnené génmi.¹ Genetika a gény teda nie sú úplne vylúčené pri skúmaní hľadísk, prečo deti začínajú s kriminalitou už vo veľmi nízkom veku.

Odborníci niekedy medzi príčiny zaraďujú aj úrazy mozgu (TBI). „*Traumatické poranenie mozgu je poškodenie mozgu, ktoré vzniklo v dôsledku pôsobenia vonkajších mechanických síl, ako sú napríklad úder, náraz, pád, výbuch či tlaková vlna alebo bodné, či strelné zranenie, ktoré vedú k narušeniu aktivity mozgu.*“² Obzvlášť závažnými sú tieto poranenia u detí, pretože u nich prebieha vývin a následnom takéhoto úrazu môže dôjsť k poraneniu dôležitých oblastí mozgu, ktoré sú zodpovedné za regulovanie správania a emócií.³ „*Po miernej TBI má 14% detí následky, po ťažkom ich má 62%.*“⁴ Aj keď zaraďujeme TBI k biologickým faktorom, má veľký vplyv na psychiku jedinca, pretože môže dochádzať k výkyvom od bežného správania a následne k uchýleniu sa k spáchaniu trestnej činnosti.

Medzi biologické determinanty zaraďujeme aj pohlavie, pretože „*ženy vo vyspelých štátoch páchajú len asi šestinú až pätinu trestnej činnosti.*“⁵ Toto môžeme aplikovať aj na mladistvých, čo znamená, že viac trestnej činnosti páchajú chlapci než dievčatá.

1.2. Psychické faktory

Dospievanie patrí k náročným fázam života človeka a nie je pre každého rovnako zvládnuteľné. V tomto období je psychika mladistvého veľmi náchylná na rôzne vonkajšie vplyvy, pretože sa spôsoby chápania sveta môžu meniť s fázou dospievania. Medzi psychické faktory, ktoré môžu ovplyvniť správanie mladistvého patrí úroveň rozumovej vyspelosti, osobnosť mladistvého, emocionálna stránka alebo aj poruchy osobnosti. Slovenský Trestný zákon vyžaduje pri mladistvom mladšom ako pätnásť rokov, aby pri páchaní trestného činu dosahoval určitú úroveň rozumovej a mravnej vyspelosti, pri ktorej vie sám posúdiť protiprávnosť svojho konania, inak nemôže byť za takýto čin trestaný. „*Nedostatok rozumovej a mravnej vyspelosti znamená omeškanie vývoja mladistvého v porovnaní so stupňom vývoja intelektuálneho a mravného aký spravidla dosahujú jeho vrstovníci. Omeškaný psychický vývoj mladistvého však nemožno vnímať ako duševnú poruchu v zmysle biologického kritéria nepričetnosti.*“⁶ Je to v dôsledku toho, že dospievanie je proces, ktorý nie je u každého jedinca rovnaký a dokonca ani neprebíha u každého v rovnaký čas.

Proces dospievania nie je ľahký ani z hľadiska emočnej sféry. Mladistvý je náchylný na emočnú labilitu, a preto uňho môžu byť veľmi časté výkyvy nálady a nerozhodnosť. Medzi emocionálne faktory „*zaraďujeme stavy osobnosti vo forme neistoty, úzkosti, nespokojnosti,*

¹ WALSH, A. - BEAVER, K. M.: *Biosocial Criminology: New Directions in Theory and Research*. New York: Routledge - Taylor & Francis Group, 2009, s. 36.

² HYBERBARICKÉ CENTRUM: *Úrazy mozgu* [online]. Dostupné na: <https://www.hyperbarickecentrum.sk/urazy-mozgu> [cit. 22.10.2024].

³ WILLIAMS, H. W.: *Traumatic Brain Injury and Juvenile Offending: Complex Causal Links Offer Multiple Targets to Reduce Crime. The Journal of Head Trauma Rehabilitation* [online]. 2015. Dostupné na: https://journals.lww.com/headtraumarehab/fulltext/2015/03000/traumatic_brain_injury_and_juvenile_offending.1.aspx [cit. 22.10.2024].

⁴ HYBERBARICKÉ CENTRUM: *Úrazy mozgu* [online]. Dostupné na: <https://www.hyperbarickecentrum.sk/urazy-mozgu> [cit. 22.10.2024].

⁵ HERETIK, A.: *Forenzná psychológia pre psychológov, právnikov, lekárov a iné pomáhajúce profesie - 3. prepracované a rozšírené vydanie*. Bratislava: EUROKÓDEX, s. r. o., 2010, s. 70.

⁶ MADLIAK, J. - ŠTEFANKOVÁ, S.: *Slovenská trestnoprávna úprava zmenšenej pričetnosti. Humanum. Międzynarodowe Studia Społeczno-Humanistyczne* [online]. 2010, s. 475. Dostupné na: https://www.google.com/url?sa=t&source=web&rct=j&opi=89978449&url=https://bibliotekanauki.pl/articles/2141435.pdf&ved=2ahUKEwjg5fmc0raKAxWkgf0HHeAKPcgQFnoECBoQAQ&usq=AOvVaw23fzOwHWCYb_xboWO2nMKIe [cit. 27.10.2024].

trémy, pocitu menejcennosti a agresivity. “⁷ Pociťovanie týchto pocitov môže mať veľký vplyv pri rozhodovaní a správaní sa mladistvého. „*Sledovanie kriminálnych kariér delikventných mladistvých ukazuje, že iba istá časť z nich sa už v detstve správala spôsobom, z ktorého by sa dalo predvídať, že bude mať i neskôr problémy s dodržiavaním spoločenských noriem.*“⁸

„Medzi jedincami so závažnejšími poruchami chovania sa vyskytuje vyšší počet osôb, ktoré trpia špecifickou poruchou osobnosti (predtým psychopatia).“⁹ Nejde o ochorenie, ale o trvalé odchýlky v osobnosti človeka, na ktoré majú vplyv nielen biologické, ale aj psychologické faktory. Niektoré poruchy osobnosti môžu byť spôsobené aj v dôsledku trvalého užívania alkoholu alebo iných návykových látok. Tieto návykové látky môžu neskôr spôsobiť aj trvalé poškodenie mozgu, čo môže mať vplyv na sociálne nežiaduce správanie v dospelom veku.

1.3. Sociálne faktory

Spoločnosť ako taká ovplyvňuje ľudí. Mnohí si to možno ani neuvedomujú, ale sami môžu byť pre mladistvých vzorom správania sa. Veci, ktoré vidia okolo seba ich môžu natoľko ovplyvniť, že si začnú myslieť, že správanie, ktoré vidia u svojich najbližších je úplne normálne a mali by sa aj oni rovnako správať. Rodina, kamaráti, spolužiaci alebo dokonca ľudia na internete sú vzormi pre mladistvých, a preto nemôžeme očakávať, ak vidia takéto negatívne správanie u nich, že ich nebudú napodobňovať. Je veľmi dôležité, aby sme ako spoločnosť rozmýšľali ako sa správame my, a ako chceme, aby sa správala aj budúca generácia. V nasledujúcich podkapitolách sa bližšie pozrieme na jednotlivé sociálne faktory, ktoré môžu mať nežiaduci vplyv na mladistvých.

1.3.1. Rodina

Medzi najhlavnejší vplyv na správanie sa mladistvého by sme zaradili rodinu. Prieskum Michaela R. Gottfredsona a Trávise Hirschia potvrdil, že kriminalita mladistvého je do značnej miery funkciou rodinných skúseností. Niektoré americké štáty dokonca vytvorili zákony, podľa ktorých sú rodičia za určitých okolností zodpovední za kriminálne správanie ich detí.¹⁰ Fakt, že rodina je veľakrát zodpovedná za správanie ich detí, je podporená aj vyššie spomínanými teóriami vzniku kriminality, a to najmä teóriou sociálneho učenia a teóriou kontroly.

Gustáv Dianiška vo svojej knihe Kriminológia zaraďuje medzi negatívne javy v rodine „*narušené vzťahy v rodine medzi jednotlivými členmi, nesprávne výchovné štýly, neprimeranú mieru rodičovského dohľadu, nevhodné spôsoby riešenia konfliktov v rodine, zlyhanie rodiny v naplňaní jej funkcií (nedostatok emočných podnetov).*“¹¹ Výchova je veľmi dôležitá v živote každého jedného človeka. Ak absentuje tento aspekt, nemôžeme očakávať, že sa dieťa samé naučí, čo je správne a čo nie. Taktiež nie je pre dieťa jednoduché, keď necíti silné rodinné väzby alebo lásku rodiny. Ovplyvňuje to jeho psychiku a môže sa snažiť svojimi následnými negatívnymi skutkami žiadať o pozornosť od svojho okolia.

Niektoré štúdie hovoria o tom, že kriminálne správanie sa prenáša z generácie na generáciu v dôsledku kombinácie genetických, environmentálnych a naučených faktorov. Deti

⁷ MADLIAK, J.: Príčiny a podmienky kriminality detí a mládeže v súčasnosti v Slovenskej republike. *Karlovarská právnická revue*, 2010, 4, s. 87.

⁸ SEJČOVÁ, E.: Osobnostná charakteristika delikventnej mládeže v Slovenskej republike. *Kriminalistika*, 2002, 35, 4, s. 295.

⁹ BLAŽEK, P. - FISCHER, S. - ŠKODA, J.: *Delikvence analýza produktů činnosti delikventní subkultury jako diagnostický a resocializační nástroj*. Praha: Grada, 2019, s. 19.

¹⁰ BREZINA, T. - AGNEW, R.: *Juvenile delinquency: Causes and Control*. New York: Oxford University Press, Inc., 2018, s. 257.

¹¹ DIANIŠKA, G. a kolektív: *Kriminológia*. 2. vydanie. Plzeň: Aleš Čeněk, 2011, s. 256.

vyrastajúce v rodinách s kriminálnou minulosťou môžu byť už od útleho veku vystavené deviantným hodnotám a postojom.¹² Ak teda, v rodine mladistvého mal niekto skúsenosti s kriminalitou, môžeme predpokladať nasledovanie týchto chodníčkov aj u mladistvého, pretože to môže súvisieť s genetikou alebo teóriou sociálneho učenia.

Vplyv rodiny je nevyhnutný aj pri vytváraní si sebakontroly, ktorú rodina posilňuje. Ak dieťa nemá niekoho, kto mu pri jeho negatívnom správaní odôvodní, prečo toto správanie nie je správne a nezareaguje na jeho konanie vhodným spôsobom, dieťa sa do budúcnosti nenaučí, že takto sa správať nemôže.

1.3.2. Škola a rovesníci

Škola je prostredie, ktoré edukuje dieťa v rôznych oblastiach. Okrem pozitívneho vplyvu na osobnosť dieťaťa však škola vie byť aj prostredím, kde vzniká delikvencia, najčastejšie napríklad šikana. Školy neplnia špecifickú funkciu predchádzania delikvencii, hoci sa od nich očakáva, že budú vstúpovať mladistvým hodnoty, ktoré bránia porušeniu zákona, a že budú poskytovať aktivity, ktoré pripravujú mladých ľudí na život v dospelosti a ochránia ich pred problémami.¹³

Školské prostredie môže byť kolískou pre tvorbu skupín, ktorej členovia sa vzájomne nabádajú a motivujú k páchaniu delikvencie. Mladiství sa čoraz viac spoliehajú na kamarátov zo školy a menej sa zaujímajú o vzory dospelých.¹⁴ Toto môže spôsobiť, že sa chcú dostať do skupiny mladistvých delikventov, ktorí sú pre nich vzormi. Pre vstup do skupiny môže byť veľmi častý tzv. vstupný rituál, aby si členovia skupiny daného jedinca preverili či dokáže existovať v ich skupine podľa ich pravidiel. Veľmi časté je takisto aj nabádanie k šikanovaniu slabších rovesníkov, čo môže v budúcnosti viesť aj k ďalším protiprávnym konaniam na vyššej úrovni.

1.3.3. Kultúra, spoločnosť a internet

Jedným z možných vplyvov na páchanie trestnej činnosti u mladistvých môže byť aj kultúra alebo všeobecne spoločnosť sama o sebe. Ku kultúre môžeme zaradiť aj náboženstvo, ktoré má tiež veľký vplyv na osobnosť mladistvého. Nábožensky založení mladiství sú o niečo menej delikventní ako nenáboženski mladiství, najmä pokiaľ ide o „zločiny bez obetí“ ako je užívanie alkoholu alebo marihuany.¹⁵ Avšak na svete máme rôzne náboženstvá a viera v nich môže mať rôznu intenzitu, čoho dôsledok môže byť aj páchanie trestnej činnosti. *Rôzne religiózne založené skupiny (seky) sú dokonca zdrojom kriminality.*¹⁶ Je smutné, že aj v súčasnosti vieme o mnohých prípadoch, kedy mladiství páchali závažné trestné činy len kvôli náboženstvu.

S kultúrou je blízko spätá aj subkultúra. *Je to súbor kultúrnych prvkov typických pre menej kultúrne vyhranené sociálne skupiny alebo spoločenstvá odlišujúce sa od dominantnej*

¹² RAMIREZ-THOMPSON, E.: *Criminology: Foundations and Modern Applications*. Glen Ellyn: College of DuPage Press, 2023, s. 142 [online]. Dostupné na: <https://cod.pressbooks.pub/criminology/> [cit. 8.11.2024].

¹³ SUTHERLAND, E. H. - CRESSEY, D. R. - LUCKENBILL, D. F.: *Principles of Criminology*. Lanham: General Hall: A division of Rowman & Littlefield Publishers, Inc., 1992, s. 232.

¹⁴ SIEGEL, L. J. - WELSH, B. C.: *Juvenile Delinquency: Theory, Practice and Law*. Twelfth Edition. Stamford: Cengage Learning, 2015, s. 364.

¹⁵ BREZINA, T. - AGNEW, R.: *Juvenile delinquency: Causes and Control*. New York: Oxford University Press, Inc., 2018, s. 313.

¹⁶ DIANIŠKA, G. a kolektív: *Kriminológia*. 2. vydanie. Plzeň: Aleš Čeněk, 2011, s. 88.

hlavnej kultúry.¹⁷ Na náchylnosť k rôznym typom subkultúry môže mať vplyv aj prostredie, v ktorom mladistvý vyrastal, a teda či jeho príbuzní boli súčasťou subkultúry alebo sa dostal do skupiny kamarátov, ktorí subkultúru podporujú. *Niektoré rovesnícke skupiny mládeže si vytvárajú svoje vlastné, na prvý pohľad nezávislé ideológie, ktoré môžu byť živnou pôdou delikventného správania.*¹⁸

Trávenie voľného času v dnešnej dobe je častokrát spájané s internetom. Mladiství trávajú veľa času na sociálnych sieťach, ktoré sú často plné nevhodného obsahu a zlých vplyvov. Novými vzormi pre mladistvých zo sociálnych sietí sú influenceri, ktorí tvoria obsah svojich príspevkov tak, aby mali čo najvyššiu sledovanosť. Kvôli tejto sledovanosti sú schopní posúvať hranice prípustného negatívnym spôsobom, čo môže nielen ovplyvniť, ale aj inšpirovať mladistvých. Voľný čas trávajú mladiství aj hraním videohier alebo pozeraním seriálov a filmov s kriminálnou tematikou, čo takisto môže mať svoj podiel na ich správaní.

1.3.4. Návykové látky

Návykové látky sa môžu niekomu javiť ako problém dnešnej doby, ale nie je to tak. Je to dlhotrvajúci spoločensky negatívny jav už po stáročia. Aj keď hranica legálnej konzumácie alkoholu a užívania tabaku je stanovená na plnoletosť, nie sú ničím nezvyčajným prípady, kedy sú maloletí alebo mladiství pod vplyvom alkoholu alebo fajčia cigarety viackrát do mesiaca. Aj členstvo v skupine delikventov môže mladistvého nabádať k užívaniu návykových látok. Mladiství sa môžu prikloniť k spáchaniu trestného činu, aby získali peniaze na kúpu drog, hlavne ak sú závislí na drahých drogách ako heroín alebo kokaín.¹⁹ Tým, že nepracujú, trestná činnosť je jedna z mála možností, ako sa dostať k peniazom, a to najmä prostredníctvom lúpeží, krádeží, prostitúcie alebo predaja drog. V jednej štúdii mladých ľudí v centre mesta približne štvrtina respondentov, ktorí sa dopustili vlámania, uviedla, že tak urobili s cieľom získať peniaze na drogy.²⁰

Jednou z legálnych návykových látok je aj tabak, či už vo forme cigariet alebo v dnešnej dobe veľmi rozšírených tabakových vrecúšok, tiež známych ako žuvací tabak. Alternatívou sú nikotínové vrecúška, ktoré *tabak neobsahujú vôbec, čím sa odlišujú od klasických žuvacích tabakov, ktoré sú populárne v škandinávskych štátoch.*²¹ Je to forma návykových látok, ktorá je veľmi ťažko identifikovateľná a takmer neviditeľná na užívateľovi, pretože, na rozdiel od cigariet, nevytvára vonkajšie identifikačné známky užívania ako dym alebo zápach. Z týchto dôvodov je to čoraz viac obľúbené u mladistvých, najmä preto, že ho môžu konzumovať napríklad aj v školách alebo na verejnosti bez toho, aby si to niekto všimol.

2. FENOMENOLÓGIA KRIMINALITY MLÁDEŽE NA SLOVENSKU

Pre skúmanie vývoja kriminality na Slovensku sme si vybrali posledných 18 rokov, a teda od roku 2006 po rok 2024. Za tieto roky spáchali mladiství mnoho trestných činov a sme si vedomí, že nie všetky sú registrované. Bližšie sa pozrieme na registrovanú kriminalitu mladistvých a to, či táto kriminalita na Slovensku stúpa alebo sa situácia zlepšuje a mladiství páchajú menej trestných činov. Čo vieme z nasledovných grafov zistiť je, ktoré trestné činy boli

¹⁷ KONÍČKOVÁ, J.: *Mladí ľudia sú často súčasťou rôznych subkultúr. Poznáte ich?* [online]. Dostupné na: <https://eduworld.sk/cd/jaroslava-konickova/5992/mladi-ludia-su-casto-sucastou-roznych-subkultur-spoznajte-ich> [cit. 9.11.2024].

¹⁸ MATOUŠEK, O. - KROFTOVÁ, A.: *Mládež a delikvence*. Praha: Portál, 2003, s. 84.

¹⁹ BREZINA, T. - AGNEW, R.: *Juvenile delinquency: Causes and Control*. New York: Oxford University Press, Inc., 2018, s. 316.

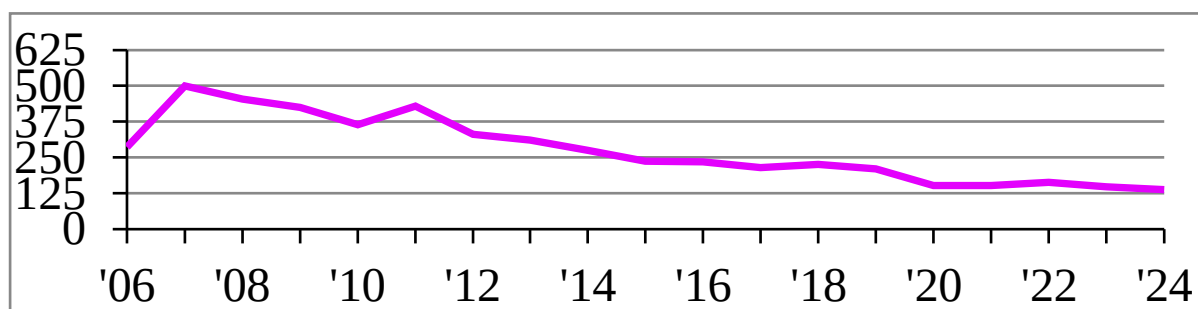
²⁰ Tamže, s. 326.

²¹ NOVOTNÝ, T.: *Ako naše zdravie ovplyvňujú nikotínové vrecká?* [online]. Dostupné na: <https://aktin.sk/ako-nase-zdravie-ovplyvnuju-nikotinove-vrecka> [cit. 11.11.2024].

najviac páchané. Údaje sú verejne dostupné na stránke Ministerstva vnútra²² a my sme si z nich abstrahovali tie, ktoré sú relevantné pre tento príspevok. Chceli by sme dať do pozornosti údaje, ktoré podľa nás dosahujú stále zvlášť vysoké čísla, a teda trestné činy podľa prvej, druhej, štvrtej a deviatej hlavy osobitnej časti Trestného zákona.

Ako prvé môžeme na Grafe č. 1 vidieť registrované trestné činy proti životu a zdraviu. Zmena medzi rokom 2006 a rokom 2024 vykazuje pokles tejto kriminality o 52 %, čo hodnotíme ako pozitívne. Avšak ako aj zákonodarcu uvádza, hodnoty chránené v tejto hlave sú veľmi dôležité, a my si preto myslíme, že aj keď vidíme veľký pokles registrovaných trestných činov, musíme stále vnímať základný fakt, a to že aj mladiství páchajú trestné činy proti životu a zdraviu.

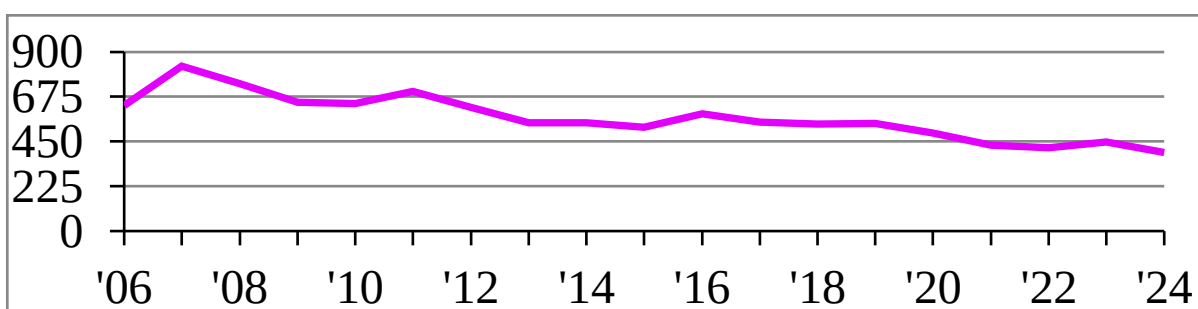
Graf č. 1: Registrované trestné činy I. hlavy osobitnej časti TZ spáchané mladistvými počas rokov 2006-2024 na Slovensku

Zdroj: Ministerstvo vnútra - Štatistika kriminality v Slovenskej republike

Trestné činy proti slobode a ľudskej dôstojnosti, ktorých regulácia je súčasťou druhej hlavy, patria taktiež medzi často páchané. Podľa Grafu č. 2 má ich počet tiež klesajúcu tendenciu. Táto tendencia zaznamenáva zníženie daných trestných činov o 37,5 %, ak pozeráme na počiatočný rok a rok 2024. Medzi najčastejšie páchané trestné činy patrí lúpež podľa § 188 TZ, porušenie domovej slobody podľa § 194 TZ a sexuálne zneužívanie podľa § 201 TZ.

Graf č. 2: Registrované trestné činy II. hlavy osobitnej časti TZ spáchané mladistvými počas rokov 2006-2024 na Slovensku

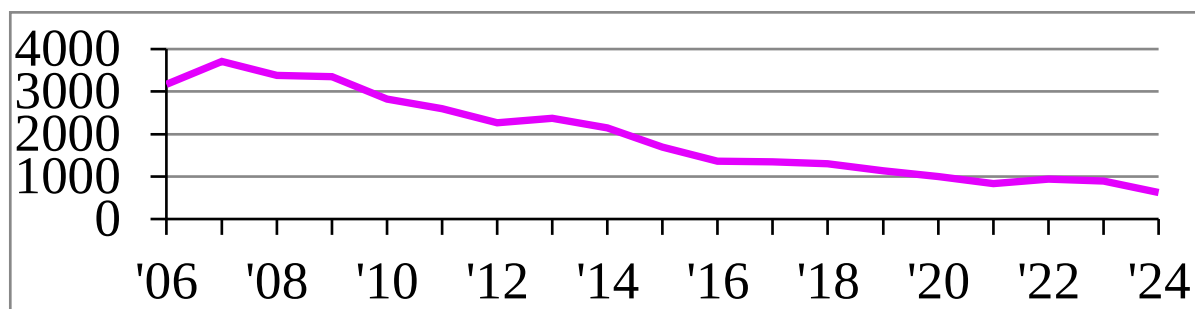
Zdroj: Ministerstvo vnútra - Štatistika kriminality v Slovenskej republike

Trestné činy podľa štvrtej hlavy Trestného zákona sú najčastejšie páchané trestné činy mladistvými a tvoria v každom roku okolo 50 % zo všetkých spáchaných trestných činov. V Grafe č. 3 však môžeme vidieť, že postupne aj tieto čísla klesajú, čo môžeme brať ako pozitívum, ale stále ide o vysoké číslo. Pokles v roku 2024 predstavuje 80,3 % oproti roku 2006. Do tejto hlavy patria majetkové trestné činy a z nich mladistvými veľmi často páchaná krádež

²² MINISTERSTVO VNÚTRA SLOVENSKEJ REPUBLIKY: *Štatistika kriminality v Slovenskej republike* [online]. Dostupné na: <https://www.minv.sk/?statistika-kriminality-v-slovenskej-republike-xml>

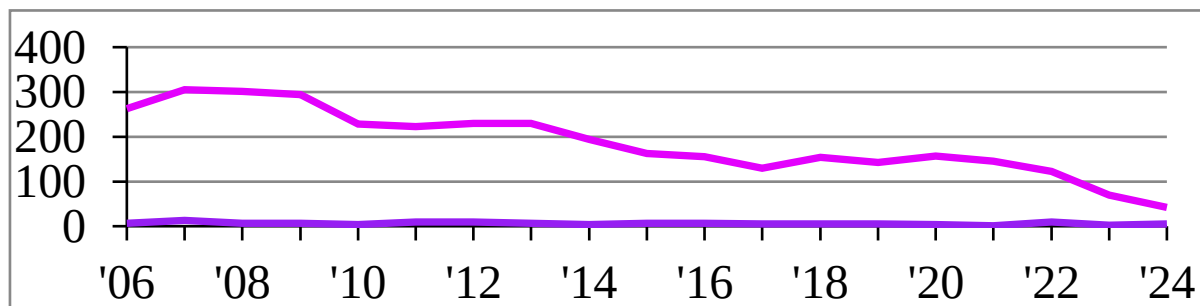
podľa § 212 TZ, poškodzovanie cudzej veci podľa § 215 TZ alebo neoprávnené používanie cudzieho motorového vozidla podľa § 216 TZ. Pri krádeži je mladistvý najviac motivovaný rýchlym finančným ziskom. Pri týchto trestných činoch môžeme spomenúť aj to, že bývajú páchané pod vplyvom návykových látok. V tejto súvislosti možno uviesť aj Graf č. 4, kde môžeme vidieť, že registrované trestné činy boli páchané mladistvými aj pod vplyvom návykových látok, a to pod vplyvom alkoholu (ružová krivka) a iných návykových látok (fialová krivka). Väčší počet trestných činov (nielen zo štvrtej hlavy osobitnej časti TZ) bol spáchaný pod vplyvom alkoholu, hoci tiež vidíme pokles aj pri týchto údajoch, a to o 84 % od počiatočného pozorovaného roku.

Graf č. 3: Registrované trestné činy IV. hlavy osobitnej časti TZ spáchané mladistvými počas rokov 2006-2024 na Slovensku

Zdroj: Ministerstvo vnútra - Štatistika kriminality v Slovenskej republike

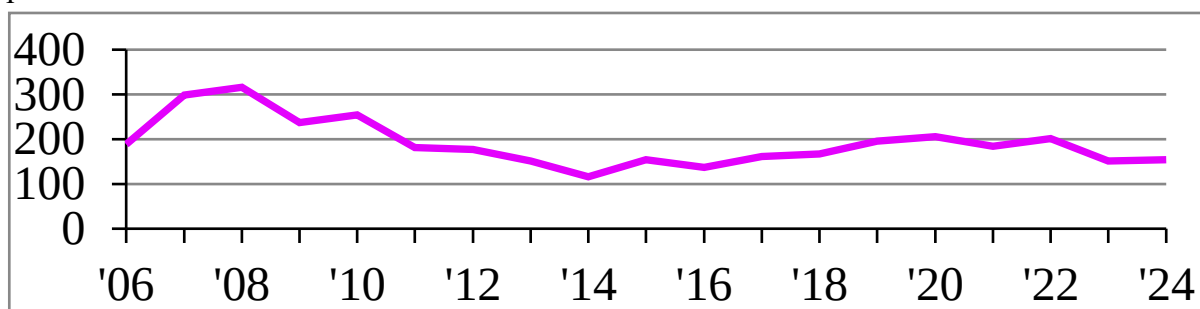
Graf č. 4: Registrované trestné činy spáchané mladistvými pod vplyvom alkoholu a iných návykových látok počas rokov 2006-2024 na Slovensku

Zdroj: Ministerstvo vnútra - Štatistika kriminality v Slovenskej republike

Krivka trestných činov proti iným práva a slobodám má počas skúmaných rokov klesajúcu aj rastúcu tendenciu. Od roku 2014 sa mierne čísla zvyšovali, ale v roku 2023 znova poklesli. Nevidíme tu teda taký zjavný pokles v percentách (len o 18,5 %) ako pri iných hlavách.

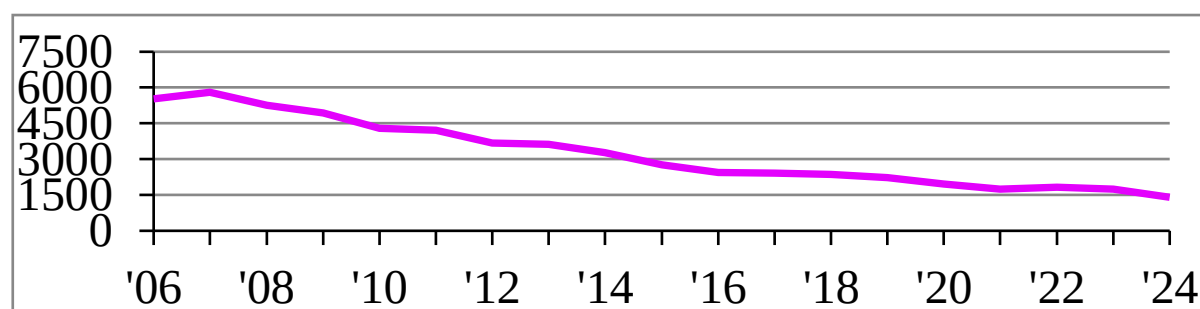
Graf č. 5: Registrované trestné činy IX. hlavy osobitnej časti TZ spáchané mladistvými počas rokov 2006-2024 na Slovensku

Zdroj: Ministerstvo vnútra - Štatistika kriminality v Slovenskej republike

Ak sa celkovo pozrieme na nasledujúci graf, môžeme vidieť, že rok 2007 bol vrchol, kedy počet trestných činov dosiahol najväčšie číslo. Po tomto roku však začal postupný pokles celkových čísiel trestnej činnosti, čo považujeme za veľmi priaznivé pre našu spoločnosť. Od roku 2015 sledujeme výrazne nižšie čísla ako pri prvých rokoch účinnosti Trestného zákona prijatého v roku 2005. Ak vezmeme hodnoty roku 2006 a porovnáme ich s registrovanými hodnotami v roku 2024, dospejeme k záveru, že trestné činy poklesli o 74,6 %. Avšak za negatívny jav považujeme to, že niektoré trestné činy stále robia našej spoločnosti výrazné problémy a čísla stále dosahujú výrazné hodnoty. Sme toho názoru, že táto stabilita v hodnotách môže znamenať, že mladistvým dovoľuje páchať tieto trestné činy nemenné prostredie ako aj rovnaká dostupnosť príležitostí na páchanie kriminality.

Graf č. 6: Celková registrovaná kriminalita mladistvých počas rokov 2006-2024 na Slovensku

Zdroj: Ministerstvo vnútra - Štatistika kriminality v Slovenskej republike

3. NÁVRHY PRO FUTURO

V osobitných ustanoveniach o trestaní mladistvých hovorí Trestný zákon o účele sankcií a výchovných opatrení s tým, že sa kladie dôraz na výchovu mladistvého ako riadneho občana. Trest uložený za spáchaný trestný čin ho má pozitívne ovplyvniť, aby takéto konanie v budúcnosti opomenul. „Pri ukladaní sankcie alebo výchovného opatrenia sa však vždy hľadí okrem iného aj na osobnosť, vek a rozumovú a mravnú vyspelosť daného páchatela.“²³ V našom právnom systéme sa mladistvému za spáchanie trestného činu znižuje trestná sadzba odňatia slobody na polovicu, s tým, že horná hranica neprevyšuje sedem rokov a dolná hranica dva roky. „Za určitých podmienok pri spáchaní obzvlášť závažného zločinu sa horná hranica môže posunúť až na pätnásť rokov.“²⁴ Okrem sankcií sa môžu použiť aj výchovné opatrenia, medzi ktoré patrí výchovná povinnosť a obmedzenie a napomenutie s výstrahou. Pri

²³ Zákon č. 300/2005 Z. z. Trestný zákon v znení neskorších predpisov, § 97.

²⁴ Tamže, § 117.

napomenutí by sme chceli uviesť názor, že si nemyslíme, že toto výchovné opatrenie je dostačujúce a myslíme si, že pre väčší počet mladistvých páchatel'ov nemá vysokú mieru efektivity na odstrašenie od páchania ďalších trestných činov.

Z nášho hľadiska by sa mal klásť väčší dôraz aj na priestupky mladistvých a pri ich trestaní by mal byť kladený aj určitý dôraz na rodičov, ktorí mnohokrát vytvárajú prostredie, ktoré nabáda mladistvých na páchanie negatívneho konania. Chceli by sme predostrieť návrh na výchovné opatrenie, ktoré by zahrnuje do procesu aj rodičov, a to rodinné terapie, ktorých by sa museli zúčastňovať súčasne deti aj rodičia. Myslíme si, že v tejto dobe by to malo odstrašujúci efekt nielen pre mladistvých páchatel'ov, ale aj niektorých rodičov. Povinné rodinné terapie by sme mohli zaradiť aj medzi nové výchovné opatrenia pri trestných činoch aj pri priestupkoch. *V USA a Británii majú tieto terapie pozitívny efekt na mladistvých a v krajinách sa aj vďaka tomu znižuje recidíva mladistvých.*²⁵

Ako ďalší návrh by sme chceli uviesť vytvorenie špecializovaného súdu pre mladistvých, ktorý sa venuje len postihu kriminality mladistvých. Takého súdu má viacero krajín Európskej únie ako napríklad Belgicko, Rumunsko, Francúzsko alebo Španielsko. *„Trestný čin spáchaný mladistvým posunie polícia na prokuratúru, kde prokurátor sám rozhodne či je skutok dostatočne závažný na to, aby bol prejednaný na súde pre mladistvých alebo nie.“*²⁶ Vytvorenie súdu pre mladistvých by mohlo upútať pozornosť mladistvých a byť v ich vnímaní „bližšou hrozbou“ ako všeobecný súd. Ako aj niektoré iné krajiny Európskej únie, tak aj Česká republika má vytvorený súd pre mládež, ktorý prejednáva spáchané trestné činy mladistvými. *„Súd pre mládež musí neplnoletému uložiť niektoré z opatrení uvedených v § 93 ods. 1 zákona č. 218/2003 Sb. (zákon o soudnictví ve věcech mládeže), ak sú splnené formálne podmienky pre jeho uloženie (neplnoletý sa dopustil činu inak trestného a štátne zastupiteľstvo podalo návrh na uloženie opatrení alebo súd pre mládež začal konanie bez návrhu) a nie sú splnené zákonné podmienky pre upustenie od uloženia opatrení podľa § 93 ods. 7.“*²⁷ Myslíme si, že špecializácia by viedla k tomu, že tieto súdy by podrobnejšie skúmali pozadie a rodinné zázemie mladistvých a na základe toho by vedeli lepšie uložiť výchovné opatrenie alebo trest.

ZÁVER

Článok sa zaoberal páchaním trestnej činnosti mladistvými. Autorka v ňom zdôraznila význam vplyvu rodiny a spoločnosti na správanie sa detí počas dospievania. Prvá kapitola predstavovala analýzu vplyvov, ktoré vo veľkej miere pôsobia na mladistvého a môžu ho motivovať k páchaniu trestnej činnosti. Nemožno vybrať len jeden, ktorý je pre páchanie trestnej činnosti kľúčový, pretože väčšinou ide o súhrn viacerých faktorov, ktoré mladistvého ovplyvňujú naraz. Analýza štatistík trestnej činnosti mladistvých v druhej kapitole nám ukázala, že aj keď celkový trend kriminality má klesajúcu tendenciu, stále ide o pretrvávajúci fenomén. Možné návrhy *pro futuro* tvoria záver článku. Pozornosť je tu venovaná potrebe intenzívnejšieho zapojenia rodiny do procesu nápravy mladistvých a komunikácie s nimi. Zohľadnený tu je návrh na vytvorenie súdu pre mladistvých, ktorý majú aj iné krajiny Európskej únie, napríklad aj Česká republika. Vytvorenie súdu pre mládež považuje autorka za inšpiratívne pre náš právny systém.

²⁵ YOUNG, S. - GREER, B. - CHURCH, R.: Juvenile delinquency, welfare, justice and therapeutic interventions: a global perspective. *BJPsych Bulletin* [online]. 2017. Dostupné na: <https://pmc.ncbi.nlm.nih.gov/articles/PMC5288089/> [cit. 28.12.2024].

²⁶ EUROPEAN JUSTICE: *Vnútroštátne všeobecné súdy. Belgicko* [online]. Dostupné na: https://e-justice.europa.eu/18/SK/national_ordinary_courts?BELGIUM&member=1 [cit. 28.12.2024].

²⁷ Usnesení Nejvyššího soudu České republiky jako soud pro mládež zo dňa 31.7.2007, pod sp. zn. 8 Tdo 1282/2007. Dostupné na: <https://www.judikaty.info/cz/document/ns-cr/57245/>

SUMMARY

The article analysed juvenile criminal activity, a serious problem of contemporary society. The author emphasised that monitoring children's behavior during adolescence is crucial. The first chapter examined the influences that affect juveniles and can motivate them to commit crimes. Usually, several simultaneous factors affect the juvenile offender rather than a single aspect. The analysis of juvenile delinquency statistics in Chapter Two shows that although the overall crime trend is downward, the problem is still persistent. The *pro-futuro* proposals conclude the article. Here, the author emphasises the importance of the family in the correction of juvenile offenders and the importance of communication. Also, the author expresses appreciation for the establishment of juvenile courts in some EU countries, including the Czech Republic. The author proposes that the creation of a juvenile court would be beneficial also for the domestic legal system.

POUŽITÁ LITERATÚRA

Monografie

BLAŽEK, P. - FISCHER, S. - ŠKODA, J.: *Delikvence analýza produktů činnosti delikventní subkultury jako diagnostický a resocializační nástroj*. Praha: Grada, 2019, 156 s. ISBN: 978-80-271-2013-0.

BREZINA, T. - AGNEW, R.: *Juvenile delinquency: Causes and Control*. New York: Oxford University Press, Inc., 2018, 612 s. ISBN: 978-0-19-064161-0.

DIANIŠKA, G. a kolektiv: *Kriminológia*. 2. vydanie. Plzeň: Aleš Čeněk, 2011, 351 s. ISBN: 978-80-7380-344-5.

HERETIK, A.: *Forezná psychológia pre psychologov, právnikov, lekárov a iné pomáhajúce profesie - 3. prepracované a rozšírené vydanie*. Bratislava: EUROKÓDEX, s. r. o., 2010, 544 s. ISBN: 978-80-89447-22-0.

MATOUŠEK, O. - KROFTOVÁ, A.: *Mládež a delikvence*. Praha: Portál, 2003, 344 s. ISBN: 80-7178-771-X.

SIEGEL, L. J. - WELSH, B. C.: *Juvenile Delinquency: Theory, Practice and Law*. Twelfth Edition. Stamford: Cengage Learning, 2015, 364 s. ISBN: 978-1-285-45840-3.

SUTHERLAND, E. H. - CRESSEY, D. R. - LUCKENBILL, D. F.: *Principles of Criminology*. Lanham: General Hall: A division of Rowman & Littlefield Publishers, Inc., 1992, 232 s. ISBN: 0-930390-462-6420.

WALSH, A. - BEAVER, K. M.: *Biosocial Criminology: New Directions in Theory and Research*. New York: Routledge - Taylor & Francis Group, 2009, 285 s. ISBN: 978-0-203-92991-9.

Online zdroje

EUROPEAN JUSTICE: *Vnútroštátne všeobecné súdy. Belgicko* [online]. Dostupné na: https://e-justice.europa.eu/18/SK/national_ordinary_courts?BELGIUM&member=1 [cit. 28.12.2024].

HYBERBARICKÉ CENTRUM: *Úrazy mozgu* [online]. Dostupné na: <https://www.hyperbarickecentrum.sk/urazy-mozgu> [cit. 22. 10.2024].

KONÍČKOVÁ, J.: *Mladí ľudia sú často súčasťou rôznych subkultúr. Poznáte ich?* [online]. Dostupné na: <https://eduworld.sk/cd/jaroslava-konickova/5992/mladi-ludia-su-casto-sucastou-roznych-subkultur-spoznajte-ich> [cit. 9.11.2024].

MADLIAK, J. - ŠTEFANKOVÁ, S.: Slovenská trestnoprávna úprava zmenšenej pričetnosti. *Humanum. Międzynarodowe Studia Społeczno-Humanistyczne* [online]. 2010, 2, s. 473-481. Dostupné na: <https://www.google.com/url?sa=t&source=web&rct=j&opi=89978449&url=https://biblioteka.nauki.pl/articles/2141435.pdf&ved=2ahUKEwjg5fmc0raKAxWkgf0HHeAKPcgQFnoECBoQAAQ&usg=AOvVaw23fzOwHWCYbxboWO2nMKIe> [cit. 22.10.2024].

NOVOTNÝ, T.: *Ako naše zdravie ovplyvňujú nikotínové vrecká?* [online]. Dostupné na: <https://aktin.sk/ako-nase-zdravie-ovplyvnuju-nikotinove-vrecka> [cit. 11.11.2024].

RAMIREZ-THOMPSON, E.: *Criminology: Foundations and Modern Applications* [online]. Glen Ellyn: College of DuPage Press, 2023, 219 s. Dostupné na: <https://cod.pressbooks.pub/criminology/> [cit. 8.11.2024].

WILLIAMS, H. W.: Traumatic Brain Injury and Juvenile Offending: Complex Causal Links Offer Multiple Targets to Reduce Crime [online]. *The Journal of Head Trauma Rehabilitation*, 2015, 30, s. 69-74. Dostupné na: https://journals.lww.com/headtraumarehab/fulltext/2015/03000/traumatic_brain_injury_and_juvenile_offending_.1.aspx [cit. 22.10.2024].

YOUNG, S. - GREER, B. - CHURCH, R.: Juvenile delinquency, welfare, justice and therapeutic interventions: a global perspective. *BJPsych Bulletin* [online]. 2017, 41, s. 21-29. Dostupné na: <https://pmc.ncbi.nlm.nih.gov/articles/PMC5288089/> [cit. 28.12.2024].

Periodická literatúra

MADLIAK, J.: Príčiny a podmienky kriminality detí a mládeže v súčasnosti v Slovenskej republike. *Karlovarská právni revue*, 2010, 4, s. 84-106. ISSN: 1801-2193.

SEJČOVÁ, Ľ.: Osobnostná charakteristika delikventnej mládeže v Slovenskej republike. *Kriminalistika*, 2002, 35, 4, s. 293-303. ISSN: 1210-9150.

Právne predpisy a rozhodnutia

Usnesení Nejvyššího soudu České republiky jako soud pro mládež zo dňa 31.7.2007, pod sp. zn. 8 Tdo 1282/2007. Dostupné na: <https://www.judikaty.info/cz/document/nsr/57245/>

Zákon č. 300/2005 Z. z. Trestný zákon v znení neskorších predpisov

Zákon č. 301/2005 Z. z. Trestný poriadok v znení neskorších predpisov

MEIJI RESTORATION

Revolúcia Meidži

Alena Štefánková

Abstrakt: Cieľom tohto článku je predstaviť čitateľovi revolúciu Meidži z historickej a právnej perspektívy ako jednu z kľúčových udalostí v dejinách Japonska v rámci vzniku moderného Japonska. Autorka stručne sumarizuje šógunát ako obdobie predchádzajúce obnove, okolnosti a priebeh revolúcie a významné reformy v Japonsku a jeho právnom systéme. Autorka pracuje aj so súčasnými prameňmi práva, ako je napríklad ústava Meidži, a skúma aj európske vplyvy na vývoj moderného japonského práva.

Kľúčové slová: japonské právo; šógunát; cisár; imperializmus; Meidži éra.

Abstract: This article aims to present the Meiji Revolution to the reader from a historical and legal perspective as one of the key events in Japan's history within the framework of the emergence of modern Japan. The author briefly summarizes the shogunate as the period preceding the restoration, including the circumstances and course of the revolution, as well as significant reforms in Japan and its legal system. The author also works with contemporary sources of law, such as the Meiji Constitution. The author also examines European influences on the development of modern Japanese law.

Key Words: Japanese Law; Shogunate; Emperor; Imperialism; Meiji Era.

Introduction

This paper argues that the Meiji Restoration's legal reforms were not only influenced by Western models but were strategically adapted to maintain imperial authority within a modern framework. The Meiji Restoration was not merely a political shift, but a deliberate and multifaceted response to internal instability and mounting foreign pressure in the mid-19th century. Following the collapse of the Tokugawa shogunate, power was formally restored to the Emperor, symbolizing a break from feudal governance and the beginning of Japan's transformation into a centralized, modern state. Drawing inspiration from European constitutional models, particularly those of Prussia and France, the Meiji leadership sought to modernize Japan's political and legal institutions while preserving traditional structures of imperial rule. Influenced by Western political, legal, and economic systems, the Meiji government implemented comprehensive reforms that redefined Japan's social hierarchy, legal apparatus, and global engagement. This paper also examines the Restoration's impact on the legal system, exploring how foreign influences and domestic priorities shaped Japan's modern legal foundation.

1. BRIEF SUMMARY OF THE SHOGUNATE

The shogunate was a hereditary military government in Japan from the 12th to the 19th century. This system was led by a shōgun, a feudal administrator who served as the Emperor's military deputy and the actual ruler of Japan. The shōgun held the army rank of high commander-in-chief, formally titled Seii Taishōgun, meaning "Great General Who Subdues the Barbarians." He possessed political, military, judicial, and administrative authority; meanwhile, the Emperor remained the symbolic and spiritual head of the nation. The title Seii Taishōgun was originally temporary and granted solely by the Emperor. It was bestowed upon generals

and high-ranking warriors to lead military campaigns. Initially, the shōgun's powers were limited to commanding the armed forces, and legally, the shōgun's position was intended to remain hierarchically subordinate to the Emperor.

However, the increasingly feudal nature of Japanese society led to a situation where control of the military equated to control of the country. The title became hereditary, and the position of shōgun was formalized with Minamoto no Yoritomo, who became the first shōgun in 1192. There are three distinctive periods of the shogunate based on their ruling clan:

1.1 Kamakura Shogunate (1192–1333)

The Kamakura shogunate was Japan's first military government (bakufu) and marked the rise of the samurai class as the ruling elite.¹ It was founded by Minamoto no Yoritomo following his victory in the Genpei War. The Kamakura shogunate established a dual power structure, with the emperor remaining in Kyoto while the shōgun in Kamakura exercised real authority.² The regime introduced Japan's first formal warrior legal system, issuing the *Jōei Shikimoku* in 1232, which codified samurai customs and judicial procedures.³

Though initially strong, the government faced major challenges during the Mongol invasions, which were repelled with the help of typhoons but left the state financially strained.⁴ Growing discontent among warriors and economic instability eventually led to the collapse of the Kamakura regime in 1333. Despite its fall, the Kamakura Shogunate laid the foundation for samurai governance in medieval Japan.⁵

1.2 Ashikaga Shogunate (1338–1573)

The Ashikaga Shogunate, also known as the Muromachi Shogunate, marked a period of both political fragmentation and cultural brilliance in medieval Japan. Founded by Ashikaga Takauji, it moved the center of military government to the Muromachi district of Kyoto, closer to the imperial court.⁶ Early rulers like Ashikaga Yoshimitsu sought to stabilize power and reestablish tribute trade with Ming China.⁷ Despite this, the shogunate maintained weak control over the provinces, leading to the growing autonomy of regional daimyo.⁸ The regime ended in 1573 when Oda Nobunaga expelled the last Ashikaga shōgun, Ashikaga Yoshiaki, from Kyoto, paving the way for national unification. The Ashikaga period remains notable for its paradox of political chaos alongside cultural achievement.⁹

¹ MASS, J. P.: *The Development of Kamakura Rule, 1180–1250: A History with Documents*. Stanford, CA: Stanford University Press, 1979. ISBN: 0804710031.

² MASS, J. P.: *Yoritomo and the Founding of the First Bakufu: The Origins of Dual Government in Japan*. Stanford, CA: Stanford University Press, 1999. ISBN: 9780804735919.

³ HURST, C. III. G.: The Kamakura Bakufu and Its Legal System. In: HALL, J. W. – TAKESHI, T. (eds.): *Japan in the Muromachi Age*. Berkeley: University of California Press, 1977, pp.16–28.

⁴ CONLAN, T. D.: *In Little Need of Divine Intervention: Takezaki Suenaga's Scrolls of the Mongol Invasions of Japan*. Ithaca: Cornell University East Asia Program, 2001.

⁵ SANSOM, G.: *A History of Japan to 1334*. Stanford, CA: Stanford University Press, 1958. ISBN:100804705224.

⁶ VARLEY, P. H.: *Imperial Restoration in Medieval Japan*. New York: Columbia University Press, 1971. ISBN: 0231035020.

⁷ TOTMAN, C.: *A History of Japan*. Malden, MA: Blackwell Publishing, 2000. ISBN: 1405123591.

⁸ Vassals to the shogun in feudal Japan.

⁹ TOTMAN, C.: *Politics in the Tokugawa Bakufu, 1600–1843*. Cambridge, MA: Harvard University Press, 1967. ISBN: 978-0674688001.

1.3 Tokugawa Shogunate (1603–1868)

The Tokugawa shogunate, also known as the Edo period, established a long-lasting era of peace, political stability, and cultural growth in Japan. Founded by Tokugawa Ieyasu after his victory at the Battle of Sekigahara in 1600, the regime once again centralized power under the shogunate while maintaining the Emperor as a symbolic figure in Kyoto. The Tokugawa government implemented the bakuhan system, balancing centralized authority with semi-autonomous domains ruled by daimyō under strict control. To ensure loyalty, policies such as sankin kōtai (alternate attendance) required daimyō to maintain residences in Edo and leave their families as virtual hostages. The regime also enforced rigid class structures and pursued national seclusion, sakoku¹⁰, limiting foreign contact and suppressing Christianity. Despite these isolationist policies, internal trade, urban culture, and literacy flourished, giving rise to rich artistic movements like kabuki theater.

As for the Tokugawa legal system, it was a highly stratified and decentralized legal framework designed to maintain social order, hierarchical class structures, and centralized political control. It was not a modern legal system based on codified laws and universal rights, but rather a blend of Confucian moral principles, feudal customs, and administrative regulations issued by the shogunate and individual domains. The legal system was characterized by legal pluralism.¹¹ There was no comprehensive legal code akin to modern Western legal systems. Instead, law was transmitted through edicts, precedents, and instructions to magistrates.¹² The shogunate appointed officials like city magistrates (machi-bugyō), temple and shrine magistrates (jisha-bugyō), and finance magistrates (kanjō-bugyō), who acted as judges, police chiefs, and administrators.¹³ Justice was not equal across classes. The samurai, peasants, artisans, and merchants were subject to different legal expectations and punishments. Samurai could carry swords and often had the right to kill commoners under certain conditions, though this right was regulated.¹⁴ Trials were common, however, the main aspects of them were torture and confessions. If torture was chosen as a method to extract confessions in cases of serious crimes, it could be legally sanctioned. In that time, there were only a few formal evidentiary standards.¹⁵ The shogunate system eventually declined due to internal unrest, economic strain, and foreign pressure, culminating in the Meiji Restoration, which restored imperial rule and marked the beginning of modern Japan. The Tokugawa era remains a defining period of peace and structured order in Japanese history.¹⁶

2. THE FALL OF THE SHOGUNATE

The fall of the Tokugawa Shogunate in the 19th century stemmed from various factors. Besides economic issues, weak leadership, and internal division within the country, one of the

¹⁰ The isolationist policy of the Japanese Tokugawa shogunate under which, relations and trade between Japan and other countries were severely limited and almost all foreign nationals were banned from entering Japan.

¹¹ BOTSMAN, D. V.: *Punishment and Power in the Making of Modern Japan*. New Jersey: Princeton University Press, 2005. ISBN: 0691130302.

¹² HALL, W. J.: *Government and Local Power in Japan, 500 to 1700: A Study Based on Bizen Province*. New Jersey: Princeton University Press, 1966.

¹³ TOTMAN, C.: *Politics in the Tokugawa Bakufu, 1600–1843*. Cambridge, MA: Harvard University Press, 1967, ISBN: 978-0674688001.

¹⁴ VAPORIS, N. C.: *Voices of Early Modern Japan: Contemporary Accounts of Daily Life during the Age of the Shoguns*. Westport: Greenwood, 2012. ISBN: 0313392005.

¹⁵ BOTSMAN, D. V.: *Punishment and Power in the Making of Modern Japan*. New Jersey: Princeton University Press, 2005. ISBN: 0691130302.

¹⁶ GORDON, A.: *A Modern History of Japan: From Tokugawa Times to the Present*. New York: Oxford University Press, 2003. ISBN: 0199930155.

most problematic factors, the isolationist policies, effectively closed Japan nearly completely from most foreign contact, limiting trade to strictly controlled interactions with the Dutch and Chinese.¹⁷ While this seclusion helped maintain internal stability for over two centuries, it also prevented Japan from engaging with global technological, military, and political developments. By the 19th century, the consequences of isolation became evident as Western powers, now industrialized and expansionist, turned their focus toward East Asia.

Commodore Matthew Perry's arrival in 1853, backed by advanced steam-powered warships, exposed Japan's military vulnerability and forced the shogunate to sign disadvantageous treaties.¹⁸ The signing of unequal treaties sparked widespread domestic outrage and became a powerful symbol of the shogunate's political failure. The treaties not only violated Japan's sovereignty by granting extraterritorial rights to foreigners and fixing low import tariffs, but they also exposed the shogunate's inability to protect the country's interests. One of these treaties was the Treaty of Kanagawa, signed in March 1854. The treaty was initiated under pressure from Commodore Matthew C. Perry of the U.S. Navy. Perry demanded, on behalf of President Millard Fillmore, that Japan open its ports to American vessels for resupply and safe harbor, particularly to assist shipwrecked sailors.¹⁹ Here, the author presents an article from the treaty as follows:

Article 3

*Whenever ships of the United States are thrown or wrecked on the coast of Japan, the Japanese vessels will assist them, and carry their crews to Simoda or Hakodadi and hand them over to their countrymen appointed to receive them. Whatever articles the shipwrecked men may have preserved shall likewise be restored, and the expenses incurred in the rescue and support of Americans and Japanese who may thus be thrown up on the shores of either nation are not to be refunded.*²⁰

The Treaty of Kanagawa served as a catalyst for internal dissent and a growing movement to restore imperial power, significantly contributing to the eventual collapse of the Tokugawa Shogunate by ending its isolationist policies.

The next main issue was the rigid social hierarchy based on hereditary classes. Under Tokugawa rule, society was organized into a strict four-tier hierarchy: samurai at the top, followed by peasants, artisans, and merchants. This structure was deeply Confucian in design, emphasizing social harmony and duty, but it also enforced immobility and inequality.²¹ The samurai held privileged legal status and were the only class allowed to bear arms, while peasants, though respected for their agricultural role, were heavily taxed. However, this system began to erode as economic realities contradicted social ideals. The merchant class gained wealth and influence, while many samurai faced financial hardships.²²

¹⁷ TOBY, R. P.: *State and Diplomacy in Early Modern Japan: Asia in the Development of the Tokugawa Bakufu*. New Jersey: Princeton University Press, 1984.

¹⁸ JANSEN, M. B.: *The Making of Modern Japan*. Cambridge, MA: Harvard University Press, 2000. ISBN: 0674009916.

¹⁹ BEASLEY, W. G.: *The Meiji Restoration*. Stanford, CA: Stanford University Press, 1972. ISBN: 9780804708159.

²⁰ Treaty of Kanagawa, 1854. In: HUNTER, M. (ed.): *Treaties and Other International Acts of the United States of America*. vol. 6. Washington: Government Printing Office, 1942.

²¹ TOTMAN, C.: *The Collapse of the Tokugawa Bakufu, 1862–1868*. Honolulu: University of Hawaii Press, 1980. ISBN: 978-0824806149.

²² JANSEN, M. B.: *The Making of Modern Japan*. Cambridge, MA: Harvard University Press, 2000. ISBN: 0674009916.

3. MEIJI RESTORATION

The Meiji Restoration of 1868 marked a significant turning point in Japanese history. It represented the culmination of the political struggles that agitated Japan in the years following the forced opening of the country to the Western world, signaling the end of the Tokugawa hegemony and the establishment of a new central authority under which Japan would embark on an era of unprecedented national development.

The spark for the Meiji Restoration was the combination of mounting internal discontent and external pressure, culminating in the Boshin War (1868–1869), a civil conflict that directly overthrew the shogunate.²³ However, to pinpoint a specific immediate spark, most historians identify the death of shōgun Tokugawa Iemochi in 1866, followed by the resignation of Tokugawa Yoshinobu in 1867, as the critical turning point. Yoshinobu's resignation, rather than preventing conflict, created a political vacuum.

When imperial loyalists from the Satsuma and Chōshū domains declared the restoration of imperial rule, Yoshinobu viewed the act as an illegal coup. This triggered the Boshin War, which ultimately led to the Tokugawa regime's collapse and the restoration movement's success.²⁴ The overthrow of the shogunate was not as difficult as it first appeared. The shogunate, crippled by internal discord and the passive disregard of the rest of the either too fragmented or indecisive vassals, was essentially defeated by a handful of capable samurai who boldly used the power of the daimyo from whom they came, and quickly and easily conquered the rest of the land without much bloodshed. The restoration of imperial power took place on January 3rd, 1868, but it was rather a symbolic affair.²⁵

The Meiji era itself (translated as the era of the Enlightened Government, after which the emperor was also posthumously named) was formally proclaimed in October 1868 by Emperor Mutsuhito, who was only 15 years old at the time and reigned until 1912 after the Emperor's death.

3.1 Imperial System

After the fall of the shogunate and the restoration of imperial power, the main goal was to create a centralized, authoritarian constitutional monarchy, with the emperor as the source of all political power. However, the new government was in no hurry to enshrine the political system legally. The former shogunate government needed stable political power, and the demands to create a representative democracy of the Western type in Japan seemed too radical to the new government. One of the first new documents of the government was the Charter Oath, which declared a willingness to resolve matters publicly and to learn from experience from around the world. In the Five Articles, the Emperor pledged to:

1. Establish a representative democracy and allow public debate on important matters of state interest
2. Unite population groups to develop the economy and improve living conditions
3. Ensure equal access for all Japanese to the exercise of public office
4. Ensure equality before the law and abolish old customs

²³ BEASLEY, W. G.: *The Meiji Restoration*. Stanford, CA: Stanford University Press, 1972. ISBN: 9780804708159.

²⁴ GORDON, A.: *A Modern History of Japan: From Tokugawa Times to the Present*. New York: Oxford University Press, 2003. ISBN: 0199930155.

²⁵ CRAIG, A. M. – REISSHAUER, E. O.: *Dejiny Japonska*. Boston: Houghton Mifflin Company, 1987. ISBN: 80-7106-391-6.

5. Study foreign ideologies to consolidate the Japanese state.²⁶

The Charter Oath was the first step on the path to larger and more significant reforms of the Japanese system of government. Despite the Emperor's original oath to create representative bodies and resolve matters in public assemblies, in the first half of the year he decided to establish a Council of State (Daijō-kan), modeled on an ancient Japanese institution, which already bore signs of the division of power into legislative, executive and judicial branches according to Western models. The legislative branch of the Council of State was later formed by a bicameral assembly, with the upper house consisting of representatives of the imperial family, nobility, and samurai, while the lower house consisted of representatives of the daimyo, who were not elected to their positions but were directly selected among themselves. As it later turned out, Japan desperately needed a constitution based on the Western model to become an equal partner of the Western powers. In 1876, the first draft of the constitution was completed, which was originally intended to combine Western constitutional principles and Japanese traditions. However, it did not pass politically. The first parliament was scheduled to convene in 1890, so the main goal was to complete the constitution by that time. The State Council was abolished in 1885. The Emperor replaced it with the government as the highest instance of executive power.

As the Emperor promised in Article 5 of the Charter Oath to strengthen the Japanese state system, it was necessary to study foreign ideologies, which was not at all easy after almost two and a half centuries of isolationist sakoku policies. Therefore, in 1871, the so-called Iwakura Mission was sent from Japan to Europe and the USA, named after Tomomi Iwakura, who led it as an ambassador. This mission lasted two years, and its goal was to study foreign law, ideologies, and to negotiate the cancellation of the unequal treaties that Japan had signed before the revolution. However, Japanese diplomats were not as successful at fulfilling the second task as expected. On the one hand, Western diplomats made it clear to them that legal reform, including the adoption of a new constitution, was necessary to terminate the unequal treaties.

The Iwakura Mission brought several models to the Emperor to choose from. The American and French models were immediately rejected because they were incompatible with traditional Japanese morality. The British constitutional model appealed to the Emperor as a model of constitutional monarchy, but the Japanese believed it gave too much power to parliament and the people. In the end, the Prussian constitutional model was chosen, which was the most advantageous for Japan from several points of view, including from a militaristic perspective and a nationalist concept.²⁷

3.2 Reforms

The Meiji reforms affected a wide range of social relations in Japan and marked the beginning of codification waves for law. However, it is necessary to emphasize that the reception of modern foreign law was an inevitable and staged process.

In the first stage, between 1868-1888, the old system of bakufu government was gradually abolished, and the imperial establishment was consolidated. This was a transitional period characterized by the dualism of old and new modern law. In the second stage, from 1889-1912, the Japanese legal system was built according to Western models. However, it is not possible to confirm that the new legal system would have become familiar with the legal consciousness of the Japanese population, where traditional legal concepts and institutions were deeply rooted.²⁸ One of the earliest and most foundational reforms occurred in 1871, when the

²⁶ TOMÁŠEK, M.: *Právní systémy Dálného východu II*. Praha: Karolinum, 2019, s. 24-25. ISBN: 9788024638973.

²⁷ TOMÁŠEK, M.: *Právní systémy Dálného východu II*. Praha: Karolinum, 2019, s. 24-25. ISBN: 9788024638973.

²⁸ TOMÁŠEK, M.: *Právní systémy Dálného východu II*. Praha: Karolinum, 2019, s. 24-25. ISBN: 9788024638973.

new government abolished the han system—the network of semi-autonomous domains ruled by daimyō—and replaced them with prefectures (ken) governed by centrally appointed officials.²⁹ With the re-establishment of the imperial regime, there were also changes in the differentiation of the population. In contrast to the original class division of society during the shogunate era, the Emperor introduced a new class division in the form of a new law in 1872, which consisted of the monarch and members of the imperial family, the higher nobility (kazoku), the samurai (shizoku), and the common people (heimin). The last category included all residents of non-noble origin, without distinction. This law also declared equality of nationality, choice of profession, and access to military and civil service.³⁰ These groups were technically equal before the law, but socially and economically still unequal.³¹ This period also marked the establishment of a modern court system, which made a pivotal shift in Japan's legal and institutional transformation. Initially, the Supreme Court of Judicature (Daishin-in) was created as the highest judicial authority, replacing the decentralized, class-based justice of the Tokugawa period. Daishin-in was located in Tokyo, while courts of various levels were established by the territorial division of the state. Judicial proceedings were public. The court could order a hearing with the exclusion of the public for reasons defined by law, for example, in the case of a threat to state secrets or a threat to public order. In addition to general courts, specialized courts were also established, mainly military, and a legal judiciary was also created.³² The Daishin-in laid the foundation for a unified national judiciary. The new judiciary emphasized the application of codified law, especially the newly promulgated Civil and Criminal Codes, rather than customary or status-based justice. While the judiciary was formally independent, judges remained under the supervision of the Ministry of Justice, limiting actual judicial autonomy.³³

Early reforms in the 1870s also institutionalized legal professions with bar associations and formal training. Recognizing the inadequacy of traditional legal practices rooted in Confucian ethics and customary law, Meiji leaders prioritized the creation of a new class of legal professionals—judges, prosecutors, administrators, and lawyers—trained in Western jurisprudence. A major step in this process was the founding of the Faculty of Law at the University of Tokyo in 1877, originally modeled on French legal education, which introduced students to concepts such as codified law, legal rationalism, and formal procedure. The government also established other legal training institutions, including the Justice Ministry's Legal Training School, to prepare candidates for civil service and judicial posts.³⁴

In addition to legal reforms, the new government also engaged in religious reforms. The Meiji government constructed Shinto as a national ideology. Shinto was reframed not as a religion, but as a civic duty and moral foundation for loyalty to the Emperor. Shrines were nationalized, and priests became state officials. This was part of the effort to mythologize imperial authority and unify the nation under a shared identity.³⁵ Despite promoting Shinto, the new Meiji Constitution of 1889 guaranteed limited religious freedom:

²⁹ JANSEN, M. B.: *The Making of Modern Japan*. Cambridge, MA: Harvard University Press, 2000. ISBN: 0674009916.

³⁰ TOMÁŠEK, M.: *Právní systémy Dálného východu II*. Praha: Karolinum, 2019. ISBN: 9788024638973.

³¹ GORDON, A.: *A Modern History of Japan: From Tokugawa Times to the Present*. New York: Oxford University Press, 2003. ISBN: 0199930155.

³² TOMÁŠEK, M.: *Právní systémy Dálného východu II*. Praha: Karolinum, 2019. ISBN: 9788024638973.

³³ TAKII, K.: *The Meiji Constitution: The Japanese Experience of the West and the Shaping of the Modern State*. Tokyo: International House of Japan, 2007. ISBN: 4924971200.

³⁴ HURST, H.: *Law and Social Change in Postwar Japan*. Ann Arbor: University of Michigan Press, 1983.

³⁵ HARDACRE, H.: *Shinto and the State, 1868–1988*. New Jersey: Princeton University Press, 1989. Doi: <https://doi.org/10.2307/j.ctv173dzxb>

Article 28

*Japanese subjects shall, within limits not prejudicial to peace and order, and not antagonistic to their duties as subjects, enjoy freedom of religious belief.*³⁶

However, in practice, religions were still monitored, and any that threatened state ideology, like Christianity or new sectarian movements, faced restrictions.³⁷

3.3 Meiji Constitution

The promulgation of the Meiji Constitution in 1889 was a milestone in Japan's political and legal modernization, establishing the framework for a constitutional monarchy that blended Western institutional forms with traditional imperial authority. The Constitution was significant because it marked Japan's transformation from a feudal society into a modern constitutional state and served as the legal foundation of imperial Japan until 1947.

Its importance lies in both its domestic impact and international symbolism. Internationally, the Meiji Constitution was crucial in proving Japan's legal and political "modernity" to Western powers. It helped Japan gain recognition as a sovereign, civilized nation, paving the way for the revision of unequal treaties imposed in the 1850s. Officially titled the Constitution of the Empire of Japan, it was modeled primarily on the Prussian/German constitutional system, emphasizing a strong centralized state while incorporating the concept of limited government.³⁸

The Emperor pledged to uphold the constitution together with his successors and also pledged to protect his subjects. At the same time, he declared that the constitution could only be changed by himself with the consent of the imperial parliament. The new constitution consisted of seven chapters: 1. The Emperor, 2. Rights and duties of subjects, 3. The Parliament, ministries, and the Privy Council, 5. The judiciary, 6. Public finances, 7. Final provisions. The constitutional connection with the emperor has always been a major problem in the reception of Western models into the legal systems of the Far East. From a historical point of view, the legal status of the emperor differed from that of European monarchs. The Japanese concept of the emperor as a deity and direct successor of the goddess Amaterasu was reflected in the new constitution as the holder of the highest constitutional powers. One of them, as already mentioned, was the possibility of changing the constitution, and the emperor was also guaranteed inviolability and a certain sanctity.³⁹

Article 3 – Meiji Constitution (1889)

*The Emperor is sacred and inviolable.*⁴⁰

For comparison with the Prussian constitution of 1850, Article 43 only guaranteed inviolability to the monarch.

Article 43: Inviolability

*The person of the king shall be inviolable*⁴¹.

³⁶ Article 28, Meiji Constitution (1889).

³⁷ KETELAAR, J. E.: *Of Heretics and Martyrs in Meiji Japan: Buddhism and Its Persecution*. New Jersey: Princeton University Press, 1990. ISBN: 9780691024813.

³⁸ ITO, H.: *Commentaries on the Constitution of the Empire of Japan*. Farmington Hills: Gale- Making of Modern Law, 2013. ISBN: 1289357226.

³⁹ TOMÁŠEK, M.: *Právní systémy Dálného východu II*. Praha: Karolinum, 2019, s. 31-33 s. ISBN: 9788024638973

⁴⁰ Article 3, Meiji Constitution (1889).

⁴¹ Article 43, Prussian Constitution of 1850.

Thanks to this article, the emperor gained a position within which he could combine all the elements of Japanese sovereignty. All power in Japan thus originated with the emperor and not with the people. This made the Japanese understanding of sovereignty in the Meiji Constitution different from that of Europe and the United States. About the legislative process, the emperor had two important rights: exclusive legislative initiative and the right of veto.⁴²

The constitution introduced the principle of separation of powers, defining the roles of the executive, legislature, and judiciary.⁴³ However, in practice, the Emperor retained supreme sovereignty, positioned as sacred and inviolable, with powers over the military, lawmaking, and the appointment of ministers and judges.⁴⁴ Besides already mentioned functions, he exercised wide-ranging powers, including the right to issue ordinances, command the military, appoint officials, and convene or dissolve the Imperial Diet.⁴⁵ Supporting this centralized authority was the Cabinet, established in 1885 and led by a Prime Minister. The Cabinet included ministers overseeing key domains such as justice, finance, home affairs, and the Army and Navy, all of whom were formally responsible only to the Emperor, not to the legislature. In addition, the Privy Council, established in 1888, served as a powerful advisory body, counseling the Emperor on constitutional, legal, and foreign affairs.⁴⁶

The Meiji Constitution was also a part of the Roppō, or Six Codes, forming the foundation of modern Japanese law and was a central achievement of the Meiji legal codification movement. Heavily influenced by European civil law systems, particularly those of France and Germany, these six codes were adopted between the late 19th and early 20th centuries as part of Japan's effort to modernize and assert itself as a sovereign, legally advanced nation. The six codes include: The Constitution of the Empire of Japan (1889), the Civil Code (1896–98), the Commercial Code (1899), the Criminal Code (1907), the Code of Civil Procedure (1890), and the Code of Criminal Procedure (1890). These codes collectively established a comprehensive legal framework governing private law, public law, criminal justice, and constitutional order.⁴⁷ The Roppō not only structured the legal system but also facilitated Japan's acceptance into the international legal community by demonstrating the country's commitment to legal modernization and the rule of law. Even after the postwar legal reforms, the six-code system remains a foundational concept in Japanese legal education and practice.

4. INTERNATIONAL INFLUENCES

As previously presented, Europe has had a major influence on the development of modern Japanese law. The final chapter deals with specific influences from France, Germany, and Great Britain.

France significantly influenced the early stages of Meiji legal reform, particularly in the 1870s and 1880s. The Napoleonic Code and French civil law tradition shaped Japan's initial legal drafting efforts, as French law emphasized comprehensive codification and centralized administration, qualities Meiji leaders admired. French legal advisors were consulted, and early

⁴² TOMÁŠEK, M.: *Právní systémy Dálného východu II*. Praha: Karolinum, 2019, s. 31-33. ISBN: 9788024638973.

⁴³ ITO, H.: *Commentaries on the Constitution of the Empire of Japan*. Farmington Hills: Gale- Making of Modern Law, 2013. ISBN: 1289357226.

⁴⁴ ITO, H.: *Commentaries on the Constitution of the Empire of Japan*. Farmington Hills: Gale- Making of Modern Law, 2013. ISBN: 1289357226.

⁴⁵ TAKII, K.: *The Meiji Constitution: The Japanese Experience of the West and the Shaping of the Modern State*. Tokyo: International House of Japan, 2007. ISBN: 4924971200.

⁴⁶ JANSEN M. B.: *The Making of Modern Japan*. Cambridge, MA: Harvard University Press, 2000. ISBN: 0674009916.

⁴⁷ HALEY, J. O.: *Authority Without Power: Law and the Japanese Paradox*. Oxford: Oxford University Press, 1991. ISBN: 9780195092578.

law schools in Japan used translated French legal texts. The French model's strong emphasis on state power and secular administration aligned with Japan's early goals of building a centralized, bureaucratic government. This influence was especially evident in administrative law and criminal justice. However, French influence waned in the late 1880s, particularly during debates over the Civil Code. Japanese conservatives criticized French law as too individualistic and insufficiently suited to Japan's hierarchical social structure. As a result, German legal thought ultimately replaced French models in the final stages of codification. Nonetheless, the foundations of legal education and early legal institutions in Meiji Japan owed much to French sources.⁴⁸

Germany, specifically Prussia, had the most significant European influence on the Meiji Constitution and Japan's broader legal and political reforms. As mentioned, the Prussian Constitution of 1850 provided a model of a constitutional monarchy with strong executive powers, which aligned with the Meiji leaders' desire to modernize without undermining imperial authority. Japan adopted this framework to create a system in which the Emperor retained supreme sovereignty. German legal scholars such as Hermann Roesler advised the Japanese government. His ideas about the state, constitutional law, and sovereignty were directly incorporated into the final draft of the Meiji Constitution. Moreover, Japan embraced the German civil law tradition in shaping its codified legal system, especially the Civil and Criminal Codes.⁴⁹

Finally, Britain's influence on Meiji Japan was less direct in legal codification but significant in parliamentary procedures, naval organization, and civil institutions. While the British model of a constitutional monarchy was admired, it was perceived as too liberal and democratic for Japan's political goals. However, British parliamentary practices inspired the structure and function of the House of Representatives within the Imperial Diet, which included elected members and budgetary review powers. Meiji leaders also studied British legal professionalism, including the idea of an independent bar and structured legal education. Still, the British model was not adopted wholesale as the Meiji Constitution drew more heavily on German constitutional monarchism while borrowing selective elements from the British system that aligned with Japan's modernization goals.⁵⁰

Conclusion

The Meiji Restoration was a transformative period that redefined Japan's political, legal, and social landscape. Emerging from centuries of feudal rule, Japan rapidly embraced modernization through deliberate reforms influenced by Western models while preserving its imperial traditions. The adoption of the Meiji Constitution, legal codifications, and institutional restructuring marked Japan's evolution into a modern nation-state with centralized governance and a new legal identity. This period not only laid the groundwork for Japan's emergence as a global power but also demonstrated how legal and cultural synthesis can guide national development. The Meiji era remains a pivotal chapter in Japanese history and a powerful example of adaptive modernization.

⁴⁸ HURST, H.: *Law and Social Change in Postwar Japan*. Ann Arbor: University of Michigan Press, 1983.

⁴⁹ TAKII, K.: *The Meiji Constitution: The Japanese Experience of the West and the Shaping of the Modern State*. Tokyo: International House of Japan, 2007. ISBN: 4924971200.

⁵⁰ FUKUI, H.: *Political Parties of Asia and the Pacific*. Westport: Greenwood Press, 1985. ISBN: 978-0313213502.

Záver

Obdobie Meidži bolo transformačným obdobím, ktoré nanovo definovalo Japonsko z politického, právneho a sociálneho hľadiska. Japonsko sa po stáročíach feudálnej vlády rýchlo modernizovalo prostredníctvom naplánovaných reforiem podľa západného vzoru, zároveň si ale zachovalo svoje imperiálne tradície. Prijatie ústavy Meidži, právne kodifikácie a inštitucionálna reštrukturalizácia znamenali premenu Japonska na moderný národný štát s centralizovanou správou vecí verejných a novou právnou identitou. Toto obdobie nielenže položilo základy pre vznik Japonska ako globálnej mocnosti, ale tiež ukázalo, ako môže právna a kultúrna syntéza usmerňovať národný vývoj. Obdobie Meidži zostáva kľúčovou kapitolou v japonských dejinách a výrazným príkladom adaptívnej modernizácie.

Bibliography

BEASLEY, W. G.: *The Meiji Restoration*. Stanford, CA: Stanford University Press, 1972. ISBN: 9780804708159.

BOTSMAN, D. V.: *Punishment and Power in the Making of Modern Japan*. New Jersey: Princeton University Press, 2005. ISBN: 0691130302.

CONLAN, T. D.: *In Little Need of Divine Intervention: Takezaki Suenaga's Scrolls of the Mongol Invasions of Japan*. Ithaca: Cornell University East Asia Program, 2001. ISBN: 9781885445131.

CRAIG, A. M. - REISCHAUER, E. O.: *Dejiny Japonska*. Boston: Houghton Mifflin Company, 1987. ISBN: 80-7106-391-6.

FUKUI, HARUHIRO: *Political Parties of Asia and the Pacific*. Westport: Greenwood Press, 1985. ISBN: 9780313213502.

GORDON, A.: *A Modern History of Japan: From Tokugawa Times to the Present*. New York: Oxford University Press, 2003, ISBN: 0199930155.

HALEY, J. O.: *Authority Without Power: Law and the Japanese Paradox*. Oxford: Oxford University Press, 1991. ISBN: 9780195092578.

HALL, W. J.: *Government and Local Power in Japan, 500 to 1700: A Study Based on Bizen Province*. New Jersey: Princeton University Press, 1966.

HARDACRE, H.: *Shinto and the State, 1868–1988*. New Jersey: Princeton University Press, 1989. Doi: <https://doi.org/10.2307/j.ctv173dzxb>

HURST, C. III. G.: The Kamakura Bakufu and Its Legal System. In: HALL, J. W. – TAKESHI, T.: *Japan in the Muromachi Age*. Berkeley: University of California Press, 1977, pp. 16–28.

HURST, H.: *Law and Social Change in Postwar Japan*. Ann Arbor: University of Michigan Press, 1983.

ITO, H.: *Commentaries on the Constitution of the Empire of Japan*. Farmington Hills: Gale-Making of Modern Law, 2013. ISBN: 1289357226.

JANSEN, M. B.: *The Making of Modern Japan*. Cambridge, MA: Harvard University Press, 2000. ISBN: 0674009916.

KETELAAR, J. E.: *Of Heretics and Martyrs in Meiji Japan: Buddhism and Its Persecution*. New Jersey: Princeton University Press, 1990. ISBN: 9780691024813.

MASS, J. P.: *The Development of Kamakura Rule, 1180–1250: A History with Documents*. Stanford, CA: Stanford University Press, 1979. ISBN: 0804710031.

MASS, J. P.: *Yoritomo and the Founding of the First Bakufu: The Origins of Dual Government in Japan*. Stanford, CA: Stanford University Press, 1999. ISBN: 9780804735919.

SANSOM, G.: *A History of Japan to 1334*. Stanford, CA: Stanford University Press, 1958, ISBN: 0804705224.

TAKII, K.: *The Meiji Constitution: The Japanese Experience of the West and the Shaping of the Modern State*. Tokyo: International House of Japan, 2007. ISBN: 4924971200.

TOMÁŠEK, M.: *Právní systémy Dálného východu II*. Praha: Karolinum, 2019. ISBN: 9788024638973.

TOBY, R. P.: *State and Diplomacy in Early Modern Japan: Asia in the Development of the Tokugawa Bakufu*. New Jersey: Princeton University Press, 1984.

TOTMAN, C.: *Politics in the Tokugawa Bakufu, 1600–1843*. Cambridge, MA: Harvard University Press, 1967. ISBN: 9780674688001.

TOTMAN, C.: *The Collapse of the Tokugawa Bakufu, 1862–1868*. Honolulu: University of Hawaii Press, 1980. ISBN: 9780824806149.

TOTMAN, C.: *A History of Japan*. Malden, MA: Blackwell Publishing, 2000. ISBN: 1405123591.

VARLEY, P. H.: *Imperial Restoration in Medieval Japan*. New York: Columbia University Press, 1971. ISBN: 0231035020.

VAPORIS, N. C.: *Voices of Early Modern Japan: Contemporary Accounts of Daily Life during the Age of the Shoguns*. Westport: Greenwood, 2012. ISBN: 0313392005.

Laws

Meiji Constitution (1889)

Prussian Constitution (1850)

Treaty of Kanagawa (1854)

POROVNANIE NÁJMU BYTU PODĽA OBČIANSKEHO ZÁKONNÍKA, ZÁKONA O KRÁTKODOBOM NÁJME BYTU A VYUŽÍVANIE DIGITÁLNEJ PLATFORMY

*Comparison of Apartment Lease under the Civil Code,
the Act on Short-Term Apartment Lease, and the Use of a Digital Platform*

Alexandra Schmidtová

Abstrakt: Cieľom práce je analyzovať a porovnať právne režimy foriem nájmu podľa Občianskeho zákonníka a Zákona o krátkodobom nájme bytu a poukázať na rozdiely pri ich využívaní. Vzhľadom na rastúci záujem využívania digitálnych platforiem, akou je aj Airbnb, venujeme osobitnú pozornosť otázkam regulácie a daňových povinností spojených s touto formou užívania nehnuteľnosti.

Kľúčové slová: nájom bytu; krátkodobý nájom bytu; digitálna platforma Airbnb; zákonná regulácia.

Abstract: The article aims to analyze and compare the apartment lease under the Civil Code and the Act on Short-Term Apartment Lease, with a focus on differences in their practical application. Due to the increasing popularity of digital platforms such as Airbnb, particular attention is also given to regulatory aspects and tax obligations arising from this form of property use.

Key Words: Apartment Lease; Short-term Rental; Digital Platform Airbnb; Legal Regulation.

Úvod

Táto práca sa zaoberá aktuálnou a prakticky významnou témou - otázkou nájmu bytu. Vzhľadom na pretrvávajúcu bytovú krízu a zhoršujúcu sa dostupnosť bývania vo vlastnej nehnuteľnosti, nadobúda právna úprava rôznych foriem nájmu čoraz väčší význam. Nakoľko sa moderná doba posúva vpred a rozšírili sa aj možnosti využívania nehnuteľností, je dôležité poznať rozdiely medzi nájomom bytu upraveným Občianskym zákonníkom, krátkodobým nájomom bytu a priblížime si aj problematiku prenájmu bytu cez digitálnu platformu akou je Airbnb.

1. NÁJOM BYTU PODĽA OBČIANSKEHO ZÁKONNÍKA

Základ právnej úpravy nájmu a jeho jednotlivých typov je zahrnutý v Občianskom zákonníku. Platnosť úpravy sa vzťahuje pre celú sféru súkromného práva, bez ohľadu na právny status zmluvných strán. Nájom je upravený vo všeobecnosti, a to v §§ 663-684, avšak je rozlišované aj medzi osobitnými druhmi nájmu, kam radíme predovšetkým nájom bytu a podnájom bytu/časti bytu, prípadne nájom obytných miestností v zariadeniach určených na trvalé bývanie, atď.¹ Osobitné ustanovenia o nájme bytu obsahuje Občiansky zákonník v § 685 a nasledujúcich ustanoveniach.

Nájom bytu je právny vzťah, ktorý upravuje Občiansky zákonník, pričom sa jedná o jednu z najčastejších foriem využívania nehnuteľností na bývanie. Podľa § 663 Občianskeho zákonníka: „*nájomnou zmluvou prenajímateľ prenecháva za odplatu nájomcovi vec, aby ju*

¹ DULÁKOVÁ, D.: Nájomné bývanie v podmienkach Slovenskej republiky, jeho aktuálny stav a perspektívy. *Paneurópske právnické listy* [online]. 2023, vol. 6, no. 1, s. 6. ISSN: 2644-450X. Dostupné na: <https://www.paneuropskepravnickelisty.sk/index.php/ppl/article/view/129/126> [cit. 23.1.2025].

dočasne (v dojednanej dobe) užíval alebo z nej bral aj úžitky. “ Práve týmito dvoma znakmi je vymedzený predmet zmluvy, ktorý je potrebné rozlišovať od predmetu nájmu. V prípade nájmu na účely bývania môže byť takouto prenechanou vecou aj predmet občianskoprávných vzťahov, ako sú najmä byty či nebytové priestory.²

Pri uzatváraní zmluvy o nájme bytu platí princíp zmluvnej voľnosti, ktorý umožňuje slobodný výber zmluvných partnerov. Na vznik nájomného vzťahu postačuje uzatvorenie nájomnej zmluvy, pričom sa nevyžaduje splnenie ďalších osobitných zákonných podmienok.³ Keďže ide o zmluvný vzťah medzi prenajímateľom a nájomcom, je nevyhnutné presne identifikovať zmluvné strany, aby sa predišlo akejkoľvek zámene. Prenajímateľom aj nájomcom môžu byť nielen fyzické osoby, ale aj právnické osoby.^{4 5} Osobitnú pozornosť treba upriamiť na inštitút chráneného nájmu, ktorý je výslovne ustanovený v § 685 ods. 1, kde je zdôraznená osobitná ochrana nájomcu bytu, ktorý má v tomto zmluvnom vzťahu postavenie slabšej strany.⁶

Podľa § 686 ods. 1 tretia veta, ak nájomná zmluva nie je uzavretá v písomnej forme, je potrebné vyhotoviť zápisnicu o jej obsahu. Z toho vyplýva, že nájomnú zmluvu na byt je možné platne uzavrieť aj ústne, pričom nedodržanie písomnej formy nevedie k neplatnosti zmluvy.⁷ Občiansky zákonník vymedzuje základné náležitosti nájomnej zmluvy v § 686, bez ktorých zmluva o nájme bytu nevznikne. Medzi obsahové náležitosti zmluvy radíme určenie predmetu nájmu a rozsah užívania, ktorý musí byť vhodný na užívanie, povaha veci to pripúšťa, je individuálne určený a spravidla ide o nespotrebitelnú vec. V prípade nájmu by mala zmluva tiež obsahovať bližší opis bytu, ako je počet miestností v byte, príslušenstvo bytu a jeho aktuálny stav.⁸ Následne sem zaraďujeme výšku nájomného a výšku úhrady za plnenie poskytované s užívaním bytu alebo spôsob ich výpočtu - v prípade nedohodnutia výšky nájmu v nájomnej zmluve, nájomca je povinný platiť obvyklé nájomné v čase uzavretia zmluvy s prihliadnutím na hodnotu prenajatej veci.⁹ Pre právnu istotu oboch strán je vhodné si upraviť výšku nájomného, termín splatnosti (spravidla mesiac pozadu) a konkrétny spôsob platby (napr.

² DULÁKOVÁ JAKÚBEKOVÁ, D.: § 663 [Vymedzenie pojmu]. In: ŠTEVČEK, M. - DULAK, A. - BAJÁNKOVÁ, J. - FEČÍK, M. - SEDLAČKO, F. - TOMAŠOVIČ, M. a kol.: *Občiansky zákonník II.* 2. vydání. Praha: C. H. Beck, 2019, s. 2461.

³ LAZAR, J. a kol.: *Občianske právo hmotné. Závazkové právo. Právo duševného vlastníctva.* Druhé vydanie. Bratislava: UIRIS LIBRI, 2018, s. 249. ISBN: 978- 80- 89635-35- 1.

⁴ Na otázku, či môže na strane nájomcu vystupovať aj právnická osoba, nie je zatiaľ v slovenských právnych pomeroch zrejماً odpoveď. Prijal sa názor, že nájomcom bytu môže byť aj právnická osoba v súlade s pravidlom „čo nie je zakázané je dovolené.“ V Českej republike sa k tejto otázke vyjadril Najvyšší súd ČR, ktorý poskytol stanovisko, a to, že právnická osoba nemá (ľudskú potrebu) uspokojenia bytových potrieb, a preto nemôže uzatvoriť zmluvu o nájme bytu v právnom postavení nájomcu.

DULÁKOVÁ, D.: *Krátkodobý nájom bytu a súvisiace otázky.* Bratislava: Wolters Kluwer, 2018, s. 50-51. ISBN: 978-80-8168-939-0.

⁵ FICEK, M.: Ako spísať dobrú a platnú nájomnú zmluvu? [ficek.sk](https://ficek.sk/ako-spisat-dobru-a-platnu-najomnu-zmluvu-39) [online]. 2025. Dostupné na: <https://ficek.sk/ako-spisat-dobru-a-platnu-najomnu-zmluvu-39> [cit. 23.1.2025].

⁶ LAZAR, J. a kol.: *Občianske právo hmotné. Závazkové právo. Právo duševného vlastníctva.* Druhé vydanie. Bratislava: UIRIS LIBRI, 2018, s. 238. ISBN: 978- 80- 89635-35- 1.

⁷ KEREČMAN, P.: § 686 [Zmluva o nájme bytu]. In: ŠTEVČEK, M. - DULAK, A. - BAJÁNKOVÁ, J. - FEČÍK, M. - SEDLAČKO, F. - TOMAŠOVIČ, M. a kol.: *Občiansky zákonník II.* 2. vydání. Praha: C. H. Beck, 2019, s. 2554, marg. č. 10.

⁸ FICEK, M.: Ako spísať dobrú a platnú nájomnú zmluvu? [ficek.sk](https://ficek.sk/ako-spisat-dobru-a-platnu-najomnu-zmluvu-39) [online]. 2025. Dostupné na internete: <https://ficek.sk/ako-spisat-dobru-a-platnu-najomnu-zmluvu-39> [cit. 23.1.2025].

⁹ Rozhodnutie Krajského súdu Banská Bystrica, 16Co/309/2017: „Z § 663 Občianskeho zákonníka vyplýva, že nájomná zmluva zakladá odplatný nájomný pomer. Prenajímateľ prenecháva nájomcovi predmet nájmu za odplatu, t. j. za nájomné, bez platenia nájomného by nájomná zmluva nebola nájomnou zmluvou. Ako vyplýva z vyššie uvedeného nájomná zmluva je formou odplatného kontraktu, v opačnom prípade sa nejedná o zmluvu nájomnú, ale o zmluvu o výpožičke, prípadne o bezodplatné užívacie právo vecno-právnej povahy.“

prevodom na účet či v hotovosti).¹⁰ Výšku nájomného je možné meniť len na základe dohody zmluvných strán a nie jednostranne: „...bez dohody prenajímateľa s nájomcom nie je možné zmeniť výšku pôvodne dohodnutého nájomného, pokiaľ právny predpis nestanovuje niečo iné.“¹¹ Je vhodné, aby v nájomnej zmluve bola vymedzená doba nájmu (v prípade absencie takéhoto ustanovenia sa predpokladá, že ide o nájomný vzťah na dobu neurčitú).¹²

V nájomnej zmluve je potrebné upraviť aj dojednanie ohľadom práv a povinností prenajímateľa a nájomcu. Medzi základné povinnosti prenajímateľa môžeme zaradiť povinnosť prenechania veci na dočasné užívanie a za odplatu nájomcovi, povinnosť udržiavať vec v stave vhodnom na užívanie či povinnosť znášania nákladov spojených s vecou, ak nebolo dohodnuté inak. Základné povinnosti na strane nájomcu sú riadne sa starať o prenajatú vec, povinnosť riadneho platenia nájomného či povinnosť predmet nájmu vrátiť po uplynutí doby. Práva nájomcu vo veľkej miere zodpovedajú povinnostiam prenajímateľa, a teda má právo vyžadovať ich plnenie. Medzi práva prenajímateľa patrí vyžadovanie dlžného nájomného aj úroku z omeškania v prípade neplatenia nájomného či právo skontrolovať, či užívanie predmetu nájmu je zhodné so spôsobom dohodnutým v zmluve.¹³

V praxi je bežne dohodnutá výška depozitu (zábezpeky), najmä v prípade prenájmu nehnuteľností. „Zábezpeka sa veľmi často používa pri nájomných vzťahoch, pričom si zmluvné strany môžu dohodnúť, že určité percento nájomného alebo jedno nájomné zostane v depozite u prenajímateľa na krytie prípadných škôd, ktoré by vznikli na predmete nájmu alebo na krytie nájomného v prípade omeškania nájomcu.“¹⁴ Ak došlo medzi zmluvnými stranami k dohode ohľadom zloženia depozitu, je vhodné uviesť v zmluve jej výšku či podmienky jeho využitia.¹⁵

V ďalšom bode je potrebné náležite upraviť zánik nájmu bytu, a to akým spôsobom a za akých podmienok je možné ukončiť nájomný vzťah. Podľa Občianskeho zákonníka môžeme rozdeliť spôsoby zániku nájmu na všeobecné, ktorými zanikajú záväzky všeobecne a na osobitné ustanovenia o nájme bytu. Medzi osobitné spôsoby radíme najmä písomnú dohodu medzi zmluvnými stranami, písomnú výpoveď zo strany prenajímateľa alebo nájomcu, či uplynutie dohodnutého času.¹⁶ Pri nájme na dobu určitú sa zmluva automaticky ukončí uplynutím dohodnutej doby, zatiaľ čo pri nájme na dobu neurčitú je možné zmluvu vypovedať len za podmienok stanovených zákonom alebo dohodou. Prenajímateľ môže vypovedať zmluvu len zo zákonom taxatívne vymedzených dôvodov uvedených v § 711 Občianskeho zákonníka a tento dôvod musí vo výpovedi uviesť. Ochrana nájomcu pred výpoveďou prenajímateľa je dôsledkom princípu chráneného nájmu bytu. Nájomca má možnosť podať takto výpoveď nájmu z akéhokoľvek dôvodu, prípadne aj bez jeho uvedenia.¹⁷ Nájom bytu sa skončí uplynutím

¹⁰ FICEK, M.: Ako spísať dobrú a platnú nájomnú zmluvu? *ficek.sk* [online]. 2025. Dostupné na: <https://ficek.sk/ako-spisat-dobru-a-platnu-najomnu-zmluvu-39> [cit. 23.1.2025].

¹¹ Rozsudok Najvyššieho súdu SR z 30.6.2010 sp. zn. 5 Cdo 138/2009.

¹² DULAKOVÁ JAKÚBEKOVÁ, D.: § 663 [Vymedzenie pojmu]. In: ŠTEVČEK, M. - DULAK, A. - BAJÁNKOVÁ, J. - FEČÍK, M. - SEDLAČKO, F. - TOMAŠOVIČ, M. a kol.: *Občiansky zákonník II*. 2. vydání. Praha: C. H. Beck, 2019, s. 2467, marg. č. 4.

¹³ FICEK, M.: Ako spísať dobrú a platnú nájomnú zmluvu? *ficek.sk* [online]. 2025. Dostupné na: <https://ficek.sk/ako-spisat-dobru-a-platnu-najomnu-zmluvu-39> [cit. 23.1.2025].

¹⁴ LÖWY, A.: § 555 [Závazok dať zábezpeku]. In: ŠTEVČEK, M. - DULAK, A. - BAJÁNKOVÁ, J. - FEČÍK, M. - SEDLAČKO, F. - TOMAŠOVIČ, M. a kol.: *Občiansky zákonník II*. 2. vydání. Praha: C. H. Beck, 2019, s. 2078.

¹⁵ FICEK, M.: Ako spísať dobrú a platnú nájomnú zmluvu? *ficek.sk* [online]. 2025. Dostupné na: <https://ficek.sk/ako-spisat-dobru-a-platnu-najomnu-zmluvu-39> [cit. 23.1.2025].

¹⁶ KEREČMAN, P.: § 710 [Zánik nájmu bytu dohodou, uplynutím času; všeobecné náležitosti výpovede z nájmu bytu a výpovedná lehota]. In: ŠTEVČEK, M. - DULAK, A. - BAJÁNKOVÁ, J. - FEČÍK, M. - SEDLAČKO, F. - TOMAŠOVIČ, M. a kol.: *Občiansky zákonník II*. 2. vydání. Praha: C. H. Beck, 2019, s. 2696, marg. č. 3.

¹⁷ KEREČMAN, P.: § 710 [Zánik nájmu bytu dohodou, uplynutím času; všeobecné náležitosti výpovede z nájmu bytu a výpovedná lehota]. In: ŠTEVČEK, M. - DULAK, A. - BAJÁNKOVÁ, J. - FEČÍK, M. - SEDLAČKO, F. - TOMAŠOVIČ, M. a kol.: *Občiansky zákonník II*. 2. vydání. Praha: C. H. Beck, 2019, s. 2700, marg. č. 9.

výpovednej lehoty, ktorá je tri mesiace a začína plynúť prvým dňom mesiaca nasledujúceho po mesiaci, v ktorom bola nájomcovi doručená výpoveď.¹⁸

Nájom bytu podľa Občianskeho zákonníka je zaužívaným právnym rámcom, ktorý poskytuje istotu pre obe strany zmluvného vzťahu. Prenajíateľ má právo na nájomné z prenájmu, zatiaľ čo nájomca má garantované právo na pokojné užívanie bytu.

2. KRÁTKODOBÝ NÁJOM BYTU PODĽA ZÁKONA O KRÁTKODOBOM NÁJME BYTU

Krátkodobý nájom bytu predstavuje špecifickú formu nájomného vzťahu, ktorá sa líši od klasického nájmu bytu, a to predovšetkým svojou krátkou dobou trvania, účelom využívania a odlišným právnym režimom. Právnym základom je zákon 98/2014 Z. z. Zákon o krátkodobom nájme bytu (ďalej len „ZKNB“), ktorý je vo vzťahu *lex specialis* k Občianskemu zákonníku, ktorý je vnímaný ako *lex generalis*. Tento vzťah vyplýva z § 10 ods. 1 ZKNB, následne v ods. 2 je výpočet ustanovení Občianskeho zákonníka, ktorých aplikácia je vylúčená v tomto druhu nájmu.¹⁹ Na základe dôvodovej správy k tomuto zákonu, je účelom tohto zákona „rozvíjať a riešiť otázku súkromného, trhového nájomného bývania v Slovenskej republike.“²⁰ „Osobitný právny režim má zabezpečiť vyrovnanjšie a flexibilnejšie postavenie zmluvných strán oproti chránenému nájomnému bývaniu, ktoré je upravené Občianskym zákonníkom.“²¹ Vecnú pôsobnosť zákona nie je možné uplatniť na každý nájomný pomer, nakoľko sa v § 1 ods. 2 ZKNB nachádza aj negatívne vymedzenie (ZKNB sa nevzťahuje).²²

S charakteristikou krátkodobého nájmu sa stretávame v § 2 v ZKNB, kde je tento vzťah vymedzený ako zmluvný vzťah, ktorý vzniká na základe nájomnej zmluvy uzavretej podľa tohto zákona a nájom trvá najviac 6 rokov, a to vrátane predĺžení.

Náležitosti nájomnej zmluvy uzatvorenej podľa ZKNB sú upravené v § 3 tohto zákona. Je podstatné vyzdvihnúť pri tomto type zmluvy jej formu. Musí byť uzavretá v písomnej forme, pričom každá zo zmluvných strán obdrží aspoň jedno vyhotovenie zmluvy. Nedodržanie predpísanej formy robí danú zmluvu absolútne neplatnou²³.

Okrem formy sa líšia aj náležitosti zmluvy v porovnaní so zmluvou podľa Občianskeho zákonníka. Ich úprava je detailnejšia, avšak pri ich nedodržaní sa zmluva nestáva neplatnou, ale neuplatní sa režim osobitného zákona a platí, že zmluva sa spravuje Občianskym zákonníkom.²⁴

Obsahové náležitosti sú vymedzené podrobne, no ide o demonštratívne vymedzenie („najmä“), čo znamená že zmluva môže byť rozšírená aj o ďalšie dojednania.

Medzi obligatórne náležitosti radíme údaje a označenie zmluvných strán, pri ktorých zákon rozlišuje, či ide o fyzickú osobu – nepodnikateľa, fyzickú osobu podnikateľa alebo právnickú osobu. Zákon nám výslovne špecifikuje aké údaje majú byť v zmluve uvedené.

Označenie predmetu nájmu a rozsah užívania je ďalšou podstatnou náležitosťou, no tú už zákon bližšie nešpecifikuje. Na účely zákona o krátkodobom nájme bytu sa pri označení predmetu nájmu malo uvádzať najmä číslo vchodu, poschodia a samozrejme číslo bytu, ďalej adresa bytu a súpisné číslo domu, v ktorom sa byt nachádza. Pre uľahčenie hľadania informácií

¹⁸ § 710 zákona č. 40/1964 Zb., Občiansky zákonník.

¹⁹ DULÁKOVÁ, D.: *Krátkodobý nájom bytu a súvisiace otázky*. Bratislava: Wolters Kluwer, 2018, s. 29. ISBN: 978-80-8168-939-0.

²⁰ Dôvodová správa č. 98/2014 Ds, Vládny návrh zákona o krátkodobom nájme bytu.

²¹ Dôvodová správa č. 98/2014 Ds, Vládny návrh zákona o krátkodobom nájme bytu.

²² DULÁKOVÁ, D.: *Krátkodobý nájom bytu a súvisiace otázky*. Bratislava: Wolters Kluwer, 2018, s. 23. ISBN: 978-80-8168-939-0.

²³ DULÁKOVÁ, D.: *Krátkodobý nájom bytu a súvisiace otázky*. Bratislava: Wolters Kluwer, 2018, s. 47. ISBN: 978-80-8168-939-0.

²⁴ Dôvodová správa č. 98/2014 Ds, Vládny návrh zákona o krátkodobom nájme bytu.

pre nájomcu sa môže uviesť aj označenie katastrálneho územia a číslo listu vlastníctva. Pod rozsahom užívania bytu môže byť vyjadrené, že ak nájomná zmluva neobsahuje žiadne obmedzenia užívacieho práva nájomcu, nájomca je oprávnený byt a jeho príslušenstvo užívať v plnom rozsahu. Každopádne je potrebné túto skutočnosť jasne a zrozumiteľne uviesť, aby bola naplnená táto náležitosť zmluvy.²⁵

Medzi podstatné náležitosti radíme aj určenie alebo spôsob určenia výšky nájomného a výšky úhrad za plnenia poskytované s užívaním bytu a jeho príslušenstva. Výšku nájomného, prípadne spôsob určenia sumy musí upravovať nájomná zmluva, nakoľko ide o odplatný vzťah. Výška nájomného môže byť určená fixnou sumou alebo spôsobom výpočtu, na ktorého základe bude daná jasná suma. Nájomca je povinný okrem nájomného uhrádzať aj náklady na služby spojené s užívaním bytu a jeho príslušenstva, ako sú elektrina, plyn, voda, internet a podobne. V nájomnej zmluve musí byť jasne uvedený rozsah poskytovaných služieb, výška poplatkov za tieto služby alebo spôsob ich výpočtu, ako aj spôsob ich úhrady.²⁶

Stav bytu je pre prenajímateľa aj pre nájomcu zásadný počas celého trvania ich zmluvného vzťahu. Aj z tohto dôvodu ZKNB výslovne ustanovuje dodržať v nájomnej zmluve aj ustanovenie o „opise stavu bytu, opise príslušenstva a vybavenia bytu, ako aj opise závad bytu, jeho príslušenstva a vybavenia, ktoré sú prenajímateľovi známe v čase uzavretia nájomnej zmluvy.“²⁷ Pri opise stavu bytu by sme sa mali zamerať najmä na to, či je byt spôsobilý na riadne užívanie. Pod toto vymedzenie zaraďujeme splnenie technických požiadaviek a hygienických požiadaviek. Pri opise bytu je vhodné venovať pozornosť aj jeho dispozičnému riešeniu a výmere podlahovej plochy bytu, nakoľko tieto informácie sú smerodajné pre vznik nájmu bytu.²⁸ Vybavenie bytu nemáme zákonom jasne definované, no vyhláška Ministerstva zdravotníctva SR č. 259/2008 Z. z. uvádza minimálne požiadavky na vybavenie bytu nižšieho štandardu (napr. napojenie na prívod pitnej vody s technickou možnosťou zapojenia príslušenstva na varenie). Pokiaľ je v zmluve ustanovené, že nájomca bude s bytom využívať aj vedľajšie priestory mimo bytu, je nutné, aby bol špecifikovaný spôsob ich užívania a boli na takéto užívanie vhodné.²⁹

Určenie doby nájmu je charakteristickým znakom, ktorý skutočne určuje zaradenie zmluvy pod právny režim, ktorým sa bude nájomný vzťah riadiť. V zákone máme výslovne uvedenú maximálnu dobu trvania, a to je 6 rokov vrátane predĺžení (max. dvakrát predĺžené). V praxi sa však častokrát počiatočná doba nájmu stanovuje na 1 rok.³⁰

Ustanovenie, v ktorom nájomca potvrdzuje, že si je vedomý uzatvorenia zmluvy podľa zákona o krátkodobom nájme bytu, slúži na zabezpečenie ochrany jeho práv. Je to najmä z dôvodu sprísneného režimu v oblasti predčasného ukončenia nájmu. Týmto vyhlásením by sa malo predísť omylom pri určovaní práv a povinností na strane nájomcu, ktoré mu z danej zmluvy plynú.³¹

Podľa zákona o krátkodobom nájme má prenajímateľ povinnosť registrovať sa u správcu dane ako prenajímateľ podľa § 49a ods. 2 zákona o dani z príjmov (zákon č. 595/2003 Z. z.). Táto registrácia je povinná na účely plnenia daňových povinností z príjmov z

²⁵ DULÁKOVÁ, D.: *Krátkodobý nájom bytu a súvisiace otázky*. Bratislava: Wolters Kluwer, 2018, s. 60-61. ISBN: 978-80-8168-939-0.

²⁶ LAZAR, J. a kol.: *Občianske právo hmotné. Závazkové právo. Právo duševného vlastníctva*. Druhé vydanie. Bratislava: UIRIS LIBRI, 2018, s. 242. ISBN: 978- 80- 89635-35- 1.

²⁷ § 3 zákona č. 98/2014 Z. z., o krátkodobom nájme bytu.

²⁸ DULÁKOVÁ, D.: *Krátkodobý nájom bytu a súvisiace otázky*. Bratislava: Wolters Kluwer, 2018, s. 65. ISBN: 978-80-8168-939-0.

²⁹ DULÁKOVÁ, D.: *Krátkodobý nájom bytu a súvisiace otázky*. Bratislava: Wolters Kluwer, 2018, s. 66. ISBN: 978-80-8168-939-0.

³⁰ DULÁKOVÁ, D.: *Krátkodobý nájom bytu a súvisiace otázky*. Bratislava: Wolters Kluwer, 2018, s. 34. ISBN: 978-80-8168-939-0.

³¹ Dôvodová správa č. 98/2014 Ds, Vládny návrh zákona o krátkodobom nájme bytu.

krátkodobého nájmu bytu. Ak prenajímateľ nesplní túto registračnú povinnosť, nemôže využívať výhody a osobitnú úpravu krátkodobého nájmu podľa zákona. „*Márnym uplynutím lehoty na registráciu dane sa spravuje právny režim zmluvy ustanoveniami Občianskeho zákonníka, pričom ustanovenia zákona o krátkodobom nájme bytov sa nepoužijú.*“³²

V praxi sa stretávame aj s inštitútom peňažnej zábezpeky či depozitu. Tento inštitút nepatrí medzi obligatórne náležitosti zmluvy a je potrebné si ho upraviť v nájomnej zmluve, nakoľko prenajímateľovi nevzniká toto právo priamo zo zákona. Dôvodová správa vymedzuje jej funkciu ako zabezpečovaciu a uhradzovaciu. Túto zábezpeku možno použiť len na úhradu dlhu ktorý vznikol - škoda spôsobená na byte, neplatenie nájomného, pohľadávky súvisiace s užívaním bytu. „*Výška peňažnej zábezpeky je limitovaná hornou hranicou trojnásobku mesačného nájomného a úhrad za plnenia poskytované s užívaním bytu. Doplnenie peňažnej zábezpeky podlieha písomnej výzve prenajímateľa za podmienky, že peňažná zábezpeka alebo jej časť bola oprávnené použitá na úhradu splatných pohľadávok voči nájomcovi.*“³³

Pri krátkodobom nájme bytu sa na ustanovenie práv a povinností nájomcu a prenajímateľa subsidiárne použije Občiansky zákonník. Zákon o krátkodobom nájme bytu neobsahuje konkrétne ustanovenia týkajúce sa určitých práv alebo povinností zmluvných strán.

Máme vymedzených viacero dôvodov zániku krátkodobého nájmu, ako sú napr. uplynutie dohodnutej doby na ktorú bol uzavretý, písomnou dohodou medzi stranami, písomným odstúpením od nájomnej zmluvy, či výpoveďou zo strany prenajímateľa alebo nájomcu za splnenia podmienok. Výpoveď musí byť písomná a doručená druhej strane. Krátkodobý nájom bytu sa skončí uplynutím výpovednej lehoty, ktorá nesmie byť kratšia ako jeden mesiac (v osobitných prípadoch kratšia ako 15 dní). Lehota začína plynúť dňom nasledujúcim po dni, v ktorom bola druhej zmluvnej strane doručená výpoveď.³⁴ Právna úprava má tiež za cieľ umožniť zmluvným stranám dohodnúť si výpovedné dôvody nad rámec zákona, čím sa zabezpečí väčšia flexibilita a zohľadnenie ich potrieb. Napríklad nájomca môže ukončiť nájom predčasne z dôvodov, ako je ukončenie štúdia či brigády.³⁵

Krátkodobý nájom bytu predstavuje moderný a praktický nástroj na pokrytie potrieb dnešného dynamického trhu s nehnuteľnosťami. Jeho flexibilita a variabilita ho robia využívaným riešením pre dočasné bývanie.

3. DIGITÁLNA PLATFORMA - AIRBNB

Digitálne platformy³⁶ na prenájom nehnuteľností, ako je Airbnb³⁷, vznikli ako reakcia na dopyt po flexibilnom a cenovo dostupnom ubytovaní. Airbnb, ktoré bolo založené v roku 2008, patrí medzi najväčšie platformy na trhu, umožňuje užívateľom jednoducho prenajímať alebo rezervovať nehnuteľnosti prostredníctvom online systému. Táto popularita však so sebou priniesla aj nové právne, daňové a spoločenské otázky, ktoré si vyžadujú osobitnú pozornosť.

Zmluvný vzťah, ktorý vzniká pri uzatváraní zmluvy medzi hosťom a hosťom, nemá v platnom Občianskom zákonníku zodpovedajúcu právnu úpravu. Do úvahy prichádza

³² Dôvodová správa č. 98/2014 Ds, Vládny návrh zákona o krátkodobom nájme bytu.

³³ Dôvodová správa č. 98/2014 Ds, Vládny návrh zákona o krátkodobom nájme bytu.

³⁴ Zákona č. 98/2014 Z. z., o krátkodobom nájme bytu.

³⁵ Dôvodová správa č. 98/2014 Ds, Vládny návrh zákona o krátkodobom nájme bytu.

³⁶ (Na účely tohto zákona sa rozumie) „Digitálnou platformou hardvérová platforma alebo softvérová platforma potrebná na vytvorenie aplikácií a správu aplikácií.“ § 2 písm. ag) zákona č. 595/2003 Z. z. o dani z príjmov.

³⁷ Platforma Airbnb ponúka online miesto, ktoré umožňuje používateľom („členom“) zverejňovať, ponúkať, vyhľadávať a rezervovať služby. Členovia, ktorí zverejňujú a ponúkajú služby, sú „hostelia“ a členovia, ktorí vyhľadávať, rezervujú alebo využívajú služby, sú „hostia“. Hostelia ponúkajú ubytovanie („Ubytovanie“), aktivity, výlety a podujatia („Zážitky“) a rôzne cestovné a iné služby (spoločne nazývané „Služby hostiteľov“). Podmienky poskytovania služieb. sk.airbnb.com [online]. Dostupné na: https://sk.airbnb.com/help/article/2908?locale=sk&country_override=SK [cit. 24.1.2025].

kombinácia zmluvy o ubytovaní a zmluvy o nájme. Pri zmluve o ubytovaní sa však stretávame s charakteristikou predmetu tejto zmluvy, čo predstavuje ubytovanie v zariadení na to určenom a nie v byte.³⁸ Pri zaradení tejto zmluvy pod nájom sa stretávame s problémom doplnkových služieb (upratovanie, prezliekanie posteľnej bielizne, atď. ...) Nakoľko sú tieto služby pri Airbnb často poskytované, prenájom bytu cez Airbnb posúva tento vzťah bližšie k ubytovacím službám. Tento názor potvrdil aj Mestský súd v Prahe (rozhodnutie 6 Af 20/2020 z 19. 8. 2021), ktorý rozhodol, že krátkodobý prenájom cez online platformy neslúži na zabezpečenie bytových potrieb, ale na uspokojenie krátkodobej potreby ubytovania. Z právneho hľadiska preto tento vzťah nezodpovedá štandardnému nájmu, ale skôr ubytovacím službám.³⁹ Je potrebné zdôrazniť, že Airbnb ako platforma nie je zmluvnou stranou zmlúv uzatvorených priamo medzi hosťami a hostiteľmi. Zmluva je uzatváraná elektronicky prostredníctvom platformy, pričom sa riadia nielen slovenským právom, ale aj obchodnými podmienkami platformy. Airbnb nevystupuje ako sprostredkovateľ v žiadnej funkcii pre žiadneho člena, s výnimkou prípadov uvedených v „Platobných podmienkach“.⁴⁰

Ak však nehnuteľnosť slúži na takýto krátkodobý prenájom pravidelne a systematicky, môže byť považovaná za podnikateľskú činnosť, čo si vyžaduje živnostenské oprávnenie. S tým je neoddeliteľne spojená aj povinnosť registrácie na daňovom úrade a plnenie daňových a odvodových povinností.

„Prenájom ako sústavná (trvalá alebo opakujúca sa) činnosť podľa živnostenského zákona sa stáva živnosťou, ak sa s prenájomom nehnuteľnosti bytových a nebytových priestorov poskytujú iné než základné služby.“⁴¹ Poskytovanie služieb ako výmena posteľnej bielizne, či upratovanie spadajú pod výkon „ďalších služieb“. Podľa rozsahu služieb zaraďujeme túto živnosť do kategórie voľnej živnosti. Pri nesplnení tejto povinnosti živnostenský zákon v § 63 uvádza, že ide o neoprávnené podnikanie a môže byť uložená pokuta až do výšky 1659 eur.

Služby, ktoré sú poskytované spolu s prenájomom, sú vo všeobecnosti hlavným rozhodujúcim kritériom, podľa ktorého sa určuje, či sa príjem z prenájomu nehnuteľností zdaňuje ako príjem z prenájomu nehnuteľností (bez živnosti) alebo ako príjem z prenájomu na základe živnosti.⁴² Ak ide o štandardný prenájom, riadime sa ustanovením podľa § 6 ods. 3 zákona č. 595/2003 Z. z. o dani z príjmov (ďalej len „ZoDP“). Aj napriek tomu, že tu nie je povinnosť disponovať živnostenským oprávnením, stále je potrebné prihlásiť sa na daňový úrad.⁴³ ⁴⁴ Príjem z poskytovania nájmu prostredníctvom Airbnb (a vykonávanie dodatkových služieb)

³⁸ DULÁKOVÁ, D.: *Krátkodobý nájom bytu a súvisiace otázky*. Bratislava: Wolters Kluwer, 2018, s. 53. ISBN: 978-80-8168-939-0.

³⁹ VANC, M.: Airbnb a dane – ako správne prenajať svoj byt. *Pravnenoviny.sk* [online]. 2024. Dostupné na: <https://www.pravnenoviny.sk/airbnb-ako-spravne-prenajat-svoj-byt> [cit. 24.1.2025].

⁴⁰ Podmienky poskytovania služby. *sk.airbnb.com* [online]. Dostupné na: https://sk.airbnb.com/help/article/2908?locale=sk&country_override=SK [cit. 24.1.2025].

⁴¹ § 4 ods. 1 živnostenského zákona.

⁴² V prípade sprostredkovania ubytovania prostredníctvom webových platforiem (napr. www.booking.com, sk.airbnb.com) pre kategorizáciu predmetného príjmu nie je podstatné, či sa sprostredkovanie vykonáva prostredníctvom webových platforiem alebo iným spôsobom, pre správne posúdenie je dôležité vychádzať z charakteru a rozsahu reálne poskytnutej služby.

FINANČNÉ RIADITEĽSTVO SR: Metodický pokyn k zdaňovaniu príjmov z prenájomu podľa § 6 ods. 3 zákona č. 595/2003 Z. z. o dani z príjmov v znení neskorších predpisov. *Financnasprava.sk* [online]. Dostupné na: https://www.financnasprava.sk/_img/pfsedit/Dokumenty_PFS/Zverejnovanie_dok/Dane/Metodicke_pokyny/Priame_dane_uct/2023/2023.06.23_016_DZPaU_2023_MP.pdf [cit. 24.1.2025].

⁴³ Registrácia na daňovom úrade pri prenájme nehnuteľností vyplýva zo zákona č. 595/2003 Z. z. o dani z príjmov. Konkrétne ide o povinnosť registrácie, ktorá je upravená v § 49a ods. 2 tohto zákona.

⁴⁴ „Príjem z prenájomu nehnuteľností je oslobodený od dane z príjmov do výšky 500 eur za príslušné zdaňovacie obdobie, a preto daňovník zahrnie do základu dane len príjem z prenájomu nehnuteľností presahujúci sumu 500 eur.“

FINANČNÁ SPRÁVA: Prenájom nehnuteľností. *financnasprava.sk* [online]. Dostupné na: <https://www.financnasprava.sk/sk/obcania/zivotn/prenajom-nehnutelnosti-situaci> [cit. 24.1.2025].

preto zaradujeme pod príjem z podnikania podľa § 6 ods. 1 ZoDP.⁴⁵ Samotná platforma vo svojich podmienkach uvádza, že hostiteľ je zodpovedný za určenie a splnenie svojich povinností podľa platných zákonov, ktoré sa týkajú nahlasovania, vyberania, odvádzania alebo zahrnutia do ceny akejkoľvek platnej DPH alebo iných nepriamych daní, daní z ubytovania, turistických daní, daní z príjmu alebo iných daní.⁴⁶ Osobitne spomenieme daň z ubytovania, ktorá je charakterizovaná ako miestny poplatok a obce si ich aktuálnu výšku upravujú vo všeobecne záväznom nariadení. Hostiteľ je povinný odvádzať túto daň miestnemu úradu. Airbnb momentálne na Slovensku automatické odvádzanie dane nepodporuje, preto si túto povinnosť zabezpečujú hostitelia osobitne.⁴⁷ Výnimkou je Bratislava, kde Airbnb umožňuje výber a odvádzanie dane z ubytovania za hostiteľov. Táto možnosť platí len v prípadoch, keď sa platforma rozhodne túto službu pre dané mesto poskytovať.⁴⁸

Ak prenájom cez Airbnb zahŕňa krátkodobé ubytovanie (hotelového alebo turistického typu) spolu s doplnkovými službami, považuje sa to za poskytovanie ubytovacích služieb. Tieto služby podliehajú zdaneniu DPH. Ak osoba nie je platiteľom DPH a chce ponúkať ubytovacie služby cez Booking či Airbnb, musí ešte pred začatím prenajímania cez tieto platformy požiadať daňový úrad o registráciu podľa § 7a zákona č. 222/2004 Z. z. o dani z pridanej hodnoty.⁴⁹

Na základe novely zákona č. 442/2012 Z. z. o medzinárodnej pomoci a spolupráci pri správe daní (ktorou sa implementovala Smernica Rady (EÚ) 2021/514 z 22. marca 2021, ktorou sa mení smernica 2011/16/EÚ) budú mať digitálne platformy ako Airbnb či Booking povinnosť nahlasovať príslušnému orgánu Slovenskej republiky údaje o príjmoch dosahovaných prostredníctvom týchto platforiem. Finančná správa obdrží od portálov a platforiem zoznam firiem a jednotlivcov, vrátane ich kompletných identifikačných údajov a informácií o príjmoch dosiahnutých prostredníctvom danej platformy.⁵⁰

Poskytovanie nehnuteľnosti cez platformu ako Airbnb je atraktívnou možnosťou na speňaženie nehnuteľností a získanie pasívneho príjmu, no zároveň prináša právne a daňové povinnosti.

3.1. Nevýhody Airbnb z pozície prenajímateľa

Digitálna platforma Airbnb pôsobí na svetovom trhu už niekoľko rokov a postupne si našla svoje miesto aj na Slovensku. Tento spôsob krátkodobého užívania nehnuteľností sa stal rozšírenou alternatívou k tradičnému nájmu, keďže ide o službu, pri ktorej fyzická osoba – vo väčšine prípadov vlastník, sprístupňuje svoju nehnuteľnosť na krátkodobé užívanie. V nasledujúcej časti práce sa zameriame na nevýhody a obmedzenia, ktoré môžu prenajímateľov v praxi postihnúť, a ktoré je potrebné zvážiť.

⁴⁵ VANC, M.: Airbnb a dane – ako správne prenajať svoj byt. *Pravnenoviny.sk* [online]. 2024. Dostupné na: <https://www.pravnenoviny.sk/airbnb-ako-spravne-prenajat-svoj-byt> [cit. 24.1.2025].

⁴⁶ Podmienky poskytovania služby [online]. Dostupné na: https://sk.airbnb.com/help/article/2908?locale=sk&country_override=SK [cit. 24.1.2025].

⁴⁷ Daň za ubytovanie. *slovensko.sk* [online]. Dostupné na: <https://www.slovensko.sk/sk/zivotne-situacie/zivotna-situacia/-dan-za-ubytovanie> [cit. 24.1.2025].

⁴⁸ VAŠIČKOVÁ, J.: Podnikanie cez digitálne platformy – ubytovanie. *Podnikajte.sk* [online]. 2024. Dostupné na: <https://www.podnikajte.sk/registracne-povinnosti/podnikanie-cez-digitalne-platformy-ubytovanie> [cit. 24.1.2025].

⁴⁹ VAŠIČKOVÁ, J.: Podnikanie cez digitálne platformy – ubytovanie. *Podnikajte.sk* [online]. 2024. Dostupné na: <https://www.podnikajte.sk/registracne-povinnosti/podnikanie-cez-digitalne-platformy-ubytovanie> [cit. 24.1.2025].

⁵⁰ TASR: Od januára príjmy prenajímateľov uvidí aj finančná správa, upozornila odborníčka. *danovecentrum.sk* [online]. 2022. Dostupné na: <https://www.danovecentrum.sk/aktuality/od-januara-prijmy-prenajimatelov-uvidi-aj-financna-sprava-upozornila-odbornicka-spravodajstvo-11-2022.htm> [cit. 24.1.2025].

V prípade, že s platformou Airbnb a ponúkaním nehnuteľnosti len začíname, je potrebné rátať s vyššími počiatočnými nákladmi, nakoľko je nevyhnutné byť plne zariadené, čo častokrát zahŕňa nákup spotrebičov od televízie až po kuchynské vybavenie, zabezpečiť pripojenie na internet, televíziu a predplatenie programov. Štandardy zo strany hostí sú nastavené pomerne vysoko a ak má ponúkaný byt zaujať, netreba zabúdať aj na estetické prevedenie interiéru a nafotenie priestorov.

Medzi jednu z hlavných nevýhod môžeme zaradiť vyššiu mieru ľudí, ktorí budú nehnuteľnosť využívať, čo sa výraznejšie môže prejavovať najmä opotrebovaním zariadenia. Aj napriek dostupným hodnoteniam a profilom hostí, nie je možné vylúčiť vznik nepríjemných situácií spojených so správaním hostí v nehnuteľnosti (napríklad rušenie nočného klľudu alebo poškodenie vybavenia priestorov). Pre takéto prípady škôd na majetku je odporúčané mať nehnuteľnosť komplexne poistenú, vrátane poistenia zodpovednosti za škodu voči tretím osobám pri bytových domoch s viacerými susedmi. V tomto zmysle je možné prostredníctvom Airbnb vyžiadať aj depozit, ktorého výšku nastaví hosťiteľ/ prenajímateľ. Pri nastavení zábezpeky Airbnb dočasne zablokuje (autorizuje) príslušnú sumu na kreditnej karte hosťa. Ak hosťiteľ do dvoch dní po ukončení pobytu nenahlási žiadny problém, suma nie je z karty stiahnutá a hosť s ňou môže opäť voľne disponovať. V podobných prípadoch je veľkou výhodou aj forma hosťiteľskej záruky, ktorou Airbnb chráni poškodenie majetku do sumy jedného milióna USD. Táto záruka sa vzťahuje na všetky ponuky.⁵¹

Mnohí prezentujú takéto užívanie nehnuteľnosti ako druh pasívneho príjmu, avšak je dôležité podotknúť, že aj tu je potrebná časová investícia, ktorá môže byť náročná. Už od momentu potvrdenia rezervácie začína proces príprav pre hosťa, a to od komunikácie cez zabezpečenie dôkladného upratania bytu, prípravy posteľnej bielizne a riešenie podrobností príchodu a odchodu hosťa. V sezónach s väčším dopytom po takomto ubytovaní môžeme hovoriť o 2-3 hosťoch aj v priebehu jedného týždňa. Prenajímateľ má možnosť využiť služby profesionálnych agentúr, ktoré zabezpečujú napríklad upratovanie, avšak táto forma správy znižuje celkový čistý príjem z prenájmu.⁵²

Z praktického hľadiska môže byť problémom, ak sa ponúkaný byt nachádza v bytovom dome, kedy je napríklad poukazované na zvýšenie nebezpečenstva častým pohybom neznámych osôb po spoločných priestoroch. Táto situácia býva v praxi predmetom susedských sporov či diskusií na schôdzach vlastníkov. Pokiaľ však domový poriadok alebo stanovy spoločenstva vlastníkov výslovne nezakazujú takéto využívanie bytu, zákon vo všeobecnosti nevyžaduje získanie predchádzajúceho súhlasu ostatných vlastníkov alebo správcu domu. Prenajímateľ je však povinný zabezpečiť, aby výkon jeho vlastníckeho práva nenarušal pokojné užívanie ostatných bytov.⁵³

3.2. Regulácie Airbnb vo svete

Vzhľadom na rastúcu popularitu krátkodobého prenájmania prostredníctvom digitálnych platforiem ako Airbnb, viaceré štáty pristúpili k zavedeniu špecifických právnych regulácií. Medzi tieto dôvody môžeme zaradiť zvýšenie cien nehnuteľností v turistických lokalitách či vytlačenie miestnych obyvateľov.

Jedným z príkladov je Barcelona, ktorá má v pláne zrušiť viac ako 10 tisíc licencií, ktoré boli udelené majiteľom takýchto nehnuteľností. Dôvodom je zvyšovanie cien nájomného aj

⁵¹ NEMCOVÁ, P.: Airbnb vám zarobí viac ako dlhodobý prenájom. *Sora.sk* [online]. 2019. Dostupné na: <https://www.sora.sk/airbnb-slovensko> [cit. 7.4.2025].

⁵² Prenájom cez airbnb a booking: výhody a nevýhody. *fiercehomes.sk* [online]. 2024. Dostupné na: <https://fiercehomes.sk/prenajom-cez-airbnb-a-booking-vyhody-a-nevyhody/> [cit. 7.4.2025].

⁵³ NEMCOVÁ, P.: Airbnb vám zarobí viac ako dlhodobý prenájom. *Sora.sk* [online]. 2019. Dostupné na: <https://www.sora.sk/airbnb-slovensko> [cit. 7.4.2025].

nehnuteľností, čo má nepriaznivý vplyv predovšetkým na mladších obyvateľov. Výnimky nie sú ani mestá ako je Berlín či Mníchov. V Mníchove sú krátkodobé prenájmy povolené najviac na osem týždňov ročne; po prekročení tohto limitu je potrebné získať osobitné povolenie. V Stuttgarte možno nehnuteľnosti krátkodobo prenajať iba na desať týždňov v roku. Rakúsko pristúpilo k obmedzeniu v počte nocí, na ktoré je možné nehnuteľnosť prenajať. Kým v Rakúsku to je na 90 dní, v Paríži je možné využiť až 120 dní v roku. Palma de Mallorca obmedzila tento nájom na druh nehnuteľnosti. Užívanie nehnuteľnosti na krátkodobý prenájom je možné iba v prípade rodinných domov alebo víl a je zakázané v bytových domoch.⁵⁴

Zmeny od roku 2025 budú zavedené aj v Českej republike. Hostiteľom pribudnú povinnosti registrovať hostí cez portál „e-Turista“, kde bude evidencia začatia takejto činnosti v danej lokalite presne vymedzená dátumom, počtom ponúkaných lôžok a uvedením kontaktných údajov hostiteľa. V prípade obídienia tohto systému budú hostitelia finančne sankcionovaní.⁵⁵

Uvedené príklady poukazujú na rôzne možnosti prístupov pri regulácii krátkodobého prenájmu vo svete. Vzhľadom na rastúci počet ponúk ubytovania cez platformy ako Airbnb je aj na Slovensku možné očakávať prijatie systematickejších legislatívnych opatrení, ktoré by reagovali na lokálne potreby.

ZÁVER

Cieľom tejto práce bolo priblížiť a analyzovať právnu úpravu nájmu bytu v Slovenskej republike, a to z pohľadu nájmu podľa Občianskeho zákonníka, krátkodobého nájmu podľa osobitného zákona a prenajímania resp. užívania nehnuteľností prostredníctvom digitálnych platforiem, akou je aj Airbnb. V práci boli poukázané základné rozdiely medzi týmito formami, a to najmä v oblasti trvania nájmu, formy zmluvy, práv a povinností zmluvných strán, ako aj v oblasti daňových a regulačných požiadaviek. Poznať tieto rozdiely je dôležité bez ohľadu na to, či sa fyzická osoba nachádza v pozícii prenajímateľa alebo nájomcu. Prenájom nehnuteľnosti či užívanie nehnuteľnosti v pozícii nájomcu predstavuje bežnú súčasť života mnohých ľudí, preto je znalosť právnej úpravy v tejto oblasti prakticky významná. Prínos práce spočíva v poskytnutí uceleného prehľadu právnych režimov nájmu a ich praktického využitia. Téma zároveň ostáva aktuálnou vzhľadom na vývoj trhu s bývaním a narastajúcim využívaním digitálnych platforiem na Slovensku.

SUMMARY

The aim of this thesis was to present and analyze the legal regulation of apartment lease in the Slovak Republic, focusing on lease agreements under the Civil Code, short-term leases under the special legislation, and the rental of real estate through digital platforms such as Airbnb. The thesis highlights the fundamental differences between these forms, particularly regarding the duration of lease, contract form, rights and obligations of the contractual parties, as well as tax and regulatory requirements. Understanding these distinctions is important regardless of whether a natural person is in the position of lessor or lessee. Renting real estate represents a common aspect of life for many individuals, and therefore, knowledge of the legal

⁵⁴ DIVINOVÁ, J.: Kladiivo na Airbnb? Pribúdajú regulácie cieleňé na problémové krátkodobé prenájmy. *Forbes.sk* [online]. 2024. Dostupné na: <https://www.forbes.sk/kladiivo-na-airbnb-pribudaju-regulacie-cielene-na-problemove-kratkodobe-prenajmy/?srsId=AfmBOopqNQ8v0JkLrJVE3On68dZSGMmYwzvG5PFh2VylicogAocVgoHe> [cit. 7.4.2025].

⁵⁵ KURPAŠOVÁ, P.: Česi plánujú obmedziť krátkodobé prenájmy cez Airbnb. Pristúpi na to aj Slovensko? *Kosicak.sk* [online]. 2024. Dostupné na: https://www.kosicak.sk/clanky/3171/cesi-planuju-obmedzit-kratkodobe-prenajmy-cez-airbnb-pristupi-na-to-aj-slovensko?utm_source=chatgpt.com [cit. 7.4.2025].

framework in this area is of practical importance. The contribution of this thesis lies in providing a comprehensive overview of the legal regimes of lease and their practical application within the conditions of the Slovak Republic. The topic remains relevant in light of developments in the housing market and the growing significance of digital solutions.

Príloha č.1

Tabuľka porovnávajúcu tri inštitúty⁵⁶: nájom bytu podľa Občianskeho zákonníka, krátkodobý nájom podľa Zákona o krátkodobom nájme bytu (ZKNB), a poskytovanie ubytovania cez Airbnb.

Kritérium	Nájom podľa Občianskeho zákonníka	Krátkodobý nájom (ZKNB)	Ubytovanie cez Airbnb
Právny základ	§ 663 – 684 a § 685 – 716 Občianskeho zákonníka	Zákon č. 98/2014 Z. z. o krátkodobom nájme bytu	Kombinácia zmluvy o ubytovaní a zmluvy o nájme
Dĺžka trvania nájmu	Na dobu určitú alebo neurčitú	Maximálne 6 rokov (vrátane predĺžení)	Obvykle na pár dní až týždňov
Forma zmluvy	Písomná alebo ústna	Povinne písomná (inak absolútna neplatnosť)	Elektronické uzavretie prostredníctvom platformy Airbnb
Regulácia zmluvných strán	Všeobecná ochrana nájomcu ako slabšej strany	Vyrovnanejšie postavenie strán	Ochrana závisí od obchodných podmienok platformy
Depozit/Zábezpeka	Možnosť dohodnúť výšku	Maximálne trojnásobok mesačného nájomného	Podmienky závisia od hostiteľa a platformy.
Platba	Obvykle mesačne pozadu	Podľa dohody v zmluve	Celá suma za ubytovanie sa platí vopred pri rezervácii. Airbnb uvoľňuje platbu hostiteľovi až 24 hodín po príchode hosťa.
Daňové povinnosti	Registrácia na daňovom úrade pri prenájme	Povinná registrácia na daňovom úrade	Príjem sa zdaňuje podľa § 6 ods. 1 ZDP; s poskytovaním doplnkových služieb ide o príjem z podnikania. Povinná registrácia na DPH, ak obrat dosiahne 49 790 € za 12 mesiacov, alebo registrácia podľa § 7a pri ubytovacích službách.

⁵⁶ Zdroj: vlastné spracovanie

Kritérium	Nájom podľa Občianskeho zákonníka	Krátkodobý nájom (ZKNB)	Ubytovanie cez Airbnb
Zrušenie nájmu	Dohoda, výpoveď, uplynutie doby	Dohoda, výpoveď, uplynutie doby	Závisí od podmienok platformy a dohody medzi stranami
Odstúpenie od zmluvy	Odstúpenie nie je bežnou formou skončenia nájmu, ale je možné pri podstatnom porušení zmluvy. Inak sa uplatňuje výpoveď (§ 48 OZ)	Písomným odstúpením od nájomnej zmluvy jednej zo zmluvných strán za podmienok uvedených v nájomnej zmluve alebo podľa tohto zákona; (ZKNB § 6 písm. d)	Ak hosť zruší rezerváciu, výška úhrady sa riadi storno podmienkami danej rezervácie. Hostiteľ by nemal rezerváciu rušiť bez oprávneného dôvodu podľa zásad platformy.
Výpovedná lehota	Výpovedná lehota je 3 mesiace a začína plynúť prvým dňom nasledujúceho mesiaca po doručení výpovede. Prenajímateľ môže vypovedať len zo zákonom stanovených dôvodov. Nájomca môže vypovedať zmluvu aj bez uvedenia dôvodu. (§ 710 – § 711 OZ)	Výpovedná lehota je min. 1 mesiac, v osobitných prípadoch min. 15 dní. Výpoveď musí byť písomná. Strany si môžu dohodnúť aj iné dôvody výpovede. (ZKNB § 7 ods. 3)	Airbnb nepozná výpovednú lehotu v právnom zmysle, ale časové obmedzenia vyplývajú zo zvolených storno podmienok.
Žaloba na určenie neplatnosti výpovede z nájmu bytu	Nájomca môže neplatnosť výpovede uplatniť v lehote 3 mesiacov na súde. (§ 711 ods. 6)	Neplatné skončenie nájomného vzťahu, môže zmluvná strana uplatniť na súde v lehote 2 mesiacov. (§ 9 ZKNB)	Airbnb nepozná žalobu na určenie neplatnosti výpovede z nájmu bytu; spory sa riešia cez interný systém platformy, súdne konanie je výnimočné.
Doplňkové služby	Nie sú súčasťou nájomnej zmluvy	Nie sú predpokladané	Bežné (upratovanie, výmena bielizne, atď.)
Živnostenské povolenie	Nie je potrebné	Nie je potrebné	Potrebné, ak sú poskytované doplnkové služby
Cieľ nájmu	Trvalé bývanie	Dočasné bývanie	Krátkodobé ubytovanie (skôr rekreačné účely)

Použitá literatúra

Daň za ubytovanie. *slovensko.sk* [online]. Dostupné na: <https://www.slovensko.sk/sk/zivotne-situacie/zivotna-situacia/dan-za-ubytovanie> [cit. 24.1.2025].

DIVINOVÁ, J.: Kladivo na Airbnb? Pribúdajú regulácie cieleň na problémové krátkodobé prenájmy. *Forbes.sk* [online]. 2024. Dostupné na: <https://www.forbes.sk/kladivo-na-airbnb-pribudaju-regulacie-cielene-na-problemove-kratkodobeprenajmy/?srsId=AfmBOopqNQ8v0JkLrJVE3On68dZSGMmYwzv5PFh2VylicogAocVgoHe> [cit. 7.4.2025].

Dôvodová správa č. 98/2014 Ds, Vládny návrh zákona o krátkodobom nájme bytu.

Dôvodová správa k zákonu č. 250/2022 Z. z., ktorým sa mení a dopĺňa zákon č. 442/2012 Z. z. o medzinárodnej pomoci a spolupráci pri správe daní v znení neskorších predpisov a ktorým sa menia a dopĺňajú niektoré zákony.

DULÁKOVÁ JAKÚBEKOVÁ, D.: § 663 [Vymedzenie pojmu]. In: ŠTEVČEK, M. - DULAK, A. - BAJÁNKOVÁ, J. - FEČÍK, M. - SEDLAČKO, F. - TOMAŠOVIČ, M. a kol.: *Občiansky zákonník II*. 2. vydání. Praha: C. H. Beck, 2019, 3344 s. ISBN: 978-80-7400-770-5.

DULÁKOVÁ, D.: *Krátkodobý nájom bytu a súvisiace otázky*. Bratislava: Wolters Kluwer, 2018, 159 s. ISBN 978-80-8168-939-0.

DULÁKOVÁ, D.: Nájomné bývanie v podmienkach Slovenskej republiky, jeho aktuálny stav a perspektívy. *Paneurópske právnické listy* [online]. 2023, vol. 6, no. 1, ISSN: 2644-450X. Dostupné na: <https://www.paneuropskepravnickelisty.sk/index.php/ppl/article/view/129/126> [cit. 23.1.2025].

FICEK, M.: Ako spísať dobrú a platnú nájomnú zmluvu? *ficek.sk* [online]. 2025. Dostupné na: <https://ficek.sk/ako-spisat-dobru-a-platnu-najomnu-zmluvu-39> [cit. 23.1.2025].

FINANČNÁ SPRÁVA: Prenájom nehnuteľností. *financnasprava.sk* [online]. Dostupné na: <https://www.financnasprava.sk/sk/obcania/zivotn/prenajom-nehnutelnosti-situaci> [cit. 24.1.2025].

FINANČNÉ RIADITEĽSTVO SR: Metodický pokyn k zdaňovaniu príjmov z prenájmu podľa § 6 ods. 3 zákona č. 595/2003 Z. z. o dani z príjmov v znení neskorších predpisov. *Financnasprava.sk* [online]. Dostupné na: https://www.financnasprava.sk/_img/pfsedit/Dokumenty_PFS/Zverejnovanie_dok/Dane/Metodicke_pokyny/Priame_dane_uct/2023/2023.06.23_016_DZPaU_2023_MP.pdf [cit. 24.1.2025].

KERECMAN, P.: § 710 [Zánik nájmu bytu dohodou, uplynutím času; všeobecné náležitosti výpovede z nájmu bytu a výpovedná lehota]. In: ŠTEVČEK, M. - DULAK, A. - BAJÁNKOVÁ, J. - FEČÍK, M. - SEDLAČKO, F. - TOMAŠOVIČ, M. a kol.: *Občiansky zákonník II*. 2. vydání. Praha: C. H. Beck, 2019, 3344 s. ISBN: 978-80-7400-770-5.

KURPAŠOVÁ, P.: Česi plánujú obmedziť krátkodobé prenájmy cez Airbnb. Pristúpi na to aj Slovensko? *Kosicak.sk* [online]. 2024. Dostupné na: https://www.kosicak.sk/clanky/3171/cesi-planuju-obmedzit-kratkodobe-prenajmy-cez-airbnb-pristupi-na-to-aj-slovensko?utm_source=chatgpt.com [cit. 7.4.2025].

LAZAR, J. a kol.: *Občianske právo hmotné. Záväzkové právo. Právo duševného vlastníctva*. Druhé vydanie. Bratislava: UIRIS LIBRI, 2018, 660 s. ISBN: 978-80-89635-35-1.

LÖWY, A.: § 555 [Záväzok dať zábezpeku]. In: ŠTEVČEK, M. - DULAK, A. - BAJÁNKOVÁ, J. - FEČÍK, M. - SEDLAČKO, F. - TOMAŠOVIČ, M. a kol.: *Občiansky zákonník II*. 2. vydání. Praha: C. H. Beck, 2019, 3344 s. ISBN: 978-80-7400-770-5.

NEMCOVÁ, P.: Airbnb vám zarobí viac ako dlhodobý prenájom. *Sora.sk* [online]. 2019. Dostupné na: <https://www.sora.sk/airbnb-slovensko> [cit. 7.4.2025].

Podmienky poskytovania služieb. *sk.airbnb.com* [online]. Dostupné na: https://sk.airbnb.com/help/article/2908?locale=sk&country_override=SK [cit. 24.1.2025].

Prenájom cez airbnb a booking: výhody a nevýhody. *fiercehomes.sk* [online]. 2024. Dostupné na: <https://fiercehomes.sk/prenajom-cez-airbnb-a-booking-vyhody-a-nevyhody/> [cit. 7.4.2025].

Rozhodnutie Krajského súdu Banská Bystrica, 16Co/309/2017

Rozsudok Najvyššieho súdu SR z 30. 6. 2010 sp. zn. 5 Cdo 138/2009

TASR: Od januára príjmy prenajímateľov uvidí aj finančná správa, upozornila odborníčka. *danovecentrum.sk* [online]. 2022. Dostupné na: <https://www.danovecentrum.sk/aktuality/od-januara-prijmy-prenajimatelov-uvidi-aj-financna-sprava-upozornila-odbornicka-spravodajstvo-11-2022.htm> [cit. 24.1.2025].

VANC, M.: Airbnb a dane – ako správne prenajať svoj byt. *Pravnenoviny.sk* [online]. 2024. Dostupné na: <https://www.pravnenoviny.sk/airbnb-ako-spravne-prenajat-svoj-byt> [cit. 24.1.2025].

VAŠIČKOVÁ, J.: Podnikanie cez digitálne platformy – ubytovanie. *Podnikajte.sk* [online]. 2024. Dostupné na: <https://www.podnikajte.sk/registracne-povinnosti/podnikanie-cez-digitalne-platformy-ubytovanie> [cit. 24.1.2025].

Zákon č. 40/1964 Zb., Občiansky zákonník

Zákon č. 455/1991 Zb., o živnostenskom podnikaní (živnostenský zákon)

Zákon č. 595/2003 Z. z., o dani z príjmov

Zákon č. 98/2014 Z. z., o krátkodobom nájme bytu

PRÁVA CESTUJÚCICH V CESTOVNOM RUCHU

Passenger Rights in the Tourism Sector

Terézia Vančová

Abstrakt: Práca analyzuje právny vývoj práv cestujúcich v cestovnom ruchu v kontexte smernice 90/314/EHS a jej nástupkyne smernice Európskeho parlamentu a Rady Európy 2015/2302 o balíku cestovných služieb. Nová smernica reagovala na digitalizáciu cestovného ruchu, posilnila práva spotrebiteľa a zaviedla inštitút spojených cestovných služieb. Krach veľkej britskej cestovnej kancelárie a pandémie COVID-19 odhalili určité nedostatky súčasnej platnej smernice o balíku cestovných služieb. Práca taktiež reflektuje aj na plánovanú revíziu smernice, ktorá má za cieľ posilniť ochranu spotrebiteľa, zvýšiť právnu istotu a prispôbiť smernicu novým výzvam v sektore cestovného ruchu.

Kľúčové slová: cestujúci; smernica; mimoriadne a neodvratiteľné okolnosti; cestovná kancelária.

Abstract: The author analyses the legal development of the passengers' rights in the context of Directive 90/314/EEC and its successor, Directive 2015/2302 of the European Parliament and of the Council. The new Directive responded to the digitalisation of tourism, strengthened consumer rights, and introduced the institution of linked travel services. The collapse of a major UK tour operator or the COVID-19 pandemic revealed certain shortcomings in the current legislation. The author also reflects on the planned revision of the Directive, which aims to strengthen consumer protection, increase legal certainty, and adapt the Directive to the new challenges in the tourism sector.

Key Words: Passenger; Directive; Unavoidable and Extraordinary Circumstances; Travel Agency.

Zoznam skratiek a značiek:

č.- číslo

čl.- článok

SD EÚ- Súdny dvor európskej únie

R (EÚ)- Rada Európskej únie

SR- Slovenská republika

ÚVOD

Cestovný ruch predstavuje jedno z najvýznamnejších odvetví hospodárstva, pričom s jeho rozvojom nevyhnutne narastá aj potreba efektívnej právnej úpravy zmluvných vzťahov, ktoré vznikajú medzi účastníkmi (cestujúcimi) na jednej strane a na strane druhej organizátormi zájazdov. Osobitnú pozornosť si vyžaduje právna ochrana spotrebiteľov, ktorí často vstupujú do právnych vzťahov bez primeranej znalosti rizík a právnych dôsledkov, najmä v prípade zmeny okolností alebo insolventnosti cestovnej kancelárie.

Právna úprava zmlúv o zájazde na úrovni Európskej únie prešla významným vývojom. Kým Smernica Rady (EÚ) 90/314/EHS o balíkoch cestovných služieb vytvárala základný rámec ochrany, jej ustanovenia sa v priebehu rokov ukázali ako nedostatočné. Je to predovšetkým dôvodom rozmachu digitálneho predaja cestovných služieb, ako aj zložitosti moderných foriem cestovania. Predmetná situácia vyústila do prijatia smernice Európskeho parlamentu a Rady (EÚ) 2015/2302 o balíkoch cestovných služieb a spojených cestovných službách (ďalej iba „smernica 2015/2302“), ktorá nahradila predchádzajúcu právnu úpravu a reflektovala na nové potreby trhu, posilnila informačnú povinnosť, rozšírila ochranu spotrebiteľov a zaviedla nový inštitút spojené cestovné služby.

Aj napriek uvedeným legislatívnym zmenám sa ukázalo, že niektoré aspekty právnej ochrany sú nedostatočné. Krach britskej cestovnej kancelárie Thomas Cook v roku 2019 a pandémie COVID-19 vo veľkej miere ochromili sektor cestovného ruchu. Poukázali na aplikačné nedostatky smernice 2015/2302 a vyvolali potrebu jej revízie. Uvedené udalosti opätovne otvorili diskusiu o rozsahu práv cestujúcich v miere informačných povinností, ako aj o zabezpečení účinnej ochrany pred následkami zmeny okolností či platobnej neschopnosti organizátorov zájazdov.

Táto práca si kladie za cieľ analyzovať vývoj práv cestujúcich v kontexte starej a novej smernice, identifikovať nedostatky súčasnej právnej úpravy a poukázať na navrhované legislatívne zmeny. Súčasne sa zameriava na konkrétne aplikačné problémy, ktoré vyvstali v súvislosti s výnimočnými udalosťami, a ktoré si vyžadujú právnu reakciu vo forme revízie aktuálne platnej smernice.

1. PRÁVNÝ RÁMEC OCHRANY CESTUJÚCICH PRED PRIJATÍM SMERNICE 2015/2302 - POHĽAD NA SMERNICU RADY (EÚ) 90/314/EHS O BALÍKOCH CESTOVNÝCH SLUŽIEB

Prvým právnym nástrojom na úrovni Európskej únie, ktorého cieľom bolo systematicky regulovať vzťahy vyplývajúce zo zmlúv o zájazde, bola smernica Rady (EÚ) 90/314/EHS z 13. júna 1990 o balíkoch cestovných služieb (ďalej iba „smernica Rady (EÚ) 90/314/EHS“). Už zrušená smernica Rady (EÚ) 90/314/EHS „poskytovala súbor dôležitých práv spotrebiteľom. Medzi nimi bola ochrana pred insolventnosťou organizátora alebo predajcu, ktorý predal daný balík zájazdu. Harmonizácia zákonov, predpisov a administratívnych ustanovení členských štátov týkajúcich sa uvedených záležitostí bola jedným z hlavných cieľov tejto smernice.“¹

1.1. Čo táto smernica priniesla ?

Táto smernica predstavila niekoľko základných práv spotrebiteľov vo vzťahu k balíku cestovných služieb. Medzi kľúčové ustanovenia patrila informačná povinnosť (čl. 4), ktorá zaväzovala organizátora alebo predajcu poskytnúť spotrebiteľovi pred uzatvorením zmluvy informácie o doprave, ubytovaní, trase, vízach a ďalších detailoch.

Významná otázka, ktorú upravila smernica Rady (EÚ) 90/314/ EHS, bola otázka zodpovednosti za riadne poskytnutie služieb. Bol to článok č. 5, ktorý stanovil zodpovednosť organizátora za riadne poskytnutie všetkých služieb v balíku, a to aj v prípade ak ich zabezpečujú tretie strany.

Predstavme si teda praktický príklad. Osoba X si zakúpila cestovný balík v cestovnej kancelárii ABC. Tento balík obsahoval leteckú dopravu, ubytovane na 4 noci s raňajkami v hoteli. Subdodávateľia zabezpečili prehliadku mesta so sprievodcom, hotel a návštevu Eiffelovej veže. Po príchode osoby X do Paríža sa ukázalo, že sprievodca sa nedostavil na miesto a neposkytol sprievod po meste, vstup na Eiffelovu vežu nebol umožnený a hotel mal technický problém. Kto za to zodpovedá? Článok č. 5 smernice stanovil, že organizátor alebo predajca zájazdu nesie zodpovednosť za riadne poskytnutie všetkých cestovných služieb zahrnutých v balíku, a to bez ohľadu na to, či ich poskytuje priamo alebo prostredníctvom tretích strán. Toto ustanovenie malo v praxi významný ochranný účinok, keď sa cestujúci nemusel obracať na jednotlivých poskytovateľov služieb ako napríklad hotel, letecká spoločnosť a iné, ale svoju náhradu mohol požadovať priamo od organizátora.

¹ VELASCO BENAVIDES, P.: Článok 17, Účinnosť a rozsah ochrany pred platobnou neschopnosťou. In: TORRES , C. et al. (eds.): *Hromadný komentár k novej smernici o balíku cestových služieb* [online]. s. 387. Dostupné na: <https://intranet.eshte.pt/collectivecommentary/6/>

Smernica Rady (EÚ) 90/314/EHS ďalej poskytla ochranu pred platobnou neschopnosťou. Vyslovene o tom pojednávala v článku č. 7 kde uvádzala, že „organizátor a/alebo maloobchodník, ako zmluvná strana, musí zabezpečiť dostatočný dôkaz záruky refundácie peňazí, ktoré boli zaplatené za a pre repatriáciu spotrebiteľa v prípade platobnej neschopnosti“.²

Napriek uvedeným pozitívam smernice, ktoré poskytovali určité záruky spotrebiteľovi sa smernica postupom času ukázala ako nedostatočná. A to najmä v oblastiach ako digitalizácia.

V právnej obci bola smernica Rady (EÚ) 90/314/EHS vnímaná ako významný krok k posilneniu práv spotrebiteľov v oblasti cestovného ruchu. Napriek tomu sa objavili aj kritické hlasy, ktoré poukazovali na určité nedostatky a potrebu jej revízie.

Európska komisia vo svojom oznámení s názvom „Pravidlá EÚ o balíku cestovných služieb vstupujú do digitálneho veku“ (COM(2013) 513 final) uvádza, že: „hlavnými dôvodmi pre revíziu pôvodnej smernice 90/314/EHS sú zásadné zmeny na trhu cestovného ruchu a výrazný nárast digitálnych foriem rezervácie dovoleniek.“³ Komisia poukazuje na to, že „od prijatia smernice pred 20 rokmi sa trh cestovného ruchu výrazne zmenil, predovšetkým v dôsledku internetu,“ a preto „je potrebné zabezpečiť, aby právne predpisy držali krok s digitálnym vekom.“⁴ Smernica Rady (EÚ) 90/314/EH podľa komisie neposkytuje dostatočnú ochranu spotrebiteľom, ktorí si rezervujú tzv. nové formy kombinovaných cestovných služieb.

Rada (EÚ) a Európsky parlament uviedli, že „modernizácia smernice 90/314/EHS sa stala nevyhnutnou na základe žiadosti rôznych zainteresovaných strán, keďže sa tieto pravidlá ťažko uplatňovali v digitálnej ére, v ktorej si spotrebiteľia čoraz viac rezervujú prispôbené balíky online“.⁵

2. SMERNICA EURÓPSKEHO PARLAMENTU A RADY (EÚ) 2015/2302 ZO DŇA 25. NOVEMBRA 2015 O BALÍKU CESTOVNÝCH SLUŽIEB

Smernica Európskeho parlamentu a Rady (EÚ) 2015/2302 zo dňa 25. novembra 2015 o balíku cestovných služieb a spojených cestovných službách (ďalej iba smernica 2015/2302) predstavuje významný legislatívny krok v oblasti ochrany spotrebiteľov v cestovnom ruchu.

Uvedená smernica nahrádza smernicu 90/314/EHS, ktorá neodrážala vývoj trhu, najmä digitalizáciu reflektovanú v nových formách rezervácie cestovných služieb. Dôvodová správa revidovanej smernice uvádza, že „celkovým cieľom návrhu revidovanej smernice je v súlade s článkom 114 zmluvy zlepšiť fungovanie vnútorného trhu a dosiahnuť vysokú úroveň ochrany spotrebiteľa aproximáciou pravidiel o balíkoch služieb a iných kombináciách služieb cestovného ruchu. Cieľom návrhu je vytvoriť rovnaké podmienky pre všetkých prevádzkovateľov, odstrániť právne prekážky cezhraničného obchodu a znížiť náklady podnikov na dosiahnutie súladu s právnymi predpismi.“⁶

² Smernica Rady z 13. júna 1990 o balíku cestovných, dovolenkových a výletných služieb (90/314/EEC).

³ EURÓPSKA KOMISIA: Oznámenie Komisie Európskemu parlamentu, Rade, EHSV a Výboru regiónov-Pravidlá EÚ o balíku cestovných služieb vstupujú do digitálneho veku, COM (2013) 513 final, Brusel, 9.7.2013, s. 2-4. Dostupné na: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/SK/TXT/PDF/?uri=CELEX:52013DC0513&from=DA>.

⁴ EURÓPSKA KOMISIA: Oznámenie Komisie Európskemu parlamentu, Rade, EHSV a Výboru regiónov-Pravidlá EÚ o balíku cestovných služieb vstupujú do digitálneho veku, COM (2013) 513 final, Brusel, 9.7.2013, s. 2-4. Dostupné na internete: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/SK/TXT/PDF/?uri=CELEX:52013DC0513&from=DA>.

⁵ EUROPEAN SOURCES INFO: Directive (EU) 2015/2302 on package travel and linked travel arrangements. Dostupné na internete: <https://www.europeansources.info/record/directive-eu-2015-2302-on-package-travel-and-linked-travel-arrangements/>

⁶ EURÓPSKA KOMISIA: Návrh smernice Európskeho parlamentu a Rady o balíku cestovných služieb a asistenčných cestovných službách, ktorou sa mení nariadenie (ES) č. 2006/2004 a smernica 2011/83/EÚ a ktorou sa zrušuje smernica Rady 90/314/EHS. COM(2013) 512 final [online]. 2013. Dostupné na: <chrome->

2.1. Zmeny oproti predchádzajúcej právnej úprave

Smernica 2015/2302 o balíku cestovných služieb a spojených cestovných službách priniesla niekoľko významných zmien oproti pôvodnej smernici z roku 1990. Smernica 2015/2302 „bola v Slovenskej republike transponovaná zákonom č. 170/2017 Z. z. o zájazdoch, spojených službách cestovného ruchu, ktorý nadobudol účinnosť 1. januára 2019.“⁷

Ako prvý treba uviesť článok č. 3 ods. 2 smernice 2015/2302, ktorý vymedzuje pojem balík služieb ako: „kombináciu najmenej dvoch rôznych typov cestovných služieb, ak sú rezervované v rámci jednej zmluvy alebo ponúkané za jednu cenu, a to aj v prípade, že sú zakúpené online prostredníctvom prepojených systémov predajcov.“⁸

Ten istý článok v ods. 5 zavádza aj nový inštitút, a to koncept spojených cestovných služieb. Článok č. 3 ods. 5 uvádza, že „spojená cestovná služba“ predstavuje aspoň dva rôzne druhy cestovných služieb zakúpené na účely tej istej cesty alebo dovolenky, ktoré netvorí balík služieb, čoho výsledkom je uzavretie samostatných zmlúv s jednotlivými poskytovateľmi cestovných služieb, ak obchodník sprostredkuje:

- a) počas jednej návštevy v jeho predajnom mieste alebo v rámci jedného kontaktu s jeho predajným miestom oddelený výber každej cestovnej služby a oddelenú platbu za každú cestovnú službu cestujúcimi, alebo
- b) obstaranie aspoň jednej dodatočnej cestovnej služby cieleným spôsobom od iného obchodníka, ak sa zmluva s takýmto iným obchodníkom uzavrie najneskôr 24 hodín po potvrdení rezervácie prvej cestovnej služby.⁹

Dôležité je spomenúť ako nová smernica pojednávala o informačnej povinnosti. Smernica v čl. č. 5 stanovuje rozsiahlejšiu povinnosť poskytovateľov cestovných služieb v oblasti poskytovania informácií spotrebiteľom pred uzatvorením zmluvy v porovnaní s predchádzajúcou smernicou 90/314/EHS. Išlo o štandardné informácie ako napríklad cestovná destinácia, časy, dopravné prostriedky, služby zahrnuté v cene balíka služieb a podobne.

Za dôležité považujeme spomenúť aj čl. č. 12, ktorý rozširuje právo cestujúcich odstúpiť od zmluvy v prípade mimoriadnych okolností, ktoré majú významný dopad na realizáciu zájazdu. Odôvodnenie 31 uvádza, že cestujúci „by mali mať tiež právo na ukončenie zmluvy o balíku cestovných služieb bez storno poplatku v prípade, ak poskytovanie balíka služieb výrazne ovplyvnia neodvratiteľné a mimoriadne okolnosti. Tie môžu zahŕňať napríklad vojnu, iné vážne bezpečnostné problémy, akými sú terorizmus, významné riziká pre ľudské zdravie, ako sú napríklad prepuknutie vážnej choroby v cestovnej destinácii, prírodné katastrofy, ako napríklad záplavy alebo zemetrasenia, alebo poveternostné podmienky, ktoré znemožňujú bezpečne cestovať do destinácie tak, ako bolo dohodnuté v zmluve o balíku cestovných služieb.“¹⁰

[extension://efaidnbmnnnibpcajpcgglefindmkaj/https://eur-lex.europa.eu/legal-content/SK/TXT/PDF/?uri=CELEX:52013PC0512&from=ES](https://eur-lex.europa.eu/legal-content/SK/TXT/PDF/?uri=CELEX:52013PC0512&from=ES)

⁷ JURČOVÁ, M.: Očakávané porušenie zmluvy cestovnou kanceláriou ako dôvod odstúpenia od zmluvy o zájazde cestujúcim pred začatím zájazdu v rozhodovacej činnosti súdneho dvora EÚ. *Súkromné právo*, 2024, 2.

⁸ Smernica Európskeho parlamentu a Rady (EÚ) 2015/2302 z 25. novembra 2015 o balíkoch cestovných služieb a spojených cestovných službách, ktorou sa mení nariadenie Európskeho parlamentu a Rady (ES) č. 2006/2004 a smernica Európskeho parlamentu a Rady 2011/83/EÚ a ktorou sa zrušuje smernica Rady 90/314/EHS.

⁹ Smernica Európskeho parlamentu a Rady (EÚ) 2015/2302 z 25. novembra 2015 o balíkoch cestovných služieb a spojených cestovných službách, ktorou sa mení nariadenie Európskeho parlamentu a Rady (ES) č. 2006/2004 a smernica Európskeho parlamentu a Rady 2011/83/EÚ a ktorou sa zrušuje smernica Rady 90/314/EHS.

¹⁰ Smernica Európskeho parlamentu a Rady (EÚ) 2015/2302 z 25. novembra 2015 o balíkoch cestovných služieb a spojených cestovných službách, ktorou sa mení nariadenie Európskeho parlamentu a Rady (ES) č. 2006/2004 a smernica Európskeho parlamentu a Rady 2011/83/EÚ a ktorou sa zrušuje smernica Rady 90/314/EHS.

Ako posledný bod poukazu na to, čo priniesla smernica 2015/2302 považujeme za dôležité vymedziť čl. č. 17, ktorý posilnil ochranu v prípade platobnej neschopnosti. Zaviedol povinnosť organizátora zájazdu a predajcov poskytnúť záruku proti platobnej neschopnosti. Týmto sa zaviedla akási záruka, že cestujúci budú mať nárok na náhradu v prípade, že príde k situácii, ak ich poskytovateľ cestovných služieb skrachuje.

Avšak aj napriek tomu, že smernica 2015/2302 priniesla posilnenie ochrany spotrebiteľov v cestovnom ruchu, pandémie COVIDU-19 a krach cestovnej kancelárie odhalili jej nedostatky.

2.2. Krach cestovnej kancelárie Thomas Cook

Cestovná kancelária Thomas Cook, jedna z najväčších na svete, skrachovala v roku 2019, v dôsledku čoho uviazlo v zahraničí viac ako 600 000 zákazníkov. „*Britský úrad pre civilné letectvo označil snahu o repatriáciu za najväčšiu od druhej svetovej vojny.*“¹¹

Smernica 2015/2302, ktorá nadobudla účinnosť 1. júla 2018, „*poskytuje právnu záchrannú sieť pre mnohých zákazníkov spoločnosti Thomas Cook. Analýza detailov a praktických aspektov nariadenia EÚ však odhaľuje základné riziká nielen pre zákazníkov, ale aj pre poisťovne v celej Európe.*“¹²

Smernica zaväzuje organizátorov cestovných balíkov (ako bola cestovná kancelária Thomas Cook) zabezpečiť finančné krytie na refundáciu platieb zákazníkov a repatriáciu v prípade insolventnosti. Konkrétne čl. č. 17 smernice „*stanovuje povinnosť členských štátov zabezpečiť, aby organizátori poskytovali dostatočné záruky na ochranu zákazníkov pred stratami spôsobenými bankrotom*“.¹³

Hoci smernica 2015/2302 vyžaduje finančné zabezpečenie pre prípad insolventnosti, prax ukázala nedostatky. „*Udalosti ako bankrot Thomasa Cooka v roku 2019 a pandémie COVID-19 mali významný vplyv na cestovný ruch aj cestovateľov. Tieto udalosti odhalili nedostatky v obchodných modeloch a mechanizmoch ochrany cestujúcich v existujúcej smernici o balíku cestovných služieb.*“¹⁴

Z Uznesenia Európskeho parlamentu z 24. októbra 2019 o negatívnom vplyve bankrotu spoločnosti Thomas Cook na cestovný ruch EÚ vyplýva, že „*je potrebná revízia smernice o balíkoch cestovných služieb, pretože bankrot spoločnosti Thomas Cook odhalil právnu neistotu a nedostatočnú ochranu spotrebiteľov, najmä v prípadoch, keď mnohí cestujúci zostali vo svojich destináciách bez alternatívnej možnosti návratu domov. Spotrebiteľia si často neboli istí svojimi nárokmi na odškodnenie a poistenie, čo poukazuje na potrebu posilnenia ochrany v rámci smernice.*“¹⁵

3. NAVRHOVANÁ REVÍZIA SMERNICE 2015/2302

Smernica 2015/2302 o balíku cestovných služieb a spojených cestovných službách bola prijatá s cieľom posilniť ochranu spotrebiteľa pri zakúpení a následnej realizácii dovolenky.

¹¹ Thomas Cook's German firm declares insolvency [online]. Dostupné na: <https://www.dw.com/en/thomas-cooks-german-subsiary-declares-insolvency/a-50575342>.

¹² ZEISL, Y.: Thomas Cook's Insolvency and EU Law: 25 Oct. 2019 [online]. Dostupné na: <https://www.globalriskintel.com/insights/thomas-cooks-insolvency-and-eu-law>

¹³ Smernica Európskeho parlamentu a Rady (EÚ) 2015/2302 z 25. novembra 2015 o balíkoch cestovných služieb a spojených cestovných službách, ktorou sa mení nariadenie Európskeho parlamentu a Rady (ES) č. 2006/2004 a smernica Európskeho parlamentu a Rady 2011/83/EÚ a ktorou sa zrušuje smernica Rady 90/314/EHS.

¹⁴ EUROPEAN COUNCIL, COUNCIL OF THE EU: Better protection for travellers: Council adopts position on the revised package travel directive, 18. December 2024.

¹⁵ Uznesenie Európskeho parlamentu z 24. októbra 2019 o negatívnom vplyve bankrotu spoločnosti Thomas Cook na cestovný ruch EÚ (2019/2854(RSP)).

V čase jej prijatia však nikto nemohol predvídať, že o niekoľko pár rokov svet ochromí globálna pandémia, ktorá bude mať zásadný dopad na sektor cestovného ruchu.

Uvedená situácia globálnej pandémie spôsobila masívne rušenie zájazdov, problémy s refundáciami a možno skonštatovať, že spôsobila aj právnu neistotu. Tým sa ukázalo, že súčasná právna úprava nie je pripravená na krízové situácie.

3.1. Problém s náhradami za zrušené balíky cestovných služieb, najmä počas veľkej krízy

Treba poukázať na dôvody, ktoré komisia považovala za relevantné pre zmenu smernice. Ako prvé poukazuje komisia na problém s náhradami za zrušené balíky cestovných služieb, najmä počas veľkej krízy. „Podľa komisie sú problémy s nevrátením peňazí spôsobené najmä nedostatočnou likviditou organizátorov, výškou a načasovaním záloh a doplatkov a právnou neistotou v súvislosti s cestovnými poukazmi. Pokiaľ ide o likviditu, komisia konštatuje, že cestovné kancelárie používajú zálohy od zákazníkov na predplatenie služieb (doprava, ubytovanie atď.) od dodávateľov. V prípade, že sa zájazd zruší, je potom na dodávateľoch, aby včas vrátili peniaze organizátorom, aby tí mohli vrátiť peniaze zákazníkovi v predpísanej 14-dňovej lehote.“¹⁶

Uvedené možno reflektovať na reálnej situácii. Predstavme si prípad, že si zakúpime zájazd do Talianska za 1000 eur. Zaplatili sme 300 eur zálohu, zvyšok bolo treba doplatiť neskôr. Cestovná kancelária tieto finančné prostriedky hneď použila na rezerváciu služieb, napr. na hotel alebo letenky. Následne však nastala situácia globálnej pandémie a zájazd bol zrušený. Podľa smernice je nárok na vrátenie peňazí do 14 dní. Avšak cestovná kancelária peniaze nedostala včas späť (napríklad od toho hotela, leteckej spoločnosti) a z toho dôvodu nemohla peniaze vrátiť. Komisia v tejto súvislosti vnímala ako problém aj cestovné poukazy.

Nový návrh smernice to mení. Nový odsek uvádza, že: „ak poskytovatelia služieb zrušia alebo neposkytnú službu, ktorá je súčasťou balíka služieb, majú povinnosť do siedmich dní refundovať organizátorovi platby prijaté za príslušnú službu.“¹⁷

3.2. Nedostatočná ochrana pred platobnou neschopnosťou organizátorov

Komisia navrhuje viaceré opatrenia na posilnenie ochrany cestujúcich v prípade platobnej neschopnosti organizátorov zájazdov. Po novom by sa mala ochrana vzťahovať aj na vouchery a nároky na vrátenie peňazí, ktoré vznikli pred bankrotom organizátora (uvádza tak článok 17 ods. 1). Zároveň sa stanovuje, že výška finančného zabezpečenia musí zohľadňovať najvyšší objem platieb, ktorý má organizátor počas roka k dispozícii (článok 17 ods. 2). Členské štáty navyše získajú možnosť zaviesť druhú úroveň ochrany, napríklad vo forme záložných fondov.¹⁸

Znamená to, že keď si cestujúci zakúpi dovolenku napríklad do Španielska na rok 2025 v hodnote 1000 eur, o tri mesiace po zakúpení zájazdu cestovná kancelária skrachuje, cestujúci o svoje peniaze nepríde, aj keď mu cestovná kancelária vydá iba voucher. Podľa revidovaného čl. č. 17 smernice, voucher aj nárok na vrátenie peňazí sú kryté finančným mechanizmom. Poisťovňa, ktorá je primárny garant insolventnej ochrany, pokryje nároky zákazníkov. Ak by poisťovňa nestačila, sekundárne môže pomôcť štát.

¹⁶ DVOŘÁKOVÁ, K. - KRÁLOVÁ, R.: *Novely předpisů EU pro oblast zájezdů a práv spotřebitelů v dopravě aneb dobrá zpráva pro spotřebitele a nevyužitá příležitost pro narovnání podmínek pro podnikání cestovních kanceláří* [online]. Dostupné na: <https://www.epravo.cz/top/clanky/novely-predpisu-eu-pro-oblast-zajejdu-a-prav-spotrebitelu-v-doprave-aneb-dobra-zprava-pro-spotrebitela-a-nevyuzita-prilezitost-pro-narovnani-podminek-pro-podnikani-cestovnich-kancelari-117601.html>.

¹⁷ Dôvodová správa, COM. (2023) 905 final, s.16.

¹⁸ Dôvodová správa, COM (2023) 905 final, s. 27.

3.3. Nejasné a príliš zložité znenia niektorých ustanovení smernice

Komisia poukazuje na tretí problém, ktorý spočíva v nejasných a príliš zložitých zneniach niektorých ustanovení smernice 2015/2302. Uvedené spôsobuje ťažkosti pri implementácii do vnútroštátnych právnych poriadkov. Smernica prináša jasnejšiu definíciu balíka cestovných služieb.

Uvedieme príklad. Predstavme si situáciu, že na webovej stránke ABCD.sk si rezervujeme hotel v Ríme. Ihneď po potvrdení stránka ponúkne možnosť rezervácie auta cez jej partnerského poskytovateľa. Stránka automaticky prenáša osobné údaje cestujúceho tomuto druhému obchodníkovi. O pár dní si cez tú istú stránku zakúpime ešte aj letenku do Ríma. Návrh novej smernice reflektuje na uvedenú situáciu.

V čl. č. 3 bod 2 je uvedené, že *„vymedzenie pojmu balík služieb je upravené, aby odrážalo skutočnosť, že v prípade, že sú služby zakúpené od samostatných obchodníkov prostredníctvom prepojených online rezervačných procesov, považujú sa za balík služieb, ak sa osobné údaje cestujúceho prenášajú z jedného obchodníka na iného obchodníka. Rezervácie rôznych druhov cestovných služieb na účely tej istej cesty alebo dovolenky v krátkom čase sa považujú za balíky služieb rovnako ako rezervácie rôznych druhov cestovných služieb na účely tej istej cesty alebo dovolenky uskutočnené na jednom predajnom mieste, ak sú služby vybrané skôr, než cestujúci uzavrie prvú zmluvu.“*¹⁹ Z uvedeného možno vyvodiť, že aj keď si cestujúci každú službu rezervoval zvlášť u rôznych obchodníkov, toto všetko sa považuje za jeden balík cestovných služieb, pretože služby pre rovnakú cestu boli vybraté v krátkom čase a osobné údaje cestujúceho sa preniesli medzi obchodníkmi. Podľa navrhovanej smernice budú mať spotrebiteľia právo ako pri klasickom balíku. Navrhovaná smernica má priniesť aj definíciu toho, kedy sa má kombinácia rôznych turistických služieb považovať za balík služieb.

Lutman uvádza, že *„hoci návrh komisie má priniesť cestujúcim väčšiu právnu istotu pri špekuláciách o ich právnom postavení, zložitejšie a podrobnejšie definície nemusia nevyhnutne slúžiť tomuto cieľu. Mnohé z navrhovaných definícií sa zdajú byť príliš zložité a v dôsledku toho nejasné aj pre právnikov, nieto ešte pre laikov. Príprava právnych predpisov na základe krížových odkazov spôsobuje zmätok a neprispieva k právnej istote. V tejto súvislosti by bolo vhodné upustiť od odkazov a uviesť úplné definície v rámci článkov, aj keď mierne zjednodušené.“*²⁰

3.4. Obmedzenie záloh

Revízia smernice má obmedziť aj zálohové platby. Nový článok č. 5a uvádza, že *„vkladá sa nový článok týkajúci sa platieb. V tomto článku sa stanovuje, že zálohy v zásade nesmú prekročiť 25 % z ceny balíka služieb a že doplatky nesmú byť splatné skôr než 28 dní pred začiatkom poskytovania balíka služieb.“*²¹ V praxi by to malo fungovať nasledovne: predstavme si situáciu, že osoba X si zakúpi zájazd do Grécka na rok 2026. Cena je 1200 eur. Doteraz požadovali cestovné kancelárie 50 % alebo aj celú sumu hneď pri rezervácii. Podľa navrhovanej revízie smernice by mohli požadovať úhradu maximálne len 25 %. Predstavovalo by to 300 eur. Zvyšných 900 eur by musela osoba X doplatiť najneskôr 28 dní pred začiatkom zájazdu. Ak by cestovná kancelária chcela viacpercentnú zálohu, musela by preukázať, že je to nevyhnutné na zabezpečenie zájazdu, napríklad kvôli rezervácii leteniek alebo hotela.

¹⁹ Dôvodová správa, COM (2023) 905 final, s. 14.

²⁰ LUTMAN, K.: *Proposed Revision of the European Package Travel Directive: Plié or Relevé in the EU Legislative Ballet?* [online]. Dostupné na internete: <https://files.tourismlaw.pt/Proposed-Revision-of-the-European-Package-Travel-Directive-by--Karmen-Lutman/2/#zoom=true>

²¹ Dôvodová správa, COM (2023) 905 final, s. 15.

Uvedeným má spotrebiteľ (osoba X) nižšie riziko straty väčšej sumy, ak by sa zájazd zrušil alebo by daná cestovná kancelária skrachovala.

Navrhovaný článok č. 5a smernice teda chráni spotrebiteľa pred tým, aby stratil väčšiu sumu peňazí príliš skoro. Zároveň motivuje organizátorov, aby hospodárili opatrnejšie.

Podľa nášho názoru treba poukázať aj na možné riziko pre malé cestovné kancelárie, ktoré by mohli mať problém s *cash flow*. Pre malé cestovné kancelárie, ktoré často fungujú s obmedzenými finančnými zdrojmi, môže byť 25 %-ná záloha nedostatočná. Nižšia záloha môže viesť k problémom s likviditou, najmä v období medzi rezerváciou zájazdu a jeho realizáciou.

3.5. Navrhované rozšírenie v revízii smernice - článok 12 ods. 3a

Komisia navrhuje spresniť definíciu, ktorá pojednáva o mimoriadnych okolnostiach. Mimoriadne okolnosti sa majú vzťahovať nielen na miesto pobytu, ale aj na miesto odchodu alebo trasu. Do popredia sa dostáva nový dôležitý dôkazný prvok, a to oficiálne cestovné odporúčania necestovať od štátnych orgánov. Organizátor nebude môcť automaticky odmietnuť bezplatné storno, ak existujú dôvodné obavy cestujúceho. Napríklad, ak vydá Ministerstvo zdravotníctva SR oficiálne varovanie necestovať do Egypta a cestujúci má zakúpený zájazd do Hurgady, podľa nového článku smernice má právo bezplatne odstúpiť od zmluvy, aj keď let ešte nebol oficiálne zrušený.

3.6 Názory na plánovanú revíziu smernice 2015/2302

Na záver by sme chceli poukázať na názory pre plánovanú revíziu smernice. Európske združenie cestovných kancelárií a cestovných agentúr uvádza, že „*víta návrh Európskej komisie na urýchlenie refundácií medzi podnikmi (B2B) a uznanie, že organizátori zájazdov nedržia zálohy spotrebiteľov, no kritizuje obmedzenie záloh pre balíky cestovných služieb, ktoré podľa nich zvýši ceny a znevýhodní zraniteľných spotrebiteľov. Asociácia tiež upozorňuje na nerovnováhu v ochrane záloh medzi balíkmi a samostatnými službami, najmä leteckou dopravou, kde ochrana chýba.*“²² ECC-Net (spotrebiteľské centrá) „*podporuje zmeny, vítajú jasné pravidlá pre platformy a obmedzenie záloh. Avšak kritizuje nedostatočné riešenie problémov, ako je ochrana pred insolveniou leteckých spoločností, nejasnosti v pravidlách pre multimodálne cesty a nedostatok harmonizácie v oblasti práv cestujúcich. ECC-Net zdôrazňuje potrebu komplexnejšej ochrany spotrebiteľov a lepšej aplikácie právnych predpisov, pričom upozorňuje na potrebu zjednodušenia pravidiel a ich lepšieho presadzovania.*“²³

Náš pohľad na plánovanú revíziu smernice 2015/2302 je pozitívny z dôvodu potreby posilnenia ochrany práv cestujúcich a potreby zvýšenia odolnosti sektora cestovného ruchu voči krízam ako pandémie COVID-19 a krach spoločnosti Thomas Cook.

Oceňujeme navrhované opatrenia ako jasnejšie definície balíkových zájazdov, obmedzenie výšky záloh, zrýchlenie refundácií a zavedenie pravidiel pre využívanie voucherov, ktoré by mali zvýšiť právnu istotu a ochranu spotrebiteľov.

Zároveň však zdôrazňujeme potrebu vyváženosti medzi ochranou spotrebiteľov a ekonomickou udržiateľnosťou organizátorov zájazdov, aby sa predišlo nerovnomernému

²² Tlačová správa balík mobility: Organizátori ciest vítajú rýchlejšie vrátenie peňazí od dodávateľov, ale spochybňujú nerovnováhu v oblasti ochrany preddavkov spotrebiteľov. A čo letecké spoločnosti? [online]. Dostupné na: <https://www.ectaa.org/Uploads/press-releases/PUBS-PR-20231130-Mobility-Package-Adoption.pdf>

²³ Balík opatrení v oblasti mobility cestujúcich- spätná väzba siete ECC-Net [online]. Dostupné na internete: https://www.europe-consommateurs.eu/fileadmin/Media/PDF/publications/etudes_et_rapports/Etudes_EN/ECC-Net_mobility-package2024.pdf

rozdeleniu rizík v rámci celého reťazca služieb. Podporujeme preto prístup, ktorý rešpektuje špecifiká trhu a zabezpečuje spravodlivé podmienky pre všetkých účastníkov.

ZÁVER

Na záver by sme chceli uviesť, že právna úprava ochrany práv cestujúcich v cestovnom ruchu prešla významným vývojom. Smernica 2015/2302 predstavovala významný krok k posilneniu práv spotrebiteľov a prispôbeniu legislatívy digitálnemu veku. Napriek tomu udalosti ako krach cestovnej kancelárie Thomas Cook alebo globálna pandémia odhalili nedostatky tejto právne úpravy, najmä v oblasti refundácií ochrany pred insolventnosťou a určitej právnej ochrany v krízových situáciách. Plánovaná revízia smernice 2015/2302 je preto nevyhnutná. Navrhované opatrenia ako obmedzenie záloh, zrýchlenie refundácií, rozšírenie ochrany pred platobnou neschopnosťou a presnejšie definície balíkov služieb sú, podľa nášho názoru, krokom správnym smerom.

Uvedené zmeny majú potenciál posilniť práva spotrebiteľov a zabezpečiť vyššiu odolnosť sektora cestovného ruchu voči budúcim krízam. Na druhej strane je však potrebné dbať na vyváženosť medzi ochranou práv cestujúcich a ekonomickou udržateľnosťou organizátorov zájazdov. Príliš zložité alebo čiastočne nejasné ustanovenia môžu spôsobiť aplikačné problémy. Preto je potrebné dbať na to, aby revízia smernice priniesla nielen posilnenie práv spotrebiteľov, ale aj praktickú realizovateľnosť pre všetkých jej účastníkov, na jednej strane cestujúceho a na strane druhej organizátora zájazdu.

SUMMARY

Legislation on the protection of passengers' rights in the travel industry has undergone significant developments, with Directive 2015/2302 representing a major step towards strengthening consumer rights and adapting legislation to the digital age. Nevertheless, the collapse of the Thomas Cook travel agency and the global pandemic have shown the shortcomings in the regulation of refunds, insolvency protection, and legal protection in crises. The planned revision of Directive 2015/2302 is therefore necessary. We consider the proposed measures (e.g., limiting advances, speeding up refunds, extending insolvency protection, and more precise definitions of service packages) a step in the right direction.

These changes have the potential to strengthen consumer rights and make the tourism sector more resilient to future crises. On the other hand, however, it is necessary to strike a balance between protecting the passengers' rights and the economic sustainability for tour operators. Provisions that are complex or unclear may cause application problems. Therefore, it is necessary to ensure that the revision of the directive not only strengthens consumers' rights but also makes it practically feasible for all its participants, the travellers and the tour operators, at the same time.

Zoznam použitej literatúry:

Smernica Rady z 13. júna 1990, o balíku cestovných, dovolenkových a výletných služieb (90/314/EEC).

Smernica Európskeho parlamentu a Rady (EÚ) 2015/2302 z 25. novembra 2015 o balíkoch cestovných služieb a spojených cestovných službách, ktorou sa mení nariadenie Európskeho

parlamentu a Rady (ES) č. 2006/2004 a smernica Európskeho parlamentu a Rady 2011/83/EÚ a ktorou sa zrušuje smernica Rady 90/314/EHS.

Články a príspevky v časopisoch:

EUROPEAN COUNCIL, COUNCIL OF THE EU: *Better protection for travellers: Council adopts position on the revised package travel directive*, 18. December 2024.

EUROPEAN SOURCES INFO: *Directive (EU) 2015/2302 on package travel and linked travel arrangements* [online]. Dostupné na: <https://www.europeansources.info/record/directive-eu-2015-2302-on-package-travel-and-linked-travel-arrangements/>

JURČOVÁ, M.: Očakávané porušenie zmluvy cestovnou kanceláriou ako dôvod odstúpenia od zmluvy o zájazde cestujúcim pred začatím zájazdu v rozhodovacej činnosti súdneho dvora EÚ. *Súkromné právo*, 2024, 2. ISSN: 1339-8652.

JURČOVÁ, M.: *EU travel (and holiday) law under review*. Trnava: Faculty of Law, Trnava University in Trnava, Slovakia, 2024, (nepublikované).

Thomas Cook's German firm declares insolvency [online]. Dostupné na: <https://www.dw.com/en/thomas-cooks-german-subsiary-declares-insolvency/a-50575342>

Uznesenie Európskeho parlamentu z 24. októbra 2019 o negatívnom vplyve bankrotu spoločnosti Thomas Cook na cestovný ruch EÚ (2019/2854(RSP)).

VELASCO BENAVIDES, P.: Článok 17, Účinnosť a rozsah ochrany pred platobnou neschopnosťou. In: TORRES, C. et al.: *Hromadný komentár k novej smernici o balíku cestových služieb* [online]. s. 387. Dostupné na: <https://intranet.eshte.pt/collectivecommentary/6/>

ZEISL, Y.: *Thomas Cook's Insolvency and EU Law* [online]. 25 Oct. 2019. Dostupné na: <https://www.globalriskintel.com/insights/thomas-cooks-insolvency-and-eu-law>

Elektronické zdroje:

Balík opatrení v oblasti mobility cestujúcich- spätná väzba siete ECC-Net [online]. Dostupné na: https://www.europe-consommateurs.eu/fileadmin/Media/PDF/publications/etudes_et_rapports/Etudes_EN/ECC-Net_mobility-package2024.pdf

DVOŘÁKOVÁ, K. - KRÁLOVÁ, R.: *Novely předpisů EU pro oblast zájezdů a práv spotřebitelů v dopravě aneb dobrá zpráva pro spotřebitele a nevyužitá příležitost pro narovnání podmínek pro podnikání cestovních kanceláří* [online]. Dostupné na: <https://www.epravo.cz/top/clanky/novely-predpisu-eu-pro-oblast-zajezdu-a-prav-spotrebitelu-v-doprave-aneb-dobra-zprava-pro-spotrebitela-a-nevyuzita-prilezitost-pro-narovnani-podminek-pro-podnikani-cestovnich-kancelari-117601.html>

LUTMAN, K.: *Proposed Revision of the European Package Travel Directive: Plié or Relevé in the EU Legislative Ballet?* [online]. Dostupné na: <https://files.tourismlaw.pt/Proposed-Revision-of-the-European-Package-Travel-Directive-by--Karmen-Lutman/2/#zoom=true>

Tlačová správa balík mobility: Organizátori ciest vítajú rýchlejšie vrátenie peňazí od dodávateľov, ale spochybňujú nerovnováhu v oblasti ochrany pred davkov spotrebiteľov. A čo letecké spoločnosti? [online]. Dostupné na: <https://www.ectaa.org/Uploads/press-releases/PUBS-PR-20231130-Mobility-Package-Adoption.pdf>

Iné zdroje:

EURÓPSKA KOMISIA: *Návrh smernice Európskeho parlamentu a Rady o balíku cestovných služieb a asistenčných cestovných službách, ktorou sa mení nariadenie (ES) č. 2006/2004 a smernica 2011/83/EÚ a ktorou sa zrušuje smernica Rady 90/314/EHS. COM(2013) 512 final* [online]. Dostupné na: <chrome-extension://efaidnbmnnnibpcajpcglclefindmkaj/https://eur-lex.europa.eu/legal-content/SK/TXT/PDF/?uri=CELEX:52013PC0512&from=ES>

EURÓPSKA KOMISIA: *Oznámenie Komisie Európskemu parlamentu, Rade, EHSV a Výboru regiónov-Pravidlá EÚ o balíku cestovných služieb vstupujú do digitálneho veku, COM (2013) 513 final* [online]. Brusel, 9.7.2013, s. 2-4. Dostupné na: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/SK/TXT/PDF/?uri=CELEX:52013DC0513&from=DA>

Návrh Smernice Európskeho parlamentu a Rady, ktorou sa mení smernica (EÚ)2015/2302 s cieľom zefektívniť ochranu cestujúcich a zjednodušiť a objasniť určité aspekty smernice, COM /2023/905 final

